

İZMİR İLAHİYAT FAKÜLTESİ
VAKFI YAYINLARI

ANA HATLARIYLA
KUR'ÂN TECVÎDİ

Yrd. Doç. Dr. Rahim TUĞRAL

Yrd. Doç. Dr. Rahim TUĞRAL

1946'da Hüyük'te (Konya) doğdu.

1957'de ilköğrenimini bitirdi. 1958-60 yılları arasında da babası Galip TUĞRAL'ın huzurunda Kur'an'ı ezberleyip hâfız oldu. Veli ERDEMİR, İbrahim KILINÇ, Vehbi ÇUHACI, Mehmet KEÇECİ, Bekir YAZAR ve Mehmet Ali SARI gibi hocalardan tâlim, Tecvîd ve makam dersleri aldı. Abdullah HATİPOĞLU hocadan da "kırâat-i aşere" okudu.

1968'de İzmir İmam-Hatip Lisesi ve 1972'de de İzmir Yüksek İslâm Enstitüsü'nü bitirdi.

1984 yılında, DEÜ. İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı'nda ***Ebû Bekir bin Mücâhid ve Kitâbu's-Seb'a*** isimli tezini hazırlayarak **doktor** oldu ve 1999 yılında da **Yardımcı Doçentlik** kadrosuna atandı.

2006 yılında DEÜ. İlahiyat Fakültesi'nden emekli olan Rahim Tuğral, evli ve iki çocuk babasıdır.

Eserlerinden bir kısmı :

1- Ana Hatlarıyla Kur'an Elifbâsı, İzmir İlahiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 2001.

2- Din Görevlileri İçin Duâ Rehberi, İzmir İlahiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 2009.

3- Kur'an-ı Kerimin Kolay Ta'lîmi, İzmir İlahiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 2007.

4- Kur'an-ı Kerimi Doğru ve Güzel Okumak İçin Kolay Tecvîd, Bilim Ofset, İzmir, 2008.

5- Kur'an-ı Kerimi Doğru Okuma Rehberi, Anadolu Mat., İzmir, 1995.

6- Muhîtu't-Tecvîd ve Kur'an-ı Kerîm Okunuş Usûl Cedveli 1-2, Kestanepazarı Öğrenci Yetiştirme Derneği Yayınları, İzmir, 2009.

ISBN: 978-975-96383-4-4

İZMİR İLÂHİYAT FAKÜLTESİ VAKFI YAYINLARI - 15

ANA HATLARIYLA
KUR'ÂN TECVÎDİ

Yrd. Doç. Dr.
Rahim TUĞRAL

Dizgi - İç Düzen – Redaksiyon
Yrd. Doç Dr. Rahim TUĞRAL
rahim.tugral@deu.edu.tr
Tel: 0505 398 36 64

Kapak

Baskı – Cilt
Tibyan Yayıncılık
Basım Yayım Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
1145/1 Sok. No: 64/A-1 Yenışehir – İzmir
Tel: 0232 459 77 78
tibyan yayincilik@gmail.com
Kültür Bakanlığı Sertifika No: 0307-35-008363

Baskı Tarihi: Eylül 2009

ISBN: 978-975-96383-4-4

© Bu kitabın tüm basım-yayın hakları
İzmir İlâhiyat Fakültesi Vakfı'na aittir.

İZMİR İLÂHİYAT FAKÜLTESİ VAKFI
izmirilvak@hotmail.com

İnönü Caddesi 108/2 Sokak No: 17-17/B HATAY-İZMİR
Tel: 0232 285 53 42 / 224 53 31 Faks: 285 53 42

ÖN SÖZ

Günümüze kadar pek çok tecvîd kitabı yazılmıştır. Bunlar değişik zaman ve maksatlarla hazırlanmış olduğundan farklı özelliklere sahiptir. Ancak bazıları gereksiz bilgi ve uzatmalarla dikkatleri dağıtırken, bazıları da konuları gayet kısa anlatarak meseleleri kapalı bırakmıştır.

İşte bunları göz önünde bulundurarak açık ve sade bir dil ile mütevâzi bir tecvîd kitabı hazırlamaya çalıştık. Prensip olarak tecvîdle ilgili temel bilgileri ana hatlarıyla vermeyi amaçladık. Bu nedenle kitabımızın adını “*Ana Hatlarıyla Kur’ân Tecvîdi*” koduk. Bu kitap sayesinde, Kur’ân’ın zîneti ve süsü olan tecvîdin, okuyanlar tarafından kolayca öğrenebileceğini ümit ediyoruz.

Kitabımız bir *giriş* ve *altı ünite*’den oluşmaktadır:

Tecvîdle ilgili temel bilgiler, özellikle harflerin mahreçleri ve lâzımî sıfatlar giriş kısmında takdim edilmiş; bilinmesi gereken tecvîd konuları da muhtevâ itibarıyla gruplara ayrılarak her biri bir ünite halinde yeterli misaller verilerek işlenmiştir.

İstifade edilen kaynaklara ait bibliyografya kitabımızın sonunda yer almaktadır.

Burada kendilerinden faydalandığımız kıraat ve tecvîd yazarlarını saygıyla anmayı bir vazife bilir; çalışmamızın herkese yararlı olmasını dileriz.

Yrd. Doç. Dr. Rahim TUĞRAL

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖNSÖZ	iii
GİRİŞ	
Tecvîdin Tarifi	1
Tecvîdin Konusu, Gayesi ve Hükümü	2
Birinci Ünite	
HARFLER	
Mahreçler	5
Harflerde Bulunan Sıfatlar	9
İkinci Ünite	
MEDLER	
Medd-i Tabîî	21
Medd-i Muttasıl	24
Medd-i Munfasıl	26
Medd-i Lâzım	29
Medd-i Ârız	32
Medd-i Lîn	36
Üçüncü Ünite	
GUNNE	
İzhâr	46
İhfâ	47
İklâb	48
İdgâm Maa'l-Gunne	49
İdgâm Bilâ Gunne	50
Dördüncü Ünite	
İDGÂM	
İdgâm-ı Misleyn	53
Sâkin Mîm'in Halleri	55
İdgâm-ı Mütecâniseyn	56

İdgâm-ı Müttekâribeyn	57
İdgâm-ı Şemsiye	59
Tam ve Nâkıs İdgâm	61

Beşinci Ünite

İZHÂR

İzhâr-ı Kameriye	66
------------------------	----

Altıncı Ünite

ÇEŞİTLİ KONULAR

Lâfzatullâh (اللّٰه)	67
Kalkale	68
Zamir	69
Râ'nın Hükümü	71
İşmâm	76
İmâle	77
Teshîl	79
Bazı İfadelere Ait Özel Okunuşlar	80
Sekte	83
Vakıf ve Secâvendler	88
Vakıf (Duruş) Kuralları	92
Vasıl (Geçiş) Kuralları	97
Vakıf ve İbtidâ'da Dikkat Edilecek Hususlar	106
İstiâze ve Besmele	108
Şeddeli Harflerde Dudak Ta'lîmi	111
Tilâvet Secdesi ve Yapılışı	116
Kur'ân Kırâatinde Meşhur Olan Sahâbe	118
On Kırâat İmamı ve Râvîleri	118
Kur'ân Kırâatinde Usûller	120
Hatim İndirme	122
BİBLİYOGRAFYA	127

GİRİŞ

Tecvîd İlmi, Hz. Peygamberin Cibrîl ile karşılıklı olarak birbirlerine okuduğu, sahabeye öğrettiği, sahabeden bütün tâbiîn halkasına ve onlardan da aynı minval üzere kırâat imam-ları vasıtasıyla nesilden nesile intikal ettiği şekilde Kur’ân-ı Kerîm’in hatasız, düzgün ve en güzel bir şekilde okunmasını sağlar.

Öyle ise “**Tecvîd**” ne demektir? Mahiyeti ve hükmü nedir? Gerekli midir, değil midir?.. gibi sorulara cevap aramamız gerekmektedir.

İşte kitabımızın girişinde, “tecvidin tarifi, konusu, gâyesi, hükmü, lâzımî ve ârızî sıfatlar” başlıklarıyla yer alan konuları iyi okuyup kavradığımızda, yukarıda zikrettiğimiz ve aklımıza takılan soruların cevabını hemen hemen bulmuş olacağız.

Tecvîdin Tarifi:

Tecvîd (تَجْوِيدُ), جَادَ fiilinden türetilmiş تَفْعِيلُ ölçüsünde bir mastardır:

Arapçada جَوَّدَ bir şeyin bozukluğunu giderip düzeltmek ve onu güzelleştirmek demektir. Yani doğru yapmak (تَصْحِيحٌ) ve güzelleştirmek (تَحْسِينٌ) kelimelerinin ifade ettiği anlamı tek başına ifade eder. Bundan dolayıdır ki “tecvid”, Kur’ân-ı Ke-rîm’i düzgün ve güzel okumak anlamında bir terim olarak kul-lanılmalıdır.

Şimdi bir terim olarak tecvîdi târif edelim:

هُوَ إِعْطَاءُ الْحُرُوفِ حَقَّهَا مِنْ كُلِّ صِفَةٍ وَمُسْتَحَقَّهَا

“Tecvîd, harflere her sıfatın hakkını ve müstehakkını ver-mektir.”

İbnü'l-Cezerî'nin "el-Mukaddime" isimli eserinde belirtilen bu târifte, "harflerin hakkı" tâbiri ile "lâzımî sıfatlar"; "harflerin müstehakkı" tâbiri ile de "ârizî sıfatlar" kastedilmektedir.

Buna göre *tecvîd*, *Kur'ân harflerinin, lâzımî ve ârizî sıfatlarına riâyet edilerek okunmasıdır*.

Daha basit ve sade bir ifade ile söyleyecek olursak:

Tecvîd, Kur'ân harflerinin doğru, düzgün ve güzel bir şekilde okunmasıdır.

Tecvîdin Konusu:

Tecvîdin konusu denilince, bütün özellikleri ile **hece harfleri** ve **Kur'ân kelimeleri** akla gelir.

Tecvîdin Gâyesi:

Kur'ân-ı Kerîm'in en güzel bir şekilde okunmasını sağlayarak, Allah'ın rızasını kazandırmaktır.

Tecvîdin Hükümü:

Tecvîd ilmini nazarî olarak öğrenmek ve öğretmek **farz-ı kifâye**; harfleri lâzımî sıfatlarına dikkat ederek mahrecinde doğru, düzgün okumak **farz-ı ayn**; harfleri birbirleri arasındaki kurallara uyarak, yani ârizî sıfatlara riâyet ederek okumak ise **vâcib** derecesindedir.

Kur'ân'daki ¹وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا ve ²وَرَتَّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا ifadelerinden, Kur'ân âyetlerinin Hz. Peygambere tertîl üzere indirilip okutulduğunu ve ashabına da tertîl üzere okutması gerektiğini anlıyoruz.

Bu âyetlerdeki tertîlin ne anlama geldiğini Hz. Ali (r.a.) şöyle açıklamıştır:

¹ Biz onu tertîl üzere okuduk ve okuttuk. (Furkân, 25/32).

² Kur'ân'ı tertîl üzere oku ve okut. (Müzzemmil, 73/4).

التَّزْيِيلُ تَجْوِيدُ الْحُرُوفِ وَ مَعْرِفَةُ الْوُقُوفِ

“Tertîl, Kur’ân harflerinin en güzel bir şekilde okunması ve nerelerde durulup durulmayacağını bilmesidir.”

Buna göre Kur’ân, rastgele ve gelişigüzel değil; doğru, düzgün ve en güzel bir şekilde okunmalıdır.

Burada bir hususu belirtmemiz gerekiyor.

Farz ve **vâcib** tâbirlerini şer’î mânâda anlamamak gerekir. Sadece ilgili konunun önemini ve kuvvet derecesini belirtmek için bu tabirler kullanılmıştır. Kişi kabiliyeti ölçüsünde Kur’ân’ı güzel okumaya çalışır; yapamadığı takdirde ise günahkâr olmaz.

Ancak büyük bir umursamazlıkla hatalı okumaya da devam etmemeli; gücü nispetinde hatalarını düzeltmek için çaba sarf etmelidir.

Özetleyecek olursak:

Allah Kelâmı Kur’ân, normal bir Arapça metninden, hatta Hz. Peygamberin hadislerinden bile farklı bir şekilde, özel bir edâ ve güzel sadâ ile okunmaya çalışılmalıdır.

Birinci Ünite
HARFLER
الْحُرُوفُ

Mahreçler

Bir harfin çıktığı ve telâffuz edildiği yere mahreç denir.

Harfler, ağzın belli bölgelerinden ve belirli noktalarından çıkarılırlar.

Beş mahreç bölgesi vardır:

A - Boğaz: الْحَلْقُ

B - Dil: اللِّسَانُ

C - İki Dudak: الشَّفَتَانِ

D - Boğaz-ağız boşluğu: الْجَوْفُ

E - Geniz: الْحَيْشُومُ

A- Boğaz bölgesi: الْحَلْقُ

Boğaz bölgesinde harfler, üç ayrı yerden (üç cüz'î mahreç-ten) çıkarılır:

1- Alt kısım: Boğazın göğüs kafesiyle birleştiği kısımdır. Buradan **Hemze** ile **Hê** (ه ، أ) harfi çıkarılır; ince seslidir.

2- Orta kısım: Gırtlak kısmıdır. **Hâ** ile **Ayn** (ح ، ع) harfinin çıkarıldığı yerdir. Kalın sesli gibi görünen bu iki harf aslında ince seslidir.

3- Üst kısım: Boğazın ağız ile birleştiği kısımdır ki, buradan **Hâ ile Ğayn** (خ ، غ) harfi çıkarılır. Bu harfler Türkçede yoktur. **Hâ** harfi hırıltılı (boğuk) bir şekilde; **Ğayn** harfi ise Türkçedeki **Ğ** harfine benzer şekilde telâffuz edilir ve ikisi de kalın seslidir.

B- Dil bölgesi: اللسان

Dil bölgesinde, on cüz'î mahreçten on sekiz harf çıkar. Bu bölgeden çıkarılan harfler, dil kökünden başlayarak dil ucuna doğru şöyle sıralanır:

1- Dil kökünden (ağzın en gerisinden), kalın ve tok bir sesle **Kâf** (ق) harfi çıkarılır.

2- **Kâf** harfinin berisinden **Kêf** (ك) harfi ince sesli olarak çıkarılır. Türkçedeki **K** harfine benzer ise de sesi biraz farklıdır.

3- Dilin damak ortasına değdirilmesiyle **Cîm, Şîn ve Yê** (ج ، ش ، ي) harfleri çıkarılır; ince seslidirler. Özellikle **Cîm** ve **Şîn** harfleri dikkatli çıkarılmalıdır.

4- Dilin yan tarafının sol ya da sağ azı dişlere teması ile **Dâd** (ض) harfi çıkarılır; kalın seslidir. Çıkarılması için biraz gayret gerekir.

5- Dil ucunun hafif yanlarıyla beraber üst damağın ön tarafına değdirilmesiyle **Lâm** (ل) harfi çıkarılır; ince seslidir.

6- **Lâm** harfinin yanından **Nûn** (ن) harfi çıkarılır; ince seslidir.

7- Dil ucundan yanlarıyla birlikte **Râ** (ر) harfi çıkarılır.

Çatalı çıkarılmaması ve gayet yumuşak telâffuz edilmesi gereken bu harf, üstün ve ötreli durumlarda kalın sesli; esreli durumlarda ise ince seslidir.³

8- Dil ucu üst ön dişlerin dibine değdirilerek **Tê, Dâl ve Tâ** (ت د ، ط) harfleri çıkarılır. Tê ve Dâl ince sesli; Tâ (Tı) ise kalın seslidir.

9- Dil ucunun yanlarından keskin olarak **Zê, Sîn ve Sâd** (ز س ، ص) harfleri çıkarılır. Zê ve Sîn ince sesli; Sâd ise kalın seslidir.

10- Dil ucunun ön dişlerin arasına teması ile **pelték** olarak **Sê, Zêl ve Zâ (Zı)** (ط ، ذ ، ث) harfleri çıkarılır. Sê ve Zêl harfleri ince sesli; Zâ (Zı) harfi ise kalın seslidir.

C- **Dudak bölgesi:** الشَّفَتَانُ

Dudak bölgesinde iki cüz'î mahreçten dört harf çıkar:

1- İki dudak yardımıyla iki noktadan üç harf çıkarılır:

a- İki dudağın birbirine değmesiyle **Bê ve Mîm** (ب ، م) harfleri;

b- İki dudağın uzantısı ile de **Vâv** (و) harfi çıkarılır. Vâv harfi İngilizcedeki W harfine benzer. Bu üç harf de ince seslidir.

2- Üst dişlerin alt dudağın iç kısmına değmesi ile **Fê** (ف) harfi çıkarılır; ince seslidir.

³ Geniş bilgi için bak: S. 71.

D- Boğaz-ağız boşluğu bölgesi: الْحَزْفُ

Dudaklara kadar uzanan boğaz-ağız boşluğundan “**med harfleri**” (*Elif-Vâv-Yê*) çıkarılır.

E- Geniz bölgesi : الْحَيْشُومُ

Boğazın buruna açıldığı boşluğa **geniz** denir. Geniz bölgesinden Mîm ile Nûn harfinin özel sıfatı olan **gunne** çıkarılır.

Bu ifadelerden harflerin, **küllî** ve **cüz’î** olmak üzere iki kısma ayrıldığı anlaşılr.

Harflerin gruplar halinde çıktığı bölgelere küllî mahreç; belli bir bölge içinde harflerin çıktığı noktalara da cüz’î mahreç denir.

Bazı harflerin cüzî mahreci belirtilebilir; bazılarının ise belirtilemez.

*Cüz’î mahreci belirtilen, yani çıkış noktası tespit edilebilen bölgelere **muhakkak mahreç** (gerçek mahreç) denir.* Buna göre boğaz, dil ve dudak bölgeleri birer **muhakkak mahreç** tir.

*Cüz’î mahreci belirtilemeyen, çıkış noktası tespit edilemeyen mahreç bölgelerine de **mukadder mahreç** (gizli mahreç) denir.* Boğaz-ağız boşluğu ve geniz birer **mukadder mahreç** tir.

Görüldüğü üzere boğaz bölgesindeki üç cüz’î mahreçten 6 harf; dil bölgesindeki on cüz’î mahreçten 18 harf ve dudak bölgesindeki iki cüz’î mahreçten 4 harf çıkarılır. Toplam 28 harftir.

Harflerde Bulunan Sıfatlar

Lâzımî ve Ârızî Sifat:

Harflerde, bizzat mahreçlere (çıkış yerlerine) bağlı olmak üzere bir takım ayrılmaz özellikler vardır. Bunlar harfin tabiatında, aslında olup kendine mahsustur. Harfler ya kalın seslidir ya da ince sesli; ya peltektir ya da keskin; ya sesi akıcıdır ya da donuk; ya nefesi çok harcar ya da az; bazısı gunnelidir, bazısı kalkaleli; bazısının sesi ağız içinde yayılır, bazısının yumuşak bir tekrar özelliği vardır. Velhasıl harflere mahsus öyle özellikler vardır ki, bunlar hiçbir zaman harflerden ayrı düşünülemez.

İşte, *harflerin bizzat mahreçlerine bağlı olarak tabiatlarında bulunan ve hiçbir zaman ayrılmayan özelliklerine "lâzımî sıfat" (diğer adıyla aslî sıfat) denir.*

Bir de, harfin kendi tabiatında olmadığı halde iki harfin yan yana gelmesiyle bazı özellikler ortaya çıkar ki, bunlar yerine ve duruma göre değişir. Meselâ:

a- Med harfinden sonra Hemze ya da sükûn gelme durumuna göre Muttasıl, Munfasıl, Lâzım, Ârız gibi medler ortaya çıkar.

b- Tenvîn ve sâkin Nûn'dan sonra gelen harflere göre İz-hâr, İhfâ, İklâb, İdgâm gibi hususlar oluşur.

c- Değişik iki harfin yan yana gelmesiyle Misleyn, Mütecâniseyn, Mütekaribeyn, Şemsiyye gibi idgâmlar meydana gelir.

d- Râ harfi, harekelere ve bir takım harflere göre kalın ya da ince okunur ve Zamir dediğimiz ھ ۛ ۛ ۛ harfi, kendisinden önceki ve sonraki harfin durumuna göre uzatılır ya da uzatılmaz.

Demek ki, *harflerin yan yana gelmesiyle sonradan ârız olan ve yerine göre değişebilen sıfatlara da “ârızî sıfat” denir.*

Şimdi harflerde bulunan ve önemli saydığımız bazı lâzımî sıfatları, Tecvîd terimleri ile kısa kısa açıklamaya çalışalım.

Önemli Lâzımî Sıfatlar:

Lâzımî sıfatları daha iyi anlayabilmek için onları iki ana grupta inceleyeceğiz.

Biri diğerinin zıddı olan lâzımî sıfatlar:

Zıtları bulunanlardan maksat, Arap alfabesindeki 28 harften bir kısmının bir sıfat, diğer kısmının da onun zıddı olan başka bir sıfatla muttasıf olmasıdır. Zıtları bulunan lâzımî sıfatlardan önemli olanlar şunlardır:

Hems: الهمس

Harf telâffuz edildiğinde, özellikle harekeli olarak mahrecinden çıkarıldığında **nefesin çok harcanılmasıdır**. Harfleri şunlardır:

فَحَتْهُ شَخْصٌ سَكَّتْ = ت ث ح خ س ش ص ف ك هـ

Cehr: الجهر

Harf telâffuz edildiğinde, özellikle harekeli olarak çıkarıldığında **nefesin az harcanılmasıdır**. Bunlar, diğer on sekiz harftir.

أ ب ج د ذ ر ز ض ط ظ ع غ ق ل م ن و ی

Bir harfin hems ya da cehr sıfatlı olduğunu anlamak için üç pratik yol zikredebiliriz:

1- Avucumuzu ağzımızın önüne turalım ve bir harfi üstün, esre veya ötre ile telâffuz edelim. Nefesimiz avucumuza hızlıca çarpıyorsa **hems** sıfatlı; nefesimiz avucumuza hafifçe (cılız) çarpıyorsa **cehr** sıfatlıdır. Misal:

2- Bir harflî harekeli olarak, bir nefeste art arda 15-20 defa tekrar ettiğimizde, göğüs kafesimizde bir sıkıntı (bir daralma) hissedecek olursak, bu harf cehr sıfatlıdır. Zira harf telâffuz edilirken nefesin bir kısmı hapsolünmüş; çabuk ve hızlıca akmamıştır. Misal:

Şayet harfi harekeli telâffuz ederken nefes hapsolünmayıp, 6-7 defa söylediğimizde nefesimiz bitiyorsa, bu harf hems sıfatıdır. Misal:

3- Avucumuza bir tebeşir tozu veya biraz un, yahut ince kâğıt parçacıkları koyalım ve ağzımızın dibine yaklaştıralım. Bir harfi harekeli telâffuz ettiğimizde, avucumuza koyduğumuz şeyler uçuşuyorsa, bu harf hems sıfatlı; uçuşmuyorsa cehr sıfatlıdır.

Şayet çok sert bir şekilde TA ve KA denilecek olursa, nefesin hızlıca çıktığı görülür ki, farkına varılmadan kendilerinde bulunmayan *hems* sıfatı gösterilmiş olur. Oysa bu iki harfte *cehr* sıfatı vardır. Öyle ise bazı okuyucuların yaptığı gibi bu harfleri çok sert telâffuz etmeyelim.

Şiddet: الشِدَّةُ

Harf telâffuz edildiğinde, özellikle sükûnlu olarak mahrecinden çıkarıldığında **sesin akıcı olmamasıdır**.

أَجْدَقُ بَكَتْ = ا ب ت ج د ط ق ك

Rihvet: الرِّخْوَةُ

Harfler telâffuz edildiğinde, özellikle sükûnlu olarak mahrecinden çıkarıldığında **sesin akıcı olmasıdır**. Harfleri şunlardır :

ث ح خ ذ ز س ش ص ض ظ غ ف و ه ي

ض harfinin, sesi akıcı olan **rihvet** sıfatlı gruptan olduğunu unutmayalım. Dolayısıyla bu harfi sağ ya da sol azı dişlerden çıkarırken, sesindeki akıcılığı belirtmeye gayret edelim.

Beyniyye: البَيْنِيَّةُ

Harfin, şiddet ile rihvet arası olmasıdır. Harfleri şunlardır:

لِزْ عَمَزْ = ل ن ع م ر

İsti'lâ: الإِسْتِغْلَاءُ

Harf telâffuz edildiğinde dilin ortasının ya da gerisinin üst damağa yükselmesidir. Bu harfler kalın seslidir ve şunlardır:

خُصَّ ضَغِطَ قِطْ = خ ص ض ط ظ غ ق

İstifâl: الِاسْتِفَالُ

Harf telâffuz edildiğinde dil ortası ya da gerisinin alt çene-
de kalmasıdır. Bunlar geri kalan 21 harftir.

أ ب ت ث ج ح د ذ ر ز س ش ع ف ك ل م ن و ه ي

Bu harflerden Hâ ve Ayn, telâffuz itibariyle kalın ve ince
ses arasındır. Râ harfi özel durumundan dolayı kalın ya da ince
seslidir. Diğer harfler ince seslidir.

İtbâk: الِإِطْبَاقُ

Dil yanlarının üst damağa yapışmasıdır. Harfleri şunlardır:

ص ض ط ظ

İnfitâh: الِانْفِتَاحُ :

Dil yanlarının üst damak ile arasının açık olmasıdır. Harf-
leri, Sâd, Dâd, Tâ, Zâ dışındaki diğer 24 harftir.

أ ب ت ث ج ح خ د ذ ر ز س ش
ع غ ف ق ك ل م ن و ه ي

Hafî: الِخَفِيُّ

Harfin, mahrecine bağlılığının zayıf olmasıdır. Bu özellik-
te tek harf vardır: هـ Eğer bu harf, mahrecinden dikkatli çıka-
rılmaz ise, kaybolur.

Zuhûr: الِظُّهُورُ

Harflerin, mahrecine bağlılığının iyi hissedilmesidir. Harf-
leri, هـ dışındaki 27 harftir.

أ ب ت ث ج ح خ د ذ ر ز س ش ص
ض ط ظ ع غ ف ق ك ل م ن و ي

Zıddı Düşünülmeyen Özel Lâzımî Sıfatlar:

Safır: الصَّفِيرُ

Harflerin keskin olarak telâffuz edilişidir. Harfleri: ز س ص

Tefeşşî: التَّفَشَّى

Harfin sesinin ağız içinde yayılmasıdır. Bir harf vardır: ش

İnhirâf: الانْحِرَافُ

Harfin, dil ucu ile birlikte yanlarından çıkarılmasıdır. İki harf vardır: ل ر

Tekrîr: التَّكْرِيرُ

Harfin sesinin hızlı ve yumuşakça tekrar edilmesidir. Bir harf vardır: ر

İstitâle: الْإِسْطَالَةُ

Harfin, azı dişlerden Lâm'ın mahrecine doğru uzatılarak çıkarılmasıdır. Bir harf vardır: ض

Kalkale: الْقَلْقَلَةُ

Harfin mahrecinin oynatılmasıdır. Harfler: ق ط ب ج د

Gunne: الْغُنَّةُ

Mim ile Nûn harfi sâkin okunduğunda, önüne gelen harflerin durumuna göre genizden çıkarılan sestir. Harfleri: م ن

Nefh: النَّفْحُ

Harf telâffuz edilirken arı vızıltısı veya arı uğultusu gibi bir sesin hissedilmesidir. Bu sıfatla ilgili dört harf vardır:

ذ ز ط ض

Harekeler

Harfleri seslendirmeye yarayan işaretlere hareke denir.

Harekeleri iyi anlayabilmek için, harflerin kalın ve ince sesli olanlarını bilmek gerekir.

28 harften meydana gelen harflerden isti'lâ sıfatlı olan yedi harf kalın seslidir: خ ص ض ط ظ غ ق

Bunların dışında kalan istifâl sıfatlı olanlar ise ince seslidir. Ancak Türk alfabesinde bulunmayan ve boğazdan çıkarılan iki harf vardır ki, ince sesliler grubundan olduğu halde, ağız fazla açılmadan **kalın sesli gibi** telâffuz edilir. ح ع

Ayrıca Râ (ر) harfi ile (اَللّٰه) lâfzındaki Lâm harfi, özel durumlarına göre kalın ya da ince seslidir.

Şimdi harflerin, harekeli durumda nasıl bir ses tonu ile seslendirildiğini sırasıyla görelim.

Üstün: Kalın sesli harfleri ve Râ harfini **a** diye; kalın sesli gibi olan Hâ ve Ayn harflerini ise **a**'dan **e**'ye meyilli olacak şekilde okutur. Bu sesi çıkaramayanlar bu iki harfi de **a** sesi vererek okuyabilirler.

خ ص ض ط ظ غ ق ر ح ع

İnce sesli harfler, üstünlü durumda **e** sesi verilerek okunur.

Bu **e** sesi, ağız açık olarak verilmelidir. Bu harfin ses tonu, **e f e** kelimesindeki **e** harfi gibi olmalıdır.

ا ب ت ث ج د ذ ر س
ش ف ك ل م ن و ه ي

Esre: Kalın sesli harflerle kalın sesli gibi olan harfleri, tam “ı” şeklinde olmayıp, “i” sesine meyilli olacak şekilde okutur. Bir çeşit ıy gibi; ancak y harfi çıkarılmayıp, ses tonundaki i sesi verilerek okunur.

خ ص ض ط ظ غ ق ح ع

İnce sesli harflerle Râ harfi i sesi ile okunur.

ا ب ت ث ج د ذ ر ز س
ش ف ك ل م ن و ه ي

Ötre: Kalın sesli harfleri ve Râ harfini u diye; kalın sesli gibi olan Hâ ve Ayn harflerini u’ dan ü’ ye meyilli olacak şekilde okutur. Bu sesi çıkaramayanlar, bu iki harfi de u sesi vererek okuyabilirler.

خ ص ض ط ظ غ ق ر ح ع

İnce sesli harfleri ise ü ile u arası bir ses tonunda okutur. Bu ses tonu, dudaklar fazla büzülmeden verilmeye çalışılmalıdır. İnce seslilerdeki bu ses tonunu gösteremeyenler ü şeklinde söyleyebilirler.

ا ب ت ث ج د ذ ر ز س
ش ف ك ل م ن و ه ي

İkinci Ünite MEDLER

الْمَدَّاتُ

Med, uzatma ve uzatarak okuma demektir. Med bahsinde iki önemli kavram vardır:

- 1- Med harfi (harf-i med)
- 2- Med sebebi (sebeb-i med)

Tecvîd konularına geçmeden önce bu iki temel kavramı açıklamamız gerekir.

Med Harfi

Med harfi, Türkçe’de uzatma harfi demektir. Üç tane med harfi vardır: Vâv, Yê, Elif. Bu harfler kendilerinden önce gelen harflerin harekelerini uzatırlar. Ancak bu harflerin med harfi olabilmesi için bazı şartlar vardır. Şöyle ki:

a- Vâv sakın yani harekesiz olur, ondan önceki harf (mâ-kabli) de ötre (damme) olursa Vâv med harfi olur. Yâni harekesiz olan Vâv, kendinden önceki harfin harekesini uzatır. Misal:

أَوْ ، بُو ، يَتُوبُ ، يَقُولُ ، تَعُوذُ ، يَضُمُونَ

b- Yê sakın olur, ondan önceki harf de esre (kesre) olursa Yê med harfi olur ve kendinden önceki harfin harekesini uzatır. Misal:

بِى ، لى ، فِيهِ ، قِيلَ ، يَسِيرُ ، أَزِيدُ

c- Elif sakın olur, ondan önceki harf de üstün (fetha) olursa, Elif med harfi olur. Elif de kendinden önceki harfin harekesini uzatır. Misal:

كَأ ، نَأ ، لَا ، قَالَ ، صَارَ ، مَاتَ ، تَابَ

Burada bir kaç hususu belirtmek gerekiyor:

1- Yukarıdaki maddelerde “*sakin olup*” ifadelerinden temelde harekesizlik kastedildiği halde, cezmlı olma hali de anlaşılabilir. Nitekim Vâv ile Yê Arapçada illetli harf olmalarından dolayı, kendileri cezmlı olup, Vâv’dan önce ötre; Yê’den önce de esre varsa yine med harfine dönüşürler. Elif’te ise durum biraz farklıdır.

Bilindiği üzere Elif, yazı itibarıyla uzun dik çizgi şeklindedir ve üzerinde hiç bir hareke yoktur. Üzerine hareke konur konmaz Hemze olur. Tecvîd kitaplarında da “*harekeli olan Elife Hemze denir*” ifadesi kullanılmaktadır. Yani Elif, üstün-esre-ötre ile harekelendiğinde nasıl Hemze oluyorsa, cezm denilen işaretle harekelendiğinde de Hemzê kabul edilmektedir. Bu nedenle “*Elif sâkin olup*” ifadesinden, sadece “*harekesizlik*” anlaşılmalıdır.

2- Üstünlü bir harfin önüne harekesiz Yê harfi bitiştiğinde, aynen med harfi Elif gibi uzatma vazifesi görür ki, bu durumda olan Yê harfine “*Elif-i Maksûre*” denilir. Misal:

أَوْفَى ، سَجَى ، تَرْضَى ، جَلِيهَا ، دَشِيهَا ، يَغْشِيهَا

3- Bazı durumlarda med harfi olmadan harekelerin uzatılarak okunduğu görülür:

a- Elif olmadığı halde, üstün yerine konan küçük dik bir çizgi (ـ) uzatma vazifesi görür.

Bu durumda, görünüşte med harfi Elif olmamasına rağmen “*mukadder (gizli) bir Elif vardır*” denilir. Misal:

إِلَهُ ، لِلَّهِ ، أَمَنْ ، مَاتُ ، أَخِرَةٌ ، آتِنَا ، الرَّحْمَنُ ، إِشْحَقُ

Ayrıca الصَّلَاةُ ، الزَّكَاةُ ، الْحَيَاةُ ، النَّجْوَةُ gibi Kur’ân’da Vâv’la yazılan bazı kelimelerde de, “*gizli Elif vardır*” denilebilir.

b- Vâv harfi olmadan ötrenin, Yê harfi olmadan da esrenin uzatıldığı olur. Şöyle ki:

Arapçada هـ şeklinde kelimenin sonuna bitişen bir zamir vardır. Bu zamirden önceki harf, çekerli veya tutarlı (cezmlî) değilse, zamir uzatılarak okunur. Yani ötreli zamir (هـ), gizli bir Vâv varmış gibi هو diye: esreli zamir (هـ) de, gizli bir Yê varmış gibi هي diye uzatılarak okunur. Misal:

لَهُ ، إِنَّهُ ، عَبْدُهُ ، وَرَسُولُهُ ، بِهِ ، كُتِبَ ، وَرُسُلِهِ

Med Sebebi

Med sebebi, “fazla uzatmayı gerektiren sebep” demektir.
Med sebebi ikidir: Hemze ve sükûn.

Şimdi bu iki terim hakkında kısaca bilgi verelim:

Hemze:

Harekeli Elife Hemze dendiğini görmüştük. Hemze'nin Ayn harfinin kök kısmına benzeyen bir çeşidi daha vardır.

اَ اِ اُ ve ء ءِ ءٍ ءٌ şeklinde harekeli olarak yazılan harflerin hepsine Hemze denir.

Buna göre med harflerinden sonra uzun ya da küçük Hemze gelecek olursa, med harfleri normalden fazla uzatılarak okunur. Misal:

جَاءَ ، يَشَاءُ ، سَوْءٌ ، النَّبِيُّ ، يَا أَيُّهَا ، إِنِّي أَخَافُ ، قُوا أَنْفُسَكُمْ

Sükûn:

Sükûn, harekesizlik demektir. Yani harfin cezmlı ya da şeddeli olma halidir. İki çeşit sükûn vardır:

1- Lâzım sükûn (gerekli, sâbit sükûn)

2- Ârız sükûn (geçici sükûn)

Şimdi bu terimleri açıklayalım.

Lâzım Sükûn:

Tecvîd kitaplarındaki kalıplaşmış ifadesi ile:

وَقَفْنَا وَوَضَلَّا ثَابِتٌ “*vakfen ve vaslen sâbit olan sükûna, lâzım sükûn denir*”. Kelime üzerinde durulsa da, geçilse de sabit olan, değişmeyen sükûndur; işareti cezm ve şeddedir. ˘ ˘

Kelimelerde görülen cezm ve şedde birer lâzım sükûndur.

الْحَمْدُ ، قَبْلُ ، مِمَّا وَمِنْكُمْ

Ancak med harflerinden sonra gelen cezm ve şedde, med sebebidir.

الْحَاقَّةُ ، خَاصَّةٌ ، تَأْمُرُونِي ، أَلَنْ ، الذَّكْرَيْنِ

Ârız Sükûn:

وَقَفْنَا ثَابِتٌ وَوَضَلَّا سَاقِطٌ “*Vakfen sâbit, vaslen sâkıt olan sükûna ârız sükûn denir*.” Durulduğunda var olan, geçildiğinde kaybolan sükûndur ve kelimenin son harfi üzerinde meydana gelir.

Görünüşte harekeli olan son harf, okuma esnasında üzerinde durulursa cezmlı olarak okunur ve buna ârız sükûn denir.

أَحَدٌ = أَحَدُ الْكَوْثَرِ = الْكَوْثَرُ

Ancak ârız sükûnün med sebebi olabilmesi için med harfinden sonra gelmesi gerekir.

وَالنَّاسِ = وَالنَّاسِ ، عَلِيمٌ = عَلِيمٌ ، قَدِيرٌ = قَدِيرٌ ، يَعْلَمُونَ = يَعْلَمُونَ

Buraya kadar, “*med harfi, med sebebi, Hemze, sükûn, lâzım sükûn, ârız sükûn*” gibi tabir ve terimleri tanıtmaya çalıştık. Şimdi bunların değişik durumlarda bir araya gelmesiyle hangi medlerin meydana geldiğini, ne şekilde okunduğunu ve hükümünün ne olduğunu inceleyelim.

Medd-i Tabî

Med harfinden sonra sadece med harfi bulunursa Medd-i Tabî olur. Buna medd-i aslî veya medd-i zâtî ismi de verilir. Misal:

قَالَ ، مَالِكٌ ، شَهِيدٌ ، الْخَبِيرُ ، أَعُوذُ ، يُؤْمِنُونَ

قَالَ ، مَالِكٌ misallerinde med harfinden Elif,

شَهِيدٌ ، الْخَبِيرُ misallerinde med harfinden Yê,

أَعُوذُ ، يُؤْمِنُونَ misallerinde de med harfinden Vâv gelmiş;

her birinde fazla uzatmayı gerektirecek med sebebinden bir şey gelmediği için **Medd-i Tabî** olmuştur.

Med harfi, gizli (mukadder) de olabilir:

Gizli Elif : Harfin üzerinde dik çizgi şeklindedir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ . هَذَا ، السَّمَوَاتِ

Bu misallerde Lâm, Mîm ve Hê harflerinin üzerinde görülen dik çizgiler birer “gizli Elif” tir.

Gizli Vâv: Gizli Vâv’ların bir kısmı kelime sonlarına bitişen ötreli zamir; bir kısmı ise kelimenin aslından olan ötreli Vâv harfidir.

Ötreli zamirler: عَبْدُهُ ، وَرَسُولُهُ ، لَهُ ، إِنَّهُ

Bu misallerdeki zamir olan ötreli Hê harfleri هُوَ şeklinde gizli bir Vâv takdir olunarak okunur.

Zamir olmayan ötreli Vâv’ların altında genellikle küçük bir مد işareti vardır.

دَاوُدَ ، يَسْتَوُونَ ، مَا وَرَى
مد مد مد

Bu kelimelerdeki ötreli Vâv harfleri de وَو şeklinde olması gerekirken tek Vâv’la yazılmakta ve gizli bir Vâv takdir olunarak يَسْتَوُونَ ، دَاوُدَ ، مَا وَرَى şeklinde okunmaktadır.

Gizli Yê: Harfin altında dik çizgi şeklindedir; genellikle zamirlerde görülür.

وَمَلِكَيْهِ ، وَكُتِبَ ، وَرُسُلِهِ

Bu misallerde, med harfî Yê takdir olunur (gizli bir Yê vardır, denilir) ve وَرُسُلِهِ ، وَكُتِبَ ، وَمَلِكَيْهِ şeklinde okunur.

Medd-i Tabîi olarak adlandırdığımız tüm misallerdeki med harfleri, fazla uzatılmadan tabîi bir şekilde okunur ki, buna Tecvîtte **bir Elif miktarı** okuma denir.

“Bir Elif miktarı” terimini biraz açalım:

28 harfin içinden **“Elif”** seçilerek, **“Elif miktarı”** denmiş; **“Cîm miktarı”** **“Dâl miktârı”** **“Lâm miktarı”** **“Yê miktarı”** gibi harflerle zikredilmemiştir.

Harfleri, sûre başlarındaki özel harfler gibi okuduğumuzda iki heceli tek harf **Elif** tir; diğerleri ise tek hecelidir.

أَلِفٌ بَا تَا ثَا جِيمٌ حَا حَا دَالٌ دَالٌ رَا رَا سِينٌ شِينٌ صَادُ
صَادُ طَا طَا عَيْنٌ عَيْنٌ فَا قَافٌ كَافٌ لَامٌ مِيمٌ نُونٌ وَاوُ هَا يَا

Buna göre “**Bir Elif miktarı**”:

- a) İki hece miktarı,
- b) İki hareke miktarı,
- c) Elif diyecek kadar bir miktardır.

Ancak tecvîd kitaplarında, “bir Elif miktarı” tabiri, “bir parmak kaldırarak kadar” şeklinde ifade edilir.

Şimdi de neden bu şeklide ifade edildiğini açıklayalım.

1- Kur’ân okuma eğitiminde bir Elif miktarı, Kur’ân hocaları tarafından, yumruk şeklinde yumulmuş parmaklar, birer birer açılıp kaldırılarak gösterilir.

2- Mûsikîde notaların ölçüsünü belirtmek için işaret parmağının kaldırılıp indirilmesi bir tempo işaretidir. Yani:

Mûsikî Yönünden:

- a) Bir dörtlük zaman dilimi,
- b) Bir vuruşluk zaman dilimi,
- c) Bir parmak kaldırarak kadar geçen süredir.

Medd-i Tabî’yi bir Elif miktarı okumanın hükmü:

a- Medd-i Tabî’de bir Elif miktarını terk etmeden okumak farz ayarındadır. Çünkü bir Eliflik miktar terk edilecek olursa anlam bozulabilir. Meselâ :

فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ âyetinin meâli: “(Allâhum!) Kâfirlere karşı bize yardım et” demektir.

Bu cümledeki فَانْضُرْنَ kelimesi فَانْضُرْنَ şeklinde, kelime sonundaki Elif terk edilerek okunacak olursa:

“(Ey kadınlar!) Kâfirlere karşı yardım edin.”

gibi çok değişik ve garip bir anlam ifade eder.

b- Bir Elif miktarından fazla uzatmadan okumak ise vâcip derecesindedir. Bir Elif'ten fazla uzatılarak okunduğunda, her ne kadar anlam bozulmaz ise de, hoş ve tasvîp edilen bir okuyuş olmaz; âdâba uygun değildir. Meselâ:

Yine yukarıdaki âyeti, فَانْضُرْنَ şeklinde, kelime sonundaki Elif fazla uzatılarak okunacak olursa, anlam değişmez ama, âdâba uygun bir okuyuş olmaz; sorumsuzca bir okuyuş olur.

Medd-i Muttasıl

Med harfinden sonra med sebebinden (fazla uzatmayı gerektiren sebeplerden) Hemze gelir, ikisi de aynı kelimede bulunursa, buna Medd-i Muttasıl denir.

جَاءَ ، شَهَدَاءُ ، نِسَائِهِنَّ ، هَبَّتِئِمَامَرَيْنَا ، سُوءٌ ، لَتَتَنُؤُ
وَالسَّمَاءُ بِقَاءَ ، بِالسُّوءِ وَالْفَحْشَاءِ ، ثَلَاثَةُ قُرُوءٍ ، عَلَى الْمَلِكَةِ

Medd-i Muttasılın hükmü:

Medd-i Muttasılı bir Elif'ten fazla uzatarak okumak vâcibtir.

“Dört Elif ya da iki Elif çekmek vâciptir” demek yanlıştır. Çünkü tecvitte, bütün kırâat imam ve râvîleri bir hususta **ittifak** ettiklerinde, ona “vâcip” hükmü verilir.

Medd-i Muttasıldaki kırâat imamları bir Elif'ten fazla çekme hususunda ittifak etmişler; dört Elif ya da iki Elif çekme hususunda aynı görüşte olmamışlardır.

Dört Elif miktarı, sadece Âsım kırâatinde okunur. Âsım kırâati dört Elif uzatarak vâcibi yerine getirirken, diğer kırâat imamları da iki, üç, beş Elif uzatarak vâcibi yerine getirirler.

Hadr tarîki denilen **hızlı okumalarda**, iki Elif miktarı uzatarak okuyan kırâat imamına uyularak okunabilir.

Medd-i Muttasılın hükmü *Karabaş Tecvîdi*'nde şu ifadelerle zikredilmiştir:

Medd-i Muttasılın meddi vâciptir. Müttefekun aleyh olduğu için.

Müttefekun aleyh demek: "Cemî kurrâ med ettiler alâ merâtibihim, kasr etmediler" demektir.

Şimdi bu ifadenin anlamını birer birer açıklayalım:

Medd-i Muttasılın meddi: *Medd-i Muttasılın (bir Elif'ten fazla) uzatılması.*

Müttefekun aleyh: *Üzerinde bütün kırâat imamlarının ittifak etmiş olması.*

Cemî kurrâ: *Bütün kırâat imamları (On kırâat imamı).*

Med ettiler: *(Bir Elif'ten fazla) uzattılar.*

Alâ merâtibihim: *Kendi mertebeleri üzerine; yani kırâat imamlarının tercih ettikleri med miktarlarına göre: İki Elif, üç Elif, dört Elif, beş Elif.*

Bu miktarlardan her biri birer mertebedir. Kırâat imamları, bu mertebelerden birini tercih ederek okumuş ve vâcibi yerine getirmiştir. Âsım kırâatinin Hafs rivâyetine göre ise dört Elif miktarı okunur.

Kasr etmediler: *Bir Elif çekmediler.*

Medd-i Muttasıl da hemzelerin durumu:

جَاءَ شُهَدَاءُ نِسَائِهِنَّ هَبِيتًا مَرِيئًا سُوءُ وَالسَّمَاءِ بَنَاءُ

Misallerinde görüldüğü üzere Medd-i Muttasıl da Hemzeler, kelime ortasında ya da sonunda geldiğinden Arapça imlâ gereği çoğunlukla küçüktür.

Ancak Kur'ân'da geçen خَطِيَّاتِهِمْ ، أَنْ تَبَوَّأَ ve الشُّوَايَ kelimelerinde, med harfinden sonra gelen med sebebi Hemze, uzun olmasına rağmen aynı kelimedede bulunduğundan Medd-i Muttasıl kabul edilmiştir.

Medd-i Munfasıl

Med harfinden sonra med sebebinden Hemze gelir ve ikisi de ayrı kelimelerde bulunursa, buna Medd-i Munfasıl denir.

وَمَا أَنْزَلَ ، يَا أَيُّهَا ، إِنِّي أَخَافُ ، قَبِي إِيَّاتِ اللَّهِ ، وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ
قُوا أَنْفُسَكُمْ ، مُوسَى أَرْبَعِينَ ، فَادْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ ، وَمَا أَهْلَ بِهِ

Medd-i Munfasılın hükmü:

Medd-i Munfasıl bir Elif ya da bir Eliften fazla uzatarak okumak câizdir.

Burada “câizdir” sözüne bir açıklık getirmek gerekiyor. Zira pek çok kişi, bir tecvîd kuralında “câizdir” hükmü söylendiğinde, “istediğin gibi okuyabilirsin” şeklinde anlamaktadır. Oysa **iki farklı câiz** vardır:

a- Kırâat imamlarının ihtilâfından dolayı câiz;

b- İlgili konuda her türlü okumaya ruhsat verildiğinden dolayı câiz.

Medd-i Munfasılın hükmünün câiz oluşu, kırâat imamlarının ihtilâfından dolayıdır. Yani “hangi kırâati okuyorsak, ona göre okumamız câizdir”, demektir.

Nitekim Karabaş Tecvîdi’nde bu husus şöyle belirtilmiştir:

Medd-i Munfasılın meddi câizdir. Muhtelefün fih olduğu için.

Muhtelefün fih demek: “Bazı kurrâ med ettiler, bazı kurrâ kasr ettiler” demektir.

Bu ifadenin anlamı şudur:

Medd-i Munfasılın meddi: Medd-i Munfasılın (bir Elif’ten fazla) uzatılması.

Muhtelefün fih: Bu hususta kırâat imamları ihtilâf etmiş.

Bazı kurrâ: On kırâat imamından bir kısmı.

Med ettiler: (Bir Elif’ten fazla) uzattılar: İki Elif, üç Elif, dört Elif, beş Elif. Âsım kırâatinin Hafs rivâyetine göre ise dört Elif miktarı uzatılarak okunur.

Kasr ettiler: Bir Elif çektiler.

Bu durumda :

Medd-i Munfasılı kırâat imamları, kendi tercihleri doğrultusunda *bir elif ya da bir eliften fazla uzatarak okumuşlardır*. Dolayısıyla bir kişi hangi kırâati tercih etmiş ise, o kırâat doğrultusunda Medd-i Munfasılı med etmesi câizdir.

Bizler de, Âsım kırâatinin Hafs rivâyetini okuduğumuza göre, Medd-i Munfasılı **dört elif miktarı** uzatarak okumamız câizdir.

Bir elif çekmek istersek **Kâlûn, İbn Kesîr, Ebû Amr, Ebû Ca’fer ve Ya’kûb** kırâatlerini;

Üç elif çekmek istersek **İbn Âmir, Kisâî ve Halef** kırâatlerini;

Beş elif çekmek istersek **Verş ve Hamza** kırâatlerini okuyarak bu câizi yerine getirebiliriz.

Sadece **hadr** tarîki denilen hızlı okumalarda Medd-i Munfasıl, bir elif miktarını tercih eden kırâat imamına uyararak, bir elif miktarı uzatarak okuyabiliriz.

Medd-i Munfasıldaki Hemzelerin durumu:

Medd-i Munfasıldaki Hemzeler, kelimenin başında geldiğinden Arapça imlâ gereği **çoğunlukla uzun** yazılır. Misal:

وَمَا أُنزِلَ ، يَا أَيُّهَا ، إِنِّي أُرِيدُ ، فَبِأَمْوَالِهِمْ ، تُؤْتُوا إِلَى اللَّهِ

Ancak Kur'ân'da geçen:

قَالُوا ءَأَنْتَ ، قَالُوا ءَأَنْتَ ، قَالُوا ءَالِهَتُنَا ، لِيُنْزِلَنِي ءَأَشْكُرُ ، يَا وَبِلَى ءَأَلِدُ

misallerinde med harfinden sonra Hemzeler küçük gelmesine rağmen, ayrı kelimedede bulunduğundan Medd-i Munfasıldır. Dikkat edilirse bu tür misallerde, küçük Hemzeden sonra uzun Hemze bulunmaktadır.

هَؤُلَاءِ kelimesine gelince:

هَؤُلَاءِ kelimesinin aslı هَؤُلَاءِ dir. Kelimenin başındaki هَا tembih (uyarma) edatı; هَؤُلَاءِ kısmı ise çoğul ism-i işaretidir. Dolayısıyla هَؤُلَاءِ kelimesinin baş tarafında med harfinden gizli Elif, med sebebinden Hemze, küçük ve bitişik olarak gelmesine rağmen Arapçaya göre ayrı kelime kabul edildiğinden **Medd-i Munfasıldır**.

Kelimenin son tarafı ise, med harfi ile med sebebi Hemze aynı kelimedede olduğundan **Medd-i Muttasıldır**.

Medd-i Lâzım

Med harfinden sonra med sebebinden lâzım sükûn⁴ gelirse Medd-i Lâzım olur.

الْحَاقَّةُ ، حَاصَّةٌ ، يُحَادُّونَ ، تَأْمُرُونِي
أَتَحَاجُّونِي ، اللَّهُ ، أَلَنْ ، قُلْ الذَّكْرَيْنِ

Mukattaa harfleri içinde de Medd-i Lâzım olanlar vardır :

الر = أَلِف لَام رَا ، الم = أَلِف لَام مِيم = أَلِف لَامِيم
كهي عَص = كَاف هَا يَا عَيْن صَاذ
حَم عَسَق = حَا مِيم عَيْن سِين قَاف
طس = طَا سِين ، طسم = طَا سِين مِيم = طَا سِيمِيم
يش = يَا سِين ، ن = نُون

Bu harfler okunurken, med harfinden sonra cezmlı ya da şeddeli harf varsa **Medd-i Lâzım**dır: **Lâm, Mîm, Sîn, Kâf, Kêf, Sâd, Nûn.**

Medd-i Lâzım dört grupta incelenir:

1- Medd-i Lâzım kelime-i müsakkale:

Bir kelimedede, med harfinden sonra şeddeli harf gelerek Medd-i Lâzım olursa bu ismi alır.

يُحَادُّونَ ، تَأْمُرُونِي ، أَتَحَاجُّونِي ، اللَّهُ ، الْحَاقَّةُ
مُذَهَّمَتَانِ ، وَلَا جَانُّ ، قُلْ الذَّكْرَيْنِ ، حَاصَّةٌ ، دَابَّةٌ

⁴ Şeddeli ya da cezmlı harf.

2- Medd-i Lâzım kelime-i muhaffefe:

Bir kelimedede, med harfinden sonra cezmlı harf gelerek Medd-i Lâzım olursa bu isimle zikredilir.

Kırâatimize göre Kur'ân'da tek örnek vardır: آلَّذِينَ

3- Medd-i Lâzım harf-i müsakkal:

Sûre başlarındaki mukattaa harfleri denilen özel harflerden bir harf okunurken, med harfinden sonraki harf şeddeli gibi okunuyorsa bu ismi alır.

Sîn : $\text{طَسَم} = \text{طَا سَيْنٌ مِيم} = \text{طَا سَيِّمِيم}$

Lâm : $\text{آَلَمْ} = \text{آَلَفْ لَامٌ مِيم} = \text{آَلَفْ لَائِمِيم}$

طَسَم okunurken, Sîn'den Mîm'e geçişte İdgâm Maa'l-Gunne yapılır ve şeddeli okunur.

$\text{سَيْنٌ مِيم} = \text{سَيِّمِيم}$

آَلَمْ okunurken de, Lâmdan Mîm'e geçişte İdgâm-ı Misleyn Maa'l-gunne yapılır ve yine şeddeli okunur.

$\text{لَامٌ مِيم} = \text{لَائِمِيم}$

Buna göre, med harfinden sonra idgâm dolayısıyla şeddeli Mîm okunduğundan, طَسَم ve آَلَمْ harflerindeki Sîn ile Lâmda, Medd-i Lâzım harf-i müsakkal kabul edilir.

4- Medd-i Lâzım harf-i muhaffef:

Sûre başlarındaki özel harflerden bir harf okunurken, med harfinden sonraki harf cezmlı gibi okunuyorsa bu ismi alır.

Lâm : ألر = أَلِفْ لَامْ رَا

Mîm : أَلَمْ = أَلِفْ لَامْ مِيم = أَلِفْ لَامْ مِيم

Sîn : طُس = طَا سِين ve يَس = يَا سِين

Kêf, Sâd : كَهَيْعَص = كَافْ هَا يَا عَيْنْ صَاذ

Mîm, Sîn, Kaf : حَم عَشَق = حَا مِيم عَيْنْ سِين قَاف

Bu misallerdeki bazı harflerde med harfinden sonra cezm telâffuz edilmektedir. Buna göre, kenarlarında ismini verdiği harfler, sonu cezmlı okunduğundan Medd-i Lâzım **harf-i muhaffettir**.

Not: Medd-i Lâzımdaki grup isimleri zikredilirken, kelimelerde *müsakkale*, *muhaffefe*; harflerde ise *müsakkal*, *muhaffef* şeklinde sıfat kullanılır. Oysa bir çok kişi tarafından, hem kelimeler hem de harfler için *müsakkale*, *muhaffefe* şeklinde kullanılmaktadır ki bu yanlıştır.

Bilindiği üzere Arapça'da, müzekker isimlerin sıfatı müzekker; müennes isimlerin sıfatı ise müennes olur.

Bu durumda Arapçaya göre şöyle olmalıdır:

كَلِمَة (kelime) müennes, sıfatı da مُثَقَّلَة (müsakkale) şeklinde müennes: مُثَقَّلَة كَلِمَة Medd-i Lâzım kelime-i müsakkale;

كَلِمَة (kelime) müennes, sıfatı da مُخَفَّفَة (muhaffefe) şeklinde müennes: مُخَفَّفَة كَلِمَة Medd-i Lâzım kelime-i muhaffefe;

حَرْف (harf) müzekker, sıfatı da مُثَقَّل (müsakkal) şeklinde müzekker: مُثَقَّل حَرْف Medd-i Lâzım harf-i müsakkal;

حرف (harf) müzekker, sıfatı da مخفف (muhafter) şeklinde müzekker: مد لازم حرف مخفف Medd-i Lâzım harf-i muhafter.

Medd-i Lâzımın hükmü:

Medd-i Lâzımı **dört Elif** miktarı uzatarak okumak **vâcib** tir. Çünkü Medd-i Lâzımı bütün kırâat imamları dört Elif miktarı uzatarak okumada ittifak etmişlerdir. Yani Medd-i Lâzım, bizim kırâatimizde olduğu gibi bütün kırâatlerde de dört Elif miktarı uzatılarak okunur. **Hızlı okumalarda üç Elif miktarı uzatılarak okunabilir.**

Medd-i Ârız

Med harfinden sonra med sebebinden ârız sükûn gelirse Medd-i Ârız olur.

Ârız sükûnunun, “**durulduğunda var olan ve geçildiğinde düşen (kaybolan) sükûn**” olduğunu belirtmiştik.

İster âyet sonu ya da durak işareti (secâvend), ister nefes yetmemesi sebebiyle bir kelime üzerinde durulduğunda, genellikle son harf sükûn ile (cezmlı olarak) okunur ki, buna ârız sükûn denir. Yani “**ârız sükûn**”, harekeli olan son harfi cezm ile okumanın adıdır. Örnekler:

الرَّحْمَنُ * عَلَّمَ الْقُرْآنَ * الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ *
وَجَعَلَ اللَّيْلَ * قُرْئِينَ * وَلَا تَوْم *
صَدْرَكَ * بِالْقَلَمِ * وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ *

Dikkat edilirse ârız sükûn:

- a- Med harfinden sonra,
- b- Lîn harfinden sonra,
- c- Med harfi ve Lin harfi olmadan gelmektedir.

İşte bir kelime üzerinde durulduğunda, Med harfinden sonraki harf cezmlı okunacak olursa, Medd-i Ârız meydana gelmiş olur.

يَعْلَمُونَ * رَبِّ الْعَالَمِينَ * مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ * نَسْتَعِينُ *

Üzerinde vakf yapılan (durulan) ve son harfi sâkin okunan her kelime, kaç çeşit okunacağına dair şu soru sorulur:

“ Bu ârız sükûnlu kelime kaç vecih câizdir? ”

Bunun anlamı: *Bu ârız sükûnlu kelime kaç çeşit, kaç türlü okunabilir?* demektir.

Bunu iyi bilmeyen kardeşlerimiz, “**kaç vecih câizdir**” denince, “*kaç elif miktarı çekilebilir*” şeklinde anlamakta ve bazı Medd-i Ârız olan kelimelerde “*yedi elif miktarı çekilebileceğini*” söylemektedirler ki, bu yanlıştır. Çünkü “**vecih**”, “**Elif**” anlamına gelmez. Buna göre :

a- رَبِّ الْعَالَمِينَ misalinde olduğu gibi bir kelime durulduğunda, ârız sükûnun asıl harekesi, yani son harfin harekesi üstün ise üç vecih câizdir; üç türlü okunabilir:

- 1) **Tûl**: Medd-i Ârızda en uzun miktar olan **dört Elif**.
- 2) **Tevassut**: Medd-i Ârızda dört Elif ile bir Elifin ortasındaki miktar olan **iki** veya **üç Elif**.
- 3) **Kasr**: Medd-i Ârızda en kısa miktar olan **bir Elif**.

Yani son harfi **sükûnlu** olmak üzere med harfini **tûl**, **tevassut** ve **kasr** ile okumak câizdir.

b- مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ misalinde olduğu gibi bir kelime durulduğunda, son harfin harekesi esre ise, dört vecih câizdir; dört türlü okunabilir:

- 1) **Tûl**: Dört Elif.
- 2) **Tevassut**: İki veya üç Elif.
- 3) **Kasr**: Bir Elif.
- 4) **Kasr ile revm**: Bir Elif uzatarak revm.

Yani son harfi **sükûnlu** olmak üzere med harfini **tûl**, **tevassut** ve **kasr**; bir de son harfi **revmli** olmak üzere **kasr** ile okumak câizdir.

Revm: Harekeyi hafif bir sesle belirtmektir.

الرَّؤْمُ طَلَبُ الْحَرَكَةِ بِصَوْتٍ خَفِيفٍ .

Medd-i ârızda revm, kasr ile yani bir Elif çekilerek yapılır. Çünkü revmde hareke hafif bir sesle belirtilir. Bu durumda revm, vasl hükmünde kabul edilir ve sebep-i med olmadığından revm ancak kasr ile okunur; Medd-i Tabîî kadar uzatılır.

Meselâ يَوْمَ الدِّينِ misalinin sonundaki Nûn'un esresinde revm yapılarak durulduğunda, hareke hafif bir sesle belirtileceğinden Medd-i Tabîî olur; gerçek bir sükûnla okunmadığından Medd-i Ârız olmaktan çıkar. Medd-i Ârız bahsinde revmin zikredilmesi ise istitrâdîdir. Yani revm, ârız sükûnda yapılması câiz olan bir özelliktir ve Medd-i Ârız'da da, ârız sükûn bulunması sebebiyle zikredilmiştir.

كَسْتَعِينُ misalinde olduğu gibi bir kelimede durulduğunda, son harfin harekesi ötre ise, yedi vecih câizdir; yedi türlü okunabilir.

- 1) **Tûl**: Dört Elif.
- 2) **Tevassut**: İki veya üç Elif.
- 3) **Kasr**: Bir Elif.
- 4) **Revm**: Bir Elif çekerek harekeyi hafif belirtmek.
- 5) **Tûl ile işmâm**: Dört Elif uzatarak işmâm.

6) **Tevassut ile işmâm**: İki veya üç Elif uzatarak işmâm.

7) **Kasr ile işmâm**: Bir Elif uzatarak işmâm.

Yani son harfi **sükûn**lu olmak üzere med harfini **tûl**, **tevassut** ve **kasr**; son harfi **ışmâmlı** olmak üzere med harfini **tûl**, **tevassut** ve **kasr**; bir de son harfi **revmli** olmak üzere med harfini **kasr** ile okumak câizdir.

İshmâm: *Sükûndan sonra, (ötreye işaret etmek üzere) dudakları birbirine bitiştermeyerek ileri uzatmaktır.*

الْأَشْمَامُ انْضِمَامُ الشَّفَتَيْنِ بَعْدَ السُّكُونِ .

İshmâmda dudak hareketi ile ötre belirtilir; ses çıkarılmaz.

İshmâm, hâlis sükûn hükmünde olarak sebep-i med olduğundan Medd-i Ârızda işmâm ile tûl, tevassut, kasr câizdir.

“İshmâm sağırlar, revm ise körler içindir” şeklinde bir ifade, halk arasında çok yaygındır ki, bu doğru değildir. Doğru olanı şudur:

Gözü görmeyen işmâmı, kulağı dumayan da revmi anlayamaz.

Revm ve işmâm, kelimenin son harfinin harekesini belirtmeye yarayan bir uygulamadır ve yapılma mecburiyeti yoktur; istenirse yapılır. Terk edilmesi halinde ise ceza gerektirecek bir vâcib değildir.

Sonu hareketli olan kelimede sükûn ile durmak asıldır. Şayet i'râbı belirtmek istenirse revm ve işmâm yapılabilir.

Medd-i Ârızın hükmü :

Medd-i Ârızın, bir Elifle dört Elif arasında her hangi bir miktarla okunması câizdir: Bir Elif, iki Elif, üç Elif, dört Elif.

Ancak **buradaki câiz**, kırâat imamlarının ihtilâfından dolayı değil; **ibâhe ve ruhsat kabilinden bir câizdir**. Kişi istediği med miktarı okumakta serbesttir.

Yavaş okumalarda dört, orta okumalarda iki veya üç, hızlı okumalarda ise bir Elif miktarı uzatarak okumak tercih edilir.

Not: Son harfi Hemze olan kelimede vakf yapıldığında, Hemze sâkin okunsa bile yine Medd-i Muttasıl olacağından kasr câiz değildir; iki Eliften aşağı med olunmaz.

بِالشَّوْءِ = بِالشَّوْءِ شَهْدَاءُ = شَهْدَاءُ نَشَاءُ = نَشَاءُ gibi.

Vasl halinde tûl ile okuyan, yani dört veya beş Elif çeken kırâat imamlarına göre de kasr ve tevassut câiz değildir.

Ancak bunların aksi olabilir. Yani kasr ile okuyan kırâat imamları tevassut ve tûl ile; tevassut ile okuyanlar da tûl ile okuyabilirler.

Medd-i Lîn

Lîn harfinden sonra sükûn gelirse Medd-i Lîn olur.

Lîn harfi: Kendinden önceki harf üstün olan sâkin Vâv ile sâkin Yê'dir. وَ يَ

Medd-i Lîn ile ilgili misaller:

قَوْلٌ ، وَلَا نَوْمٌ ، مِنْ خَوْفٍ ، ظَنُّ الشَّوْءِ ، الْيَوْمُ
الْحَيْرُ ، وَالصَّيْفُ ، فُرَيْشٌ ، وَاللَّيْلُ ، عَيْنَيْنِ ، وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ

Medd-i Lîn, kelimelerde meydana geldiği gibi, Şûrâ sûresinin başındaki حَمَّ عَسَقَ ve Meryem sûresinin başındaki كَهَيْعَصَ harflerinin içinde yer alan **Ayn** harfinin okunuşunda da (عَيْنِ) Medd-i Lîn vardır.

Lâzım sükûn ile meydana gelen bu Medd-i Lîn'de iki vecih câizdir:

Tûl: Üç Elif. **Tevassut:** Bir veya iki Elif.

Medd-i Lîn:

وَجَعَلَ اللَّيْلُ ، وَالصَّيْفُ ، وَلَا نَوْمٌ

misallerinde olduğu gibi ârız sükûn ile meydana gelmiş ise, aynen Medd-i Ârız gibi son harfin harekesine bakılarak kaç türlü okunacağı söylenir. Buna göre :

a- وَجَعَلَ اللَّيْلُ misalindeki gibi son harfin harekesi üstün olan bir kelimeye durulduğunda üç vecih câizdir; üç türlü okunabilir:

Tûl, tevassut, kasr.

Yani son harfi sükûnlu olmak üzere lîn harfini **tûl**, **tevassut** ve **kasr** ile okumak câizdir.

b- وَالصَّيْفُ misalindeki gibi son harfin harekesi esre olan bir kelimeye durulduğunda dört vecih câizdir; dört türlü okunabilir:

Tûl, tevassut, kasr, kasr ile revm.

Yani son harfi sükûnlu olmak üzere lîn harfini **tûl**, **tevassut** ve **kasr**; bir de **revmli** olmak üzere **kasr** ile okumak câizdir.

c- وَلَا نَوْمٌ misalindeki gibi son harfin harekesi ötre olan bir kelimeye durulduğunda yedi vecih câizdir; yedi türlü okunabilir:

Tûl, tevassut, kasr, tûl ile işmâm, tevassut ile işmâm, kasr ile işmâm, kasr ile revm.

Yani son harfi sükûnlu olmak üzere lîn harfini **tûl**, **tevassut** ve **kasr**; **ışmâmlı** olmak üzere lîn harfini **tûl**, **tevassut** ve **kasr**; bir de **revmli** olmak üzere **kasr** ile okumak câizdir.

Görüldüğü üzere Medd-i Lîndeki vecihler, aynen Medd-i Ârız gibidir. Son harfi üstün olanlarda üç vecih; esre olanlarda dört vecih; ötre olanlarda ise yedi vecih câizdir.

Medd-i Lîndeki med miktarı ise Medd-i Ârıza göre birer Elif düşüktür.

	<u>T û l</u>	<u>Tevassut</u>	<u>Kasr</u>
Medd-i Ârız	4 Elif	2-3 Elif	1 Elif
Medd-i Lîn	3 Elif	1-2 Elif	0 Elif

Demek ki Medd-i Lîn, üç Elif miktarına kadar herhangi bir miktarla uzatılarak okunabilir.

Ancak yavaş okumalarda üç Elif, orta okumalarda iki Elif, hızlı okumalarda ise bir Elif miktarı tercih edilir.

Hızlı okumalarda Medd-i Lîn hiç uzatılmadan da okunabilir. Nitekim bazı Tecvîd kitaplarında “*Medd-i Lîn’de kasr, meddi terkîr*” şeklinde ifade edilmiştir.

Hatırlanacağı üzere “Medd-i Ârızda kasr, bir Elif miktarı uzatarak okumaktır” demiştik. Çünkü orada aslî med olan med harfi vardı.

Med harfinin tabiatında bir Elif çekme özelliği olduğundan Medd-i Ârız bulunan kelimedden geçiş yapıldığında, yine bir Elif miktarı uzatılarak okunuyordu.

Medd-i Lînde ise lîn harfi olduğundan aslî med yoktur ve geçiş halinde lîn harfi uzatılarak okunmaz.

Bu açıklamalardan anlaşılıyor ki:

Medd-i Ârız ve Medd-i Lînde duruş halinde yapılan kasr, geçiş halinde okuduğumuz med miktarıdır.

Yani geçişte bir Elif uzatarak okuyorsak, duruştaki kasr miktarı da bir Eliftir. Geçişte hiç uzatmadan okuyorsak, duruştaki kasr miktarı da uzatmadan okumaktır.

Bu hususu iyi anlayabilmek için Fâtiha ve Kureyş sûrelerini, âyet sonlarında bulunan kelimelerde hem durarak hem de geçiş yaparak okuyalım.

Fâtiha sûresinde, âyet sonundaki kelimeler duruş halinde dört Elif miktarı uzatılabilirken, geçiş halinde bir Elif uzatılarak okunmaktadır. Meselâ:

Âyet sonlarında durarak:

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ * الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ * مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ ط *

Âyet sonlarından geçerek:

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ اِيَّاكَ نَعْبُدُ ...

Kureyş sûresinde ise, âyet sonundaki kelimeler duruş halinde üç Elif miktarı uzatılabilirken, geçiş halinde hiç uzatılmadan okunmaktadır. Meselâ:

Âyet sonlarında durarak:

لَا يَلَافُ قُرَيْشٌ * اِيْلَافِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ * فَلْيَعْبُدُوْا رَبَّ هَذَا الْبَيْتِ *
الَّذِيْ اَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَّ اَمَّنَّهُمْ مِنْ خَوْفٍ *

Âyet sonlarından geçerek:

لَا يَلَافُ قُرَيْشٌ اِيْلَافِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ فَلْيَعْبُدُوْا رَبَّ هَذَا الْبَيْتِ الَّذِيْ
اَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَّ اَمَّنَّهُمْ مِنْ خَوْفٍ *

Buna göre: Fâtiha sûresinde, âyet sonundaki kelimelerde durulduğunda **kasr = bir Elif**; Kureyş sûresinde âyet sonundaki kelimelerde durulduğunda ise **kasr = sıfır Eliftir**; yani hiç uzatılmadan okumaktır.

Şimdi aşağıda verdiğimiz şemaları dikkatle inceleyelim:

Medd-i Ârız

Med harfi	+	Med sebebi sükûn ile yapılan ilave	=	Toplam miktar
1 Elif	+	0 Elif	=	1 Elif: Kasr
1 Elif	+	1 Elif	=	2 Elif: Tevassut
1 Elif	+	2 Elif	=	3 Elif: Tevassut
1 Elif	+	3 Elif	=	4 Elif: Tûl

Medd-i Lîn

Lîn harfi	+	Med sebebi sükûn ile yapılan ilave	=	Toplam miktar
0 Elif	+	0 Elif	=	0 Elif: Kasr
0 Elif	+	1 Elif	=	1 Elif: Tevassut
0 Elif	+	2 Elif	=	2 Elif: Tevassut
0 Elif	+	3 Elif	=	3 Elif: Tûl

Önemli Not:

Revm ve işmam, sadece Medd-i Ârız ve medd-i Lînde uygulanması gereken bir kural değildir; sonu Medd-i Ârız ve Medd-i Lîn olmayan bir kelimede durulduğunda da uygulanabilir. Şöyle ki:

Kendisinden önce med harfi ve lîn harfi olsun ya da olmasın, bütün ârız sükûnlu kelimelerde “**kaç vecih câiz**” olduğu belirtilir. Şimdi bunları farklı misallerle açıklayalım:

1- Son harfi Müennes Tê’si olmayan kelimelerde durulduğunda:

صَدْرَكَ ، مِنْ قَبْلِكَ misallerinde olduğu gibi, son harfin harekesi üstün ise **tek vecih câizdir**. O da: **Sükûn** (cezm).

وَأُولُوا الْعِلْمِ ، بِالْقَلَمِ misallerinde olduğu gibi son harfin harekesi esre ise **iki vecih** câizdir: **Sükûn** ve **revm**.

وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ، مِنْ قَبْلُ misallerinde olduğu gibi son harfin harekesi ötre ise **üç vecih** câizdir: **Sükûn**, **revm** ve **ışmâm**.

Görüldüğü üzere, Medd-i Ârız olmayan bir kelimeye durulduğunda, sükûn (cezm) ile okunduğu gibi, istenirse hareke durumuna göre revm ve ışmâm da yapılabilir.

Nitekim Nasr sûresinde وَاسْتَغْفِرْهُ kelimesinde, Nebe' sûresindeki ذَٰلِكَ الْيَوْمَ الْحَقُّ ve Beyyine sûresindeki وَرَضُوا عَنْهُ ve کُلُّ الْحَقِّ ve عَنْهُ kelimelerinde durulduğunda, bazı hocalar tarafından son harfin harekesinin belirtilmesi istenir. Hafif bir sesle belirtilirse bu revmdir; dudak hareketi ile belirtilirse bu da ışmâmdır. Ancak bu kelimelerde revm ve ışmâm yapma mecbûriyeti yoktur.

2- Son harfi Müennes Tê'si olan kelimelerde durulduğunda:

الْقَارِعَةُ ، خَاشِعَةً ، حَامِيَةً ، عَالِيَةً gibi son harfi Müennes Tê'si olan ve kendisinden önce med harfi bulunmayan kelimelerde durulduğunda, Tê harfi Hê'ye çevrilir ve harekesi nasıl olursa olsun, **sükûn** ile okunur. Bu kelimelerde revm ve ışmâm yapılmaz. Buna göre tek vecih câizdir: **Sükûn**.

الْقَارِعَةُ ، خَاشِعَةً ، حَامِيَةً ، عَالِيَةً

وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ ، عَلَى الصَّلَاةِ ، قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ gibi, kendisinden önce med harfi bulunan Müennes Tê'li kelimelerde durulduğunda üç vecih câizdir: Son harfi sükûnlu Hê olmak üzere **Tûl**, **tevassut**, **kasr**.

وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ ، عَلَى الصَّلَاةِ ، قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ

3- Son harfi ârizî hareke olan kelimelerde durulduğunda:

وَأَقِمْ ، وَأَنْذِرِ ، لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ ، وَأَقِمِ الصَّلَاةَ ، وَأَنْذِرِ النَّاسَ
kelimelerinde durulduğunda, bu kelimelerin son harfinde **ârizî hareke** bulunduğundan tek vecih câizdir: **Sükûn**.

لَمْ يَكُنْ ، وَأَقِمْ ، وَأَنْذِرْ

Bunlara benzer kelimelerde revm ve işmâm yapılmaz.

Çünkü bu kelimelerin aslı وَأَقِمْ ، وَأَنْذِرْ ، لَمْ يَكُنْ şeklinde son harf sâkindir ve kendisinden sonraki kelimeye vasl (geçiş) yapıldığı için esre ile harekelenmiştir.

4- Med harfinden sonra şedde bulunan kelimelerde durulduğunda:

صَوَّافٌ ، غَيْرُ مُضَّارٍ ، وَلَا جَانٌ kelimelerinde durulsa da geçilse de Medd-i Lâzım olacağından:

صَوَّافٌ kelimesinde durulduğunda bir vecih câizdir: **Tûl ile sükûn**.

غَيْرُ مُضَّارٍ kelimesinde durulduğunda iki vecih câizdir: **Tûl ile sükûn; tûl ile revm**.

وَلَا جُنَّةَ kelimesinde durulduğunda üç vecih câizdir: **Tûl ile sükûn; tûl ile revm ve tûl ile işmâm.**

Ârız sükûn bulunan kelimelerden başka لَا تَأْمَنَّا (Yûsuf, 12/11) kelimesinde yapılan bir işmâm ve revm daha vardır. Bununla ilgili detaylı bilgi **76. sayfada** gelecektir.

Burada bir hususu daha belirterek medler bahsini bitirelim.

Şimdiye kadar gördüğümüz medler iki kısma ayrılır:

1- Aslî medler, 2- Fer'î medler.

Bunlardan Medd-i Tabîî, aslındaki med harfiyle kaim olmasından dolayı asli med; bunun dışındaki diğer medler ise, aslî med üzerine ilâvelerle meydana geldiğinden fer'î med kabul edilmektedir.

Üçüncü Ünite

GUNNE

الْغُنَّةُ

Gunne, genizden çıkan bir sestir.

الْغُنَّةُ هِيَ صَوْتُ يَخْرُجُ عَنِ الْخَيْشُومِ

Harflerin lâzımî sıfatları bahsinde görüldüğü üzere gunne, Mîm ve Nûn harfinde bulunan özel bir sıfattır.

Ancak gunne özelliğinden bahsedebilmek için, iki harfin cezmlî ya da şeddeli olması gerekir. Sadece harekeli (üstün-esre-ötre) olmaları halinde gunnenin belirtilmesi söz konusu değildir.

Ayrıca gunne özelliğine sahip olan bu iki harfin, ne zaman gunne ile okunacağı ya da okunmayacağı bazı şartlara bağlıdır.

Bunlar “Sâkin Nûn’un Halleri” ve “Sâkin Mîm’in Halleri” başlıkları altında incelenecektir.

Sâkin Nûn’un Halleri:

Sâkin Nûn denilince, cezmlî Nûn akla gelir. Tenvîn, yani iki üstün, iki esre ve iki ötre (ُ ُ ُ) de telâffuz yönünden sâkin Nûn (ُ) gibi kabul edilir. Zira Tenvîn, “Nûn gibi okumak” anlamında bir terimdir. Bundan dolayı gunne ile ilgili konularda, “Tenvîn ve sâkin Nûn” tabirleri daima birlikte kullanılmıştır.

Tenvîn ve sâkin Nûn’un dört hali vardır:

1-İzhâr, 2-İhfâ, 3-İklâb, İdgâm.

Şimdi bunları sırasıyla açıklayalım.

İzhâr

الْإِظْهَارُ

İzhâr sözlükte “açıklamak, açığa çıkarmak” demektir. Tecvîd terimi olarak izhâr, *iki harfin arasını ayırt ederek okumaktır*.

الْإِظْهَارُ: هُوَ الْإِنْفَصَالُ تَبَاعُثًا بَيْنَ الْحَرْفَيْنِ .

Ayrıca “İzhâr Ünitesi”nde belirtileceği üzere, “gunnesiz okumak” anlamına da gelir.

Bu açıklamalar doğrultusunda Tenvîn ve sâkin Nûn’un izhâr halini inceleyelim.

Tenvîn ve sâkin Nûn’dan sonra boğaz harflerinden birisi ile başlayan bir harf gelecek olursa izhâr olur.

Boğaz harfleri, هَادِيَا، غَنِي، عَذْل، خَالِق، حَي، Esmâ-i Şerîfelerinin ilk harfleri olmak üzere هـ ا ح خ ع غ harfleridir.

Tenvîn ve sâkin Nûn bu harfler karşısında **açıkça, ayırt edilerek ve de gunnesiz** olarak okunur. Misal:

مَنْ أَمَنَ ، وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا اللَّهُ ، هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرُ اللَّهِ ، مَنْ خَفَّتْ
وَاللَّهُ عَفُورٌ حَلِيمٌ ، وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ، مَنْ هُوَ ، وَرَضُوا عَنْهُ .

Bu izhâra, “Tenvîn ve sâkin Nûn’un izhârı” dendiği gibi, “izhâr-ı halkî” de denir.

Tenvîn ve sâkin Nûn’un boğaz harfleri karşısında izhâr ile okunmasının hikmeti, mahreçlerinin birbirlerinden uzak olundandır denilebilir. Zira Tenvîn ve sâkin Nûn dil ucundan, adı geçen harfler ise boğazdan çıkarılır.

Hükmü:

Tenvîn ve sâkin Nûn'dan sonra Hemze, Hâ, Ayn ve Hê harfleri geldiğinde izhâr yapmak (gunnesiz okumak) vaciptir. Çünkü bütün kırâat imamları aynı görüştedir. Tenvîn ve sâkin Nûn'dan sonra Hâ ve Ğayn harfleri geldiğinde ise, kırâat imamlarının durumuna göre izhâr câizdir. Çünkü kırâat imamlarından Ebû Ca'fer ihfâ ile, diğerleri izhâr ile okumuşlardır. Âsım kırâatinin Hafs rvâyetinde, bu iki harfte de izhâr yapılır.

ihfâ

الْإخْفَاءُ

Sözlükte ihfâ “gizlemek, örtmek” demektir. Bir tecvîd terimi olarak *ihfâ*, *gunneyi bâkî kılarak, şedde yapmadan izhâr ile idgâm arası okuma tarzıdır.*

الْإخْفَاءُ حَالَةُ بَيْنِ الْإِظْهَارِ وَالْإِدْغَامِ عَارِيَّةٌ عَنِ التَّشْدِيدِ مَعَ بَقَاءِ الْعُنَّةِ .

Buna göre:

Tenvîn ve sâkin Nûn'dan sonra:

صَفْ ذَا ثَنَا جُودَ شَخِصٍ قَدْ سَمَا كَرَمًا

صَنَعَ طَالِمًا رِذْ ثَقَا دُمَ طَالِبًا فَتَرَى

Beytindeki kelimelerin ilk harfleri olan, ت ث ج د ذ ز س

harfleri ile başlayan bir kelime gelirse *ihfâ* olur. Yani tenvîn ve sâkin Nûn'un mahreci gizlenerek gunne ile okunur. Misal:

أَنْتَ ، مَاءٌ تَجَاجَا ، مِنْ جُوعٍ ، أَنْدَادًا ، نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ ، أَنْزَلَ ،

عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ ، أَلَيْمٌ شَدِيدٌ ، مِنْ صِيَامٍ ، بِمَنْ صَلَّ ، مِنْ طَيِّبَاتِ

هَلْ يَنْظُرُونَ ، أَفَوَاجًا فَسَيَحْ ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ، مُنْفَكِّينَ

İhfâ'da tenvîn ve sâkin Nûn gunne ile okunurken, dilin ucu üst damağa değdirilmeyip, dilin ucu ile üst damak arasında hafif bir boşluk bırakıldığından, Nûn'un mahreci gizlenmiş olur.

Burun tıkalı olduğunda bile ihfâ gunnesi çıkmaya devam eder. İhfâ gunnesini bu şekilde yapamayanlar ise, dilin ucunu üst damağa değdirerek gunne ile okuyabilirler.

Hükmü:

Tenvîn ve sâkin Nûn'u, zikredilen bu 15 harf karşısında ihfâ ile okumak vâciptir. Çünkü bu hususta kırâat imamları ittifak halindedir.

İklâb

الْإِقْلَابُ

Sözlükte iklâb, "çevirmek ve değiştirmek" demektir. Tecvîd ilminde ise iklâb, *tenvîn ve sâkin Nûn'u Bê harfi karşısında Mîm'e çevirmek ve gunne ile okumaktır.*

الْإِقْلَابُ : هُوَ قَلْبُ النُّونِ السَّكِينَةِ أَوْ التَّنْوِينِ مِيمًا خَالِصًا
وَإِخْفَاؤُهَا عِنْدَ الْبَاءِ بِغُنَّةٍ .

Misal:

أَتَبَاهُمْ = أَمْ بَاهُمْ مِنْ بَعْدِهِمْ = مِنْ بَعْدِهِمْ لَيُبَدِّلَنَّ = لَيُكَبِّدَنَّ
مِنْ بَقْلِهَا = مِنْ بَقْلِهَا آيَاتٍ يَبَيِّنَاتٍ = آيَاتِنَا يَبَيِّنَاتٍ بَصِيرٌ بِمَا = بَصِيرٌ بِمَا

Târiften de anlaşılacağı üzere, iklâpta iki temel özellik vardır:

1- Tenvîn ve sâkin Nûn'un, Bê harfi karşısında Mîm'e çevrilmesi;

2- Çevrilen Mîm'in gunne ile okunması.

Hükmü:

Tenvîn ve sâkin Nûn'un iklâbında, yani yukarıda belirtilen şekilde icrâsı hususunda bütün kırâat imamları ittifak halindedir. Dolayısıyla iklâb vaciptir.

İklâbta dudaklar sert basılmaz; hafifçe birbirine değdirilir.

Bir edâ şekline göre de, iklâb yapılırken dudaklar birbirine değdirilmez; iki dudak arasında hafif bir boşluk bırakılır.

Yani Mîm'e çevrilen tenvîn ve sâkin Nûn, dudaklar arasında hafif bir boşluk bırakılarak gunne ile okunur. Bu uygulama Arap aleminde daha çok yaygındır. Ancak bu tarz okuyuşta dudakların durumu iyi ayarlanmazsa, tenvîn ve sâkin Nûn'un on beş harf karşısındaki ihfâsı ile iklâb arasında hiçbir fark olmaz ki bu hatadır. Hâlbuki iklâb ile ihfâ farklı özellikleri olan iki ayrı konudur.

İdgâm

الاذغَام

Tenvîn ve sâkin Nûn'un hallerinden biri olan idgâm iki kısımda incelenir:

1- İdgâm maa'l-gunne, 2- İdgâm bilâ gunne.

İdgâm Maa'l-Gunne

الاذغَام مَعَ الْغُنَّةِ

Tenvîn ve sâkin Nûn'dan sonra (يَمْنُو) harflerinden biri gelecek olursa İdgâm maa'l-gunne olur.

Tenvîn ve sâkin Nûn, zikredilen harflere katılarak şeddeli ve gunneli okunur.

سُلْطَانًا نَصِيرًا = سُلْطَانٌ نَصِيرًا حَبْلٌ مِنْ مَسَدٍ = حَبْلٌ مِمَّسَدٍ
مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ = مَوْلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ خَيْرًا يَرَهُ = خَيْرٌ يَرَهُ

Hükmü:

Bütün kırâat imamları, Tenvîn ve sâkin Nûn'u Mîm ve Nûn harflerinde idgâm maa'l-gunne ile okumuş; Vâv ve Yê harflerinde ise ihtilâf etmişlerdir. Kırâat imamlarından Hamza'nın râvîsi Halef, tenvîn ve sâkin Nûn'dan sonra Vâv ve Yê harfleri geldiğinde idgâm bilâ gunne yaparken, diğer kırâat imamları idgâm maa'l-gunne ile okumuşlardır.

Sâkin Nûn, "Vâv" ya da "Yê" harfi ile aynı kelimede gelecek olursa idgâm yapılmaz; izhâr ile okunur. Buna Tecvîtte "izhâr-ı hâs" ya da "izhâr-ı kelime-i vâhide" denir ve Kur'ân-ı Kerîm'de sadece şu dört kelimede görülür:

فَتَوَّاهُ صَنَوَّاهُ دُنْيَا بُنْيَانُ

Bu kelimeler idgâmlı okunduklarında, Arapçada şeddeli olarak söylenen فَوَّاهُ ، صَوَّاهُ ، بُنْيَانُ ، دُنْيَا kelimeleri akla geleceğinden idgâm olunmazlar.

İdgâm Bilâ Gunne

الْأَدْعَامُ بِلَا غُنَّةٍ

Tenvîn ve sâkin Nûn'dan sonra ر ل harflerinden biri gelecek olursa idgâm bilâ gunne olur. Yani tenvîn ve sâkin Nûn bu harflere katılarak şeddeli okunur; ancak gunne yapılmaz.

فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا = فَإِلَمْ تَفْعَلُوا لَرَوْفُ رَجِيمٌ = لَرَوْفُ رَجِيمٌ

Hükmü:

Bütün kırâat imamları, Tenvîn ve sâkin Nûn'u Lâm ve Râ harflerinde idgâm bilâ gunne ile okumuşlardır. Dolayısıyla idgâm bilâ gunne vâciptir.

Dördüncü Ünite

İDĞÂM

الاذغام

İdğâm sözlükte “idrâc” (الاذراج) ve “idhâl” (الاذخال) kelimeleri ile ifade edilmekte ve “katmak” anlamına gelmektedir.

İstılahta ise *idğâm*, *mütemâsil*, *mütecânîs* veya *mütekârib* iki harfin birbirine katılmasıdır.

هُوَ إِدْرَاجُ الْحَرْفَيْنِ الْمُتَمَازِلَيْنِ أَوْ الْمُتَجَانِسَيْنِ أَوْ الْمُتَقَارِبَيْنِ *

Neticede idğâm edilen harf, şeddeli bir harf gibi okunur.

Tarıfta hangi harflerin birbirlerinde idğâm edilebileceği ifade edilmektedir. Aynı zamanda idğâm çeşitlerini de belirtmesi yönüyle “mütemâsileyn, mütecâniseyn ve mütekâribeyn” terimlerini kısaca açıklayalım:

Mütemâsileyn (misleyn): Mahreç ve sıfatları aynı olan iki harftir. Misal:

ب ب ، ت ت ، ز ز ، س س ، ل ل ، م م ، ن ن ، ی ی

Mütecâniseyn: Mahreçleri aynı, sıfatları farklı olan iki harftir. Misal:

ب م ، ث ذ ، ث ظ ، ت ط ، ت د ، د ط

Mütekâribeyn: Mahreç ya da sıfatlarında yakınlık bulunan iki harftir. Misal:

ق ك ، ل ر ، ن ی

Buna göre idğâm: *Mahreçleri aynı olan veya mahreçleri aynı, sıfatları farklı olan ya da mahreç ve sıfat yakınlığı bulunan iki harfin birbirine katılıp şeddeli gibi okunmasıdır.*

Hangi çeşit iki harf birbirinde idğâm edilirse edilsin, idğâmı iki harf vardır:

a- Birinci harf: **Müdğam** = İdğam edilen,

b- İkinci harf: **Müdğamün fih** = Kendisinde idğam edilen.

İdğâmı birinci harfin sakin ya da harekeli olma durumuna göre “*idğâm-ı sağîr*” ve “*idğâm-ı kebîr*” olarak adlandırılır.

Birinci harf sâkin iken ikinci harfte idğâm edilirse *idğâm-ı sağîr* denir. Âsım kırâati dahil çoğu kırâatlerde böyledir.

Birinci harf harekeli iken ikinci harfte idğâm edilirse *idğâm-ı kebîr* denir. Bu çeşit idğamlı okuma ise Ebû Amr’ın râvîsi Sûsî’de görülmektedir.

Ayrıca müdğam’da yani birinci harfte şu özelliklere de dikkat etmek gerekir:

a) Misleyn harflerde müdğam (birinci harf), med harfi olmamalıdır.

أَمْنُوا وَعَمِلُوا ، أَلَّذِي يُوسُوسُ

Bu ve benzer misallerde med harfi Vâv, önüne gelen Vâv harfinde; med harfi Yê, önüne gelen Yê harfinde idğam edilmez.

b) Mütecâniseyn ve mütekâribeyn harflerde (birinci harf), boğaz harflerinden biri olmamalıdır.

وَأَفْرَغْ عَلَيْنَا ، رَبَّنَا لَا تُرْغِ قُلُوبَنَا ، فَسَيِّحُهُ ، وَأَبْلِغُهُ ، فَاضْفَحْ عَنْهُمْ

Bu misallerde de sakin olan boğaz harfleri, önüne gelen harflerin hiç birinde idğam edilmeden, açıkça okunur.

e) Müdğam (birinci harf), sekte Hê’si olmamalıdır. Misal:

مَا أَغْنَىٰ عَنِّي مَالِيَهُ * هَلَّاكَ عَنِّي سُلْطَانِيَهُ *

Bazı kırâatlerde Hâkka Sûresi, 28. âyetin sonundaki مَالِيَهُ kelimesinden 29. âyetin başındaki هَلْكَ kelimesine geçiş halinde idğâm yapılmaz; iki kelimenin arası hafif bir sekte ile ayrılarak okunur. Bazı kırâat ve Tecvîd bilginleri, “sekte ile okunur” ifadesi yerine “izhâr” ile okunur, demişlerdir. Bazı kırâatlerde ise مَالِيَهُ هَلْكَ şeklinde idgamlı olarak okunur.

Birinci harfin med harfi ve boğaz harfi olmaması gerektiği hususunda kırâatlerde bir ittifak görülürken, sekte Hê’si olmaması hususunda ise ittifak yoktur.

Bu açıklamalardan sonra idğâm çeşitlerini, gruplar halinde inceleyelim.

İdğâm-ı Misleyn

إِدْغَامُ الْمُثْلَيْنِ

Mahreçleri ve sıfatları aynı olan iki harfin birbirinde idğâmıdır.

إِدْغَامُ الْمُثْلَيْنِ مَا اتَّفَقَا مَخْرَجًا وَصِفَةً

Birinci harf, ikinci harfe katılarak şeddeli gibi okunur. Bunda kırâat imamları arasında ittifak vardır.

Harflerde bulunan gunne özelliğini düşünürsek:

a- Mîm Mîm’de, Nûn Nûn’da idgam edildiğinde **idğâm-ı misleyn maa’l-gunne** (gunneli idğâm-ı misleyn) olur. Misal:

مِنْ تَوْمٍ ، لَنْ نُؤْمِنَ ، إِنْ نَسِينَا ،
وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ، جَاءَكُمْ مُوسَى ، لَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ

b- Diğer harfler benzerlerinde (misillerinde) idgam edildiğinde ise **idgâm-ı misleyn bilâ gunne** (gunnesiz idgâm-ı misleyn) adını alır. Misal:

قَدْ دَخَلُوا ، أَنْ اضْرِبْ بِعَصَاكَ ، يُذَرِّكُمْ ، يُوجِّهُهُ
قُلْ لَا أَقُولُ لَكُمْ ، إِذَا طَلَعْتَ تَزَاوَرُ ، أَوْفُوا وَتَصَرُّوا ، إِذْ ذَهَبَ

Kendisine آل takısı bitişmeyen şeddeli harfler için görünüşe bakarak **idgâm-ı misleyn** denilebilir. Bazı kırâat alimleri, bu çeşit şeddeli olan kelimeler için **müşedded** veya **teşdîd** derler.

إِنَّ تَمْ بِمَا إِلَّا مَسَّ يَخْضُمُونَ مُذَكِّرٍ يَتَجَنَّبُ يَشَقُّ

“Görünüşe bakarak **idgâm-ı misleyn** denilebilir”, dedik. Çünkü bu kelimeler Arapça aslına göre aynı iki harf de olabilir; farklı iki harf de olabilir. Meselâ:

مَسَّ ، تَمْ ، إِنَّ gibi kelimeler, aynı iki harfin birbirinde idgâmıdır:

Oysa Arapça aslı يَتَشَقُّ ، مُذَكِّرٍ ، يَخْضُمُونَ ، مِنْ مَا ، أَنْ لَا ، يَخْضُمُونَ ، مُذَكِّرٍ ، يَتَشَقُّ olan kelimelerde farklı iki harf birbirinde idgâm edilmiş ve ، بِمَا ، يَخْضُمُونَ ، مُذَكِّرٍ ، يَتَشَقُّ şeklini almıştır. Yani aslında bu kelimeler idgâm-ı misleyn değildir. Ancak Arapça aslını bilmeyenler, görünüşe bakarak **idgâm-ı misleyn** diyebilirler.

اللَّهِ ، الَّذِي ، الَّتِي gibi kelimeler için de **idgâm-ı misleyn** denilmesi daha uygundur.

Sâkin Mîm'in Halleri

Sâkin Mîm, kendisinden sonra gelen harflere göre üç halde bulunur:

1- İdğâm-ı misleyn maa'l-gunne: Sâkin Mîm'den sonra Mîm ile başlayan bir kelime gelirse **idğâm-ı misleyn maa'l-gunne** denir; gunne ile okunur.

وَهُمْ مُهْتَدُونَ ، وَمَا تَأْتِيهِمْ مِنْ آيَةٍ ، طَائِرُكُمْ مَعَكُمْ

2- İhfâ-i şefevî: Sâkin Mîm'den sonra Bê ile başlayan bir kelime gelirse **ihfâ-i şefevî** (dudak ihfâsı) denir; gunne ile okunur.

رَبُّهُمْ بِهِمْ ، أَمْ يَظَاهِرُ ، يَأْتِيَكُمْ بِمَاءٍ ، كَلْبُهُمْ بِأَسْطٍ ، بَعْضُكُمْ بِغَضًا

İhfâ, "gizlemek" demektir. Bu da iki kısımdır:

a- Harekenin ihfâsı: لَا تَأْمَنَّا kelimesinde olduğu gibi harekenin bir kısmının gizlenmesidir.

b- Harfin ihfâsı: Bu da iki kısımdır:

(1)- Harfin tamamen zâtının kaybolması ve gunnesinin bâkî kalmasıdır. Bu, tenvîn ile sâkin Nûn'un ihfâlarında olur. Tenvîn ve sâkin Nûn'un mahreçleri tamamen gizlenip gunne sıfatları bâkî kalır.

(2)- Harfin zâtının (mahrecinin) az bir şekilde gizlenmesidir ki, sâkin Mîm Bê'ye uğradığı vakit olur. Mîm'in mahreci tamamen kaybolmayıp dudaklar birbirine sert basılmaz ve bu şekilde Mîm azıcık gizlenmiş olur. İhfâ-i Şefevî olmayan Mîm'lerde ise dudaklar birbirine daha ziyade basılır.

Mîm'in ihfâsı demek, Mîm'in tamamen gizlenip yok olması demek değildir. Sâkin Nûn'un ihfâsı gibi mahreci kaybolursa, o zaman Mîm ortadan kalkmış olur. Mîm'in ihfâsı, onun zayıflaması ve mahrecindeki itimâdın az olmasıdır.

İhfâ-i şefevî ile iklâbın telâffuzu aynıdır. Çünkü ihfâ-i şefevî, sâkin Mîm'in Bê karşısında gunne ile okunması; iklâb ise, tenvîn ve sâkin Nûn'un Bê karşısında Mîm'e çevrilerek gunne ile okunmasıdır.

Neticede her ikisinde de sâkin Mîm Bê karşısında gunne ile okunuyor demektir.

3- Sâkin Mîm'in izhârı: Sâkin Mîm'den sonra Mîm ile Bê'nin dışında bir harf gelirse **sâkin Mîm'in izhârı** denir; gunne ile okunmaz.

أَنْتُمْ عَابِدُونَ ، لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ ، وَخَلَقْنَاكُمْ أَزْوَاجًا ، ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ

Özellikle sâkin Mîm'den sonra Vâv ile Fê harfi gelirse **izhâr-ı şefevî (dudak izhârı)** denir.

هُمْ وَأَزْوَاجُهُمْ فِي ظِلَالٍ ، وَذَلَّلْنَاهَا لَهُمْ فَمِنْهَا رَكُوبُهُمْ وَمِنْهَا يَأْكُلُونَ *

İdgâm-ı Mütecâniseyn

إِدْغَامُ الْمُتَجَانِسَيْنِ

Mahreçleri bir, sıfatları farklı olan iki harfin birbirinde idgâmıdır.

إِدْغَامُ الْمُتَجَانِسَيْنِ مَا اتَّفَقَا مَخْرَجًا وَاخْتَلَفَا صِفَةً

Bu idgâmı, idgâm edilen harfler, aynı yerden çıkar ama özellikleri farklıdır ve kırâatimizde çıkış noktalarına göre şu şekilde görülür:

1- Dil ucu ile üst damağın üst ön dişlere bitiştiği yerden çıkarılan ت د ط harflerinde:

أُجِيبَتْ دَعْوَتُكُمَا ، أَنْقَلْتُ دَعْوَا اللَّهِ : ت د
قَدْ تَبَيَّنَ ، لَقَدْ تَابَ ، عَبْدُكُمْ ، قَدْ تَبَيَّنَ ، وَعَدْتُكُمْ : د ت

قَالَتْ طَائِفَةٌ ، وَدَّتْ طَائِفَةٌ ، إِذْ هَمَّتْ طَائِفَتَانِ : ت ط
أَخْطُتْ ، مَا فَرَطْتُمْ ، لَيْزَنَ بَسَطْتَ : ط ت

Kur'ân'da, ط harfi ile د harfinin birbirlerinde idgâm edildiğine dair misal yoktur.

2- Dil ucunun ön dişler arasına çıkarılan peltek sesli ث ذ ط harflerinde:

يَلْهَثُ ذَلِكَ : ث ذ
إِذْ ظَلَمُوا ، إِذْ ظَلَمْتُمْ : ذ ط

Kur'ân'da ط harfinin ذ ve ث harfinde; ذ harfinin ث harfinde; ث harfinin ط harfinde idgâm edildiği vâkî değildir.

3- İki dudağın birbirine değmesinden çıkan م harfinin ب harfinde. Buna dair Kurân'da tek misal vardır:

يَا بُنَيَّ اذْكَبْ مَعَنَا

Bu misalde görüldüğü üzere Bê harfi Mîm harfinden önce gelmek kaydıyla idgâm-ı mütecâniseyn olur. Mîm, Bê'den önce geldiğinde ise, "dudak ihfâsı" olduğunu daha önce görmüştük.

İdgâm-ı Mütekâribeyn

إِذْغَامُ الْمُتَقَارِبَيْنِ

Mahreç veya sıfatlarında bir yakınlık bulunan iki harfin birbirinde idgâmıdır.

إِذْغَامُ الْمُتَقَارِبَيْنِ مَا تَقَارِبَا تَخْرُجًا أَوْ صِفَةً

Burada mahreç yakınlığından kast olunan cüz'î mahreç yakınlığı; sıfat yakınlığından maksat ise, iki harf arasındaki ortak lâzımî sıfatların farklı lâzımî sıfatlardan fazla oluşudur.

Ortak özelliğın ve benzerliğın fazla olması, birbirlerine daha yakın olmasını ifade eder. Buna göre, *çıkış noktaları itibariyle birbirine yakın ya da ortak sıfatları fazla olan iki harfin birbirinde idgâmına* “idgâm-ı mütekâribeyn”, diyebiliriz.

Bu da kırâatimizde, pek çok mütekârib harften sadece iki mütekârib harf grubunda görülür:

1- ق ک : Dil kökünün üst damağā yükselmesiyle çıkarılan Kaf harfinin, mahreç ve sıfat yakınlığı bulunan Kêf harfinde idgâmıdır. Buna dair Kur’ân’da tek örnek vardır:

أَلَمْ تَخْلُقْهُمْ

Kêf harfinin Kaf harfinde idgâmına dair Kur’ân’da misal yoktur.

2- ل ر : Dil ucunun üst damağā değmesiyle çıkarılan Lâm harfinin, mahreç ve sıfat yakınlığı bulunan Râ harfinde idgâmıdır.

قُلْ رَبِّ ، بَلِّ رَفَعَهُ اللَّهُ

Bu misallerde görüldüğü üzere Lâm harfi önce, Râ harfi sonra gelmiştir.

Râ harfi önce gelirse, Ebû Amr kırâati dışında hiçbir kırâatte idgâm yapılmaz. Meselâ رَبَّنَا اغْفِرْ لِي ve benzeri misallerde sâkin Râ harfi Lâm harfi karşısında idgâm edilmeden, izhâr ile okunur.

Ayrıca Mutaaffifîn sûresindeki بَلِّ رَانَ âyetinde, kırâatimizce idgâm yapılmamış; Lâm harfi Râ harfi karşısında sekte ile ayrılarak okunmuştur. Bu husus sekte bahsinde tekrar görülecektir.

İdgâm mütekaribeynde misaller gunnesizdir.

Tecvitte bu üç idgâm çeşidinden başka:

a- Tenvîn ve sâkin Nûn'un, Vâv Yê Mîm Nûn Lâm Râ harflerinde idgâmı;

b- Harf-i ta'rif denilen آل takısındaki sâkin Lâm'ın, şemsî harflerde idgâmı... diye iki çeşit idgâm daha vardır.

Bunlardan birincisini, **Sâkin Nûn'un Halleri** bahsinde gördük. Şimdi de آل takısındaki Lâm'ın şemsî harflerde idgâmını inceleyelim.

İdgâm-ı Şemsiyye

الَادْغَامُ الشَّمْسِيَّةُ

Arap alfabesinde 28 harf vardır. Bunlar 14'ü şemsî, 14'ü kamerî olmak üzere ikiye ayrılır:

Şemsî harfler: ت ث د ذ ر ز س ش ص ض ط ظ ل ن

Kamerî harfler: أ ب ج ح خ ع غ ف ق ك م و ه ي

Bir kelimenin başına آل takısı geldiğinde, آل takısının Lâm'ı ya cezmlî olarak okunur ya da hiç okunmaz ve önündeki harf şeddeli olur. Bu durum gökteki yıldızların güneş çıktığında görülmeyip, ay çıktığında görülmesine teşbih yapılmıştır (benzetilmiştir). Şöyle ki:

Yıldızlara benzetilen آل takısındaki Lâm, önüne gelen harfler karşısında okunmuyorsa, آل takısından sonra gelen harfler güneşe benzetilerek şemsî harfler; önüne gelen harfler karşısında cezmlî olarak okunuyorsa, bu harfler de aya benzetilerek kamerî harfler olarak isimlendirilmiştir.

Lâm-ı ta'rif ya da harf-i ta'rif denilen ve isimlerin başına gelen آل takısından sonra şemsî harflerden biri geldiğinde, آل takısındaki Lâm harfi, önüne gelen şemsî harflere katılarak şeddeli okunur ki, buna **idgâm-ı şemsiyye** denir.

İdgâm şemsiyye, Nûn harfinde **idgâm-ı şemsiyye maa'l-gunne** (gunneli idgâm şemsiyye) adını alır.

وَالنَّاسِ ، الْتُّورُ ، وَالنَّهَارِ ، مِنَ التَّوَمِ

Diğer on üç harfte ise **idgâm-ı şemsiyye bilâ gunne** (gunnesiz idgâm şemsiyye) denir.

فَالْتَّالِيَاتِ ، فِي الدِّينِ ، وَالزَّكْوَةُ ، فَالسَّابِقَاتِ
الشُّكْرُ ، مَعَ الصَّابِرِينَ ، الطَّالِبِ

Başına آل takısı gelerek meydana gelen bu şeddeli kelimeler için **idgâm-ı misleyn** denilmez. Sadece آل takısından sonra Lâm harfi gelen اللَّطِيفُ ، اللَّيْلُ gibi kelimeler için hem **idgâm-ı misleyn** hem de **idgâm-ı şemsiyye** denilebilir.

Harf-i ta'rif olmayan, yani kelimenin aslından olan Lâm'dan sonra şemsi harflerden biri gelecek olursa, kırâati-mizde idgâm yapılmaz. Misal:

فَالْتَّعْمُ ، وَالتَّغْتِ ، هَلْ تَعْلَمُ ، هَلْ تُؤَبِّ
بَلْ رُبَّيْنِ ، بَلْ سَوَّلْتُ ، قُلْ نَعَمْ

Tam Ve Nâkıs İdgâm

الاذغَامُ التَّامُ وَالنَّاقِصُ

İdgâmde şeddenin mükemmel veya noksan yapılmasına bakılarak idgâm ikiye ayrılır:

1- Tam idgâm:

Birinci harfin, zât ve sıfat yönünden ikinci harfe katılmasıdır.

الاذغَامُ التَّامُ هُوَ إِذْ رَاجَعَ الْحَرْفُ الْأَوَّلُ فِي الثَّانِي ذَاتًا وَصِفَةً

Birinci harf ikinci harfte hem mahreç hem de sıfat yönüyle tamamen katılıp şeddeli bir harf gibi okunur. Buna “**kâmil idgâm**” da denir. Misal:

وَمَنْ مَعَهُ ، مِنْ نَوْمٍ ، وَلَمْ يَكُنْ لَهُ ، مِنْ رَبِّهِمْ ، أُجِيبَتْ دَعْوَتُكُمَا ، عَبْدُكُمْ
قَالَتْ طَائِفَةٌ ، يَلْهَثُ ذَلِكَ ، إِذْ ظَلَمُوا ، يَا بَنِي آدَمَ ارْكَبْ مَعَنَا ، قُلْ رَبِّ

Bu misallerde sâkin **Nûn**, **Mîm Nûn Lâm** ve **Râ** harflerinde; **Tê** ve **Dâl** harfleri birbirlerinde; **Tê** harfi **Tâ** harfinde; **Şê** harfi **Zêl** harfinde; **Zêl** harfi **Zâ** harfinde; **Bê** harfi **Mîm** harfinde ve **Lâm** harfi de **Râ** harfinde idgâm edildiğinde tamamen kaybolur.

2- Nâkıs İdgâm:

Birinci harfin, ikinci harfe zât yönünden katılıp sıfat yönünden katılmamasıdır.

الاذغَامُ النَّاقِصُ هُوَ إِذْ رَاجَعَ الْحَرْفُ الْأَوَّلُ فِي الثَّانِي ذَاتًا لَا صِفَةً

Birinci harf ikinci harfe zât (mahreç) yönünden katılır; ancak lâzımî sıfatlar itibariyle tamamen kaybolmaz. Yani birinci harfte bulunan lâzımî sıfatlardan bir veya birkaçı hissedilir.

Misal:

مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ، مِنْ جُوعٍ وَأَمْتُهُمْ ، وَمَنْ يَفْعَلْ ، بَسَطْتُ ، أَخْطُتْ

Şimdi bu misalleri ele alarak tām ve nâkıs idgām olma durumunu kısaca açıklayalım:

مَنْ يَفْعَلْ = مَيِّعْمَلْ جُوعٍ وَأَمْتُهُمْ = جُوعٍ وَأَمْتُهُمْ

Tenvîn ve sâkin Nûn'un Vâv ve Yê harilerinde idgâmı, nâkıs bir idgâmdır. Bu misallerde tenvîn ve sâkin Nûn, Vâv ve Yê harflerinde idgâmlı (şeddeli) okunurken, mahreç yönüyle katılmakta; ancak tenvîn ve sâkin Nûn'da bulunan gunne sıfatı kaybolmayıp devam etmektedir.

b) بَسَطْتُ ، أَخْطُتْ

Bu misallerde ise Tâ harfi Tê harfinde idgâm edildiğinde, her ne kadar Tâ ile Tê harfi dil oynatılmadan okunmuş, yani mahreç yönünden katılmış ise de kâmil bir şedde ile okunmamıştır. Müdğam olan Tâ harfindeki isti'lâ ve itbâk sıfatı hissedilmektedir. Dolayısıyla Tâ harfinin kalın sesliliği belirtilerek okunmaktadır.

Şimdi de bütün idgâm çeşitlerini, tam ve nâkıs oluşuna göre misaller vererek belirtelim:

1- İdgâm Maa'l-Gunne: Tenvîn ve sâkin Nûn, Mîm ve Nûn harflerinde tām idgâm ile okunur. Misal:

مِنْ مَالٍ = مِمَّالٍ سُلْطَانًا نَصِيرًا = سُلْطَانًا نَصِيرًا

Tenvîn ve sâkin Nûn, Vâv ve Yê harflerinde ise nâkıs idgâm ile okunur. Yani tenvîn ve sâkin Nûn'daki gunne sıfatı belirtilir. Misal:

مَنْ يَفْعَلْ = مَيِّعْمَلْ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ = مَوْلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ

2- İdgâm Bilâ Gunne: Tenvîn ve sâkin Nûn, Lâm ve Râ harflerinde tâm idğâm ile okunur. Misal:

وَلَمْ يَكُنْ لَهُ = وَلَمْ يَكُلْهُ مِنْ رَيْهِمْ = مِرَّيْهِمْ

3- İdgâm-ı Misleyn: Aynı harfler birbirinde idğâm edildiğine göre, idğâm-ı misleyn her zaman tam idğâmdır. Misal:

مِنْ نَوْمٍ = مِنْنَوْمٍ لَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ = لَكُمْمَا كَسَبْتُمْ
قَدْ دَخَلُوا = قَدْخَلُوا أَنْ اضْرِبْ بِعَصَاكَ = أَنْ اضْرِبْ بِعَصَاكَ

4- İdgâm-ı Mütecâniseyn: Tê harfi, Tâ ve Dâl harfinde, Dâl harfi, Tê harfinde, Zêl harfi, Zâ harfinde ve Bê harfi Mîm harfinde tam idğâm; Tâ harfi, Tê harfinde ise nâkıs idğâmla okunur. Sê harfi, Zêl harfinde tâm idğâmla okunduğu gibi, izhâr ile okunması da câizdir. Misaller:

Tam idğâm ile okunanlar:

أُجِيبَتْ دَعْوَتُكُمَا = أُجِيبَتْ دَعْوَتُكُمَا قَدْ تَبَيَّنَ = قَدْ تَبَيَّنَ
قَالَتْ طَائِفَةٌ = قَالَتْ طَائِفَةٌ يَلْهَثُ ذَلِكَ = يَلْهَثُ ذَلِكَ
إِذْ ظَلَمُوا = إِذْ ظَلَمُوا يَا بُنَيَّ ارْكَبْ مَعَنَا = يَا بُنَيَّ ارْكَبْ مَعَنَا

Nâkıs idğâm ile okunanlar:

بَسَطْتُ = بَسَطْتُ أَخْطُتْ = أَخْطُتْ مَا فَرَطْتُمْ = مَا فَرَطْتُمْ

Bu misaller idğâmlı olarak okunduğunda, Tâ (T1) harfinin kalın sesliliği belirtilmesi gerektiğinden, imlâda Tâ harfi harekesiz olarak yazılmıştır.

İzhâr ile okunan:

يَلْهَثُ ذَلِكَ

5- idğâm-ı Mütakaribeyn: Lâm harfinin, Râ harfinde idğâmı tam idğâmdır. Misal:

قُلْ رَبِّ = قُرْبٍ بَلْ رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ = بَرَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ

Kâf harfi Kêf harfinde idğâm edildiğinde ise, hem tam idğâm, hem de nâkıs idğâm ile okunması câizdir. Misal:

اَلَمْ تَخْلُقْكُمْ

Bu misalde:

a- Kâf harfi, Kêf harfine katılıp şeddeli gibi okunabilir.

اَلَمْ تَخْلُقْكُمْ = اَلَمْ تَخْلُكْكُمْ

b- Kâf harfindeki isti'lâ sıfatı, yani kalın sesliliği belirtilerek de okunabilir.

اَلَمْ تَخْلُقْكُمْ = اَلَمْ تَخْلُقْكُكُمْ

Bu kelime idğâmlı olarak okunduğunda, Kâf harfinin kalın sesliliği belirtilmesi gerektiğinden, imlâda Kâf harfi harekesiz olarak yazılmıştır.

6- İdğâm-ı Şemsiyye: Harf-i ta'rifin, şemsî harflerde idğâmı tam idğâmdır. Çünkü bu idğâmda اَل takısının Lâm'ı hiç okunmaz; önüne gelen şemsî harflere tamamen katılır ve şemsî harfler şeddeli olarak okunur. Misal:

اَلتَّائِبُونَ ، اَلدِّينُ ، اَلرَّاكِعُونَ ، اَلسَّاجِدُونَ ، اَلشَّمْسُ

اَلصَّلَاةُ ، اَلطَّالِبُ ، اَلظُّهْرُ ، اَللَّيْلُ ، اَلنَّاسُ

Beşinci Ünite

İZHÂR

الْإِظْهَارُ

İzhâr, sözlükte “açıklamak, ayırt etmek” demektir.

Bir tecvîd terimi olarak “*izhâr, her bir harfî mahrecinden gunnesiz olarak çıkarmaktır.*”

الْإِظْهَارُ: هُوَ إِخْرَاجُ كُلِّ حَرْفٍ وَاحِدٍ مِنْ مَخْرَجِهِ بِغَيْرِ غُنَّةٍ .

Başka bir deyişle: “*İki harf arasını ayırt ederek okumaktır.*”

الْإِظْهَارُ: هُوَ الْإِنْفِصَالُ تَبَاعُثًا بَيْنَ الْحَرْفَيْنِ .

Tecvitte izhâr dört grupta incelenir:

1-Tenvîn ve sâkin Nûn’un izhârı: Boğaz harfleri karşısında yapılan izhâr.

مَنْ هُوَ ، وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا اللَّهُ ، وَاللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ
هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرُ اللَّهِ ، وَرَضُوا عَنْهُ ، وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

2- İzhâr-ı kelime-i vâhide: Sâkin Nûn ile Vâv ve Yê harfi aynı kelimeye bulunduğunda yapılan izhâr. Buna **izhâr-ı hâs** da denilir.

قِنَوَانُ ، صِنَوَانُ ، دُنْيَا ، بُنْيَانُ

3- Sâkin Mîm’in izhârı: Sâkin Mîm’in, Mîm ile Bê harfi dışındaki 26 harf karşısında yapılan izhâr.

وَهُمْ يَخِصِّمُونَ ، لَعَلَّكُمْ تُرْجَعُونَ ، رَبُّهُمْ إِلَّا الزُّ ، حَتْمٌ وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ

3- Sâkin Mîm'in izhârı: Sâkin Mîm'in, Mim ile Bê harfi dışındaki 26 harf karşısında yapılan izhâr.

وَهُمْ يَخِصِّمُونَ ، لَعَلَّكُمْ تُرْجَعُونَ ، رَبُّهُمْ إِلَّا ، الرَّ ، حَمَّ وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ

4- İzhâr-ı Kameriyye: Harf-i tariftaki Lâm harfinin kamerî harfler karşısında izhârı.

İlk üç maddede zikredilen izhâr çeşitlerini daha önce ilgili konularda görmüştük. Şimdi de dördüncü maddedeki izhâr çeşidini görelim:

İzhâr-ı Kameriyye

الْأَظْهَارُ الْقَمَرِيَّةُ

Harf-i ta'rîf denilen اَل takısından sonra "kamerî harfler"den biri gelecek olursa, harf-i ta'rîfin Lâm'ı izhâr ile (açıkça) okunur. Buna "izhâr-ı kameriyye" denir.

Adı geçen kameri harfler şu cümlede yer alan harflerdir:

أَبْغَحَجْكَ وَخَفْ عَقِيمَهُ

أ ب ج ح خ ع غ ف ق ك م و ه ي

Misal:

وَالْأَرْضَ ، الْبَيْعَ ، الْجِبَالَ ، الْحَمْدُ ، الْخَبِيرُ ، الْعَزِيزُ ، الْغَفُورُ

الْفَتْحُ ، الْكِتَابُ ، الْمَاعُونُ ، الْوُثْقَى ، الْهُدَى ، الْيَمِينُ

Altıncı Ünite

ÇEŞİTLİ KONULAR

Buraya kadar **medler, gunne, idgâm, izhâr** gibi konuların her birini, ayrı ayrı bölüm olma karakteri taşıdıklarından, ayrı birer **ünite** olarak takdim etmiş ve bu konuların tâlî kısımlarını da ayrı başlıklar halinde işlemiştik. Bundan sonra işleyeceğimiz konuların her biri başlı başına birer konu olduğundan, “**çeşitli konular**” adı altında bir üniteye toplayıp inceleyeceğiz.

Lâfzatullâh (اَللّٰهُ)

Bilindiği üzere Arap alfabesindeki Lâm harfi ince seslidir. Fakat اَللّٰهُ lafzındaki Lâm harfi, duruma göre kalın ya da ince sesli olarak okunmaktadır. Şöyle ki:

1- Allâh (اَللّٰهُ) lafzında, şeddeli Lâm harfinden önce üstün ya da ötre varsa, Lâm harfi LA şeklinde kalın sesli okunur.

اَللّٰهُ ، هُوَ اَللّٰهُ ، اِنَّ اَللّٰهَ ، رَسُوْلُ اَللّٰهِ ، نَصْرُ اَللّٰهِ ، وَيُشْهَدُوْا اَللّٰهَ

Allâh (اَللّٰهُ) lâfzından önce bir kelime gelmeyip kendisiyle başladığında, başındaki Hemze'nin harekesi üstün olduğundan Lâm harfi yine kalın okunur.

2- Allâh (اَللّٰهُ) lâfzında, Lâm harfinden önce esreli bir harf gelirse, Lâm harfi LE şeklinde ince sesli okunur.

اَللّٰهُ ، بِسْمِ اَللّٰهِ ، اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ ، اِلَّا بِاللّٰهِ ، فِى دِيْنِ اَللّٰهِ ، فَاعْبُدِ اَللّٰهَ

Kalkale

Sözlükte “kalkale”, “depreştirmek, kımıldatmak ve oynatmak” demektir.

Bir tecvîd terimi olarak ise, kalkale şöyle tarif edilir:

الْقَلْقَلَةُ هِيَ تَقْلُقُ الْمَخْرُجَ حَتَّى يُسْمَعَ لَهُ نَبْرَةٌ قَوِيَّةٌ .

Kalkale, kuvvetli (ve yankılı) bir ses duyuluncaya kadar harfin mahrecinde bir hareketlilik, bir kımıldama meydana gelmesidir. Yani mahrecin, sâbit tutulmayıp oynatılmasıdır.

Kalkale sıfatı, ق ط ب ج د فَطْبُ olarak bilinen harflerinde bulunduğundan, zikredilen uygulama sadece bu harflerde yapılır.

Bu beş harf kelime ortasında cezmlı, kelime sonunda ise hem cezmlı hem de kelime üzerinde durulduğunda cezmlı olarak kalkale yapılır. Misal:

Kelime ortasında cezmlı:

سُبْحَانَكَ ، يَبْسُطُ ، أَطْعِمُ ، يَجْحَدُونَ ، يَقْدِفُ ، يَقْنَطُ

Kelime sonunda cezmlı ya da durulduğunda cezmlı:

لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ، أَلثَّاقِبُ ، بِرَبِّ الْقَلْقِ ، بِهَذَا الْبَلَدِ ، بِهِجٍ ، مُحِيطٌ

Bu harfler harekeli iken kalkale yapılmaz.

قَابِلِ الثُّوبِ ، خَلَقَ ، فَتَقَبَّلَهَا ، ذَكَأَ ، مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ، شَطَطًا

Kalkale harflerinden Kaf ve Tâ harflerinin ses tonu kalın; Bê, Cîm, Dâl harflerinin ses tonu ise incedir. Ayrıca kalkale anında bu harfler, kendinden önceki harfin harekesi ile, yani üstün, esre ve ötresi ile de bir uygunluk sağlarlar.

خَلَقَ ، مُلْحِقٌ ، كَسَبَ ، كَاسِبٌ ، لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ، لَكَنُودٌ ، أَطْعِمُ

İdgâmlı bir kelimede kalkale harfi “müdgam” (yani birinci harf) durumunda ise, kalkale yapılmaz; kalkale terk edilir.

قَدْ تَبَيَّنَ = قَتَّبَيْنَ عَبْدُكُمْ = عَبَّئْتُمْ
قَدْ دَخَلُوا = قَدَّخَلُوا يَكْتُبُ بَيْنَكُمْ = يَكْتُبُ بَيْنَكُمْ
يَا بَنِي اَرْكَبْ مَعَنَا = يَا بَنِي اَرْكَمَعَنَا اَلَمْ تَخْلُقْكُمْ = اَلَمْ تَخْلُقْكُمْ

Zamir = Hâ-i Kinâye

هَاءُ الْكِنَايَةِ

Tecvîtte zamir ya da Hâ-i kinâye denilince, kelime sonlarına bitişen ve müfred müzekker gâib muttasıl zamir olan هـ harfinin hangi durumlarda uzatılarak ya da uzatılmadan okunacağı akla gelir. Şimdi bunları sırayla görelim:

Zamirin Uzatılarak Okunması:

Kendisinden önce üstünlü, esreli veya ötreli bir harf varsa, bu zamir uzatılarak okunur. Misal:

لَهُ ، إِنَّهُ ، رَزَقَهُ ، عَبْدُهُ ، وَرَسُولُهُ ، بِهِ ، عَلَى رَجْعِهِ ، وَكُتِبَ ، وَرُسُلِهِ

يَرْضَهُ kelimesinde (Zümer, 39/7) وَإِنْ تَشْكُرُوا يَرْضَهُ لَكُمْ

Bu kelimenin aslı (يَرْضَاهُ) olup, Arapçaya göre cümlenin başındaki اِنْ şart edatına cevap (cezâ) olarak gelmesinden dolayı, aradaki illet harfinden meydana gelen med harfi düşmüştür. Kelimenin sonundaki zamir de, aslına itibar edilerek kendisinden önce med harfi varmış gibi, uzatılmadan okunmaktadır.

Zamirin Uzatılmadan Okunması:

1- Kendisinden önceki harf sâkin (yani cezmlî ya da med harfli) ise uzatılmadan okunur.

مَوْلَاهُ ، وَهَدَيْنَاهُ ، فِيهِ ، أَبِيهِ ، بَيْنِهِ ، خُذُوهُ ، عَقَلُوهُ
عَنْهُ ، عَلَيْهِ ، لَا تُطِيعُهُ ، وَمَا أُنْسَانِيهِ ، وَاسْتَغْفِرُهُ

Ancak فِيهِ âyetinde (Furkân, 25/69), وَيَخْلُذْ فِيهِ مُهَانًا kelimesindeki zamir, bu kuralın dışında olmak üzere uzatılarak okunur. Bu zamir:

a- Bazılarına göre med harfi Yê ile ötreli Mîm arasında uzatılarak okunması sayesinde mahrecinden daha güzel çıkarılacaktır.

b- Bazılarına göre de, âyette zikredilen şiddetli azaba dikkat çekmek için uzatılarak okunmuştur.

Her iki açıklama da birer te'vilden ibarettir. Önemli olan Âsım kırâatinin Hafs rivâyetine göre buradaki zamirin uzatılarak okunacağıdır.

2- Zamirden şeddeli ya da cezmlî bir harfe geçiş yapılacak olursa, zamir uzatılmadan okunur.

شَاءَهُ اللَّهُ ، بِهِ الْحَقُّ ، مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ

Kelimenin Aslından Olan Hê Harfleri :

Kelimenin aslından olan Hê harfleri de uzatılmadan okunur ve bunların altında قصر yazılıdır. Bu Hê'ler zamîr değildir. Kur'ân'da geçen ve kelimenin aslından olan bu Hê harfli kelimeler şunlardır:

لَمَّا تَشْتَبِه : Meryem, 19/46; Şuarâ, 26/116, 167

لَمَّا تَشْتَبِه : Alâk, 96/15 Hûd, 11/91

فَوَاجِه : Mü'minûn, 23/19 ; Sâffât, 37/42

إِنْتَهَى يَنْتَهَى لَمْ تَنْتَهَ ve لَمْ يَنْتَهَ kelimelerindeki Hê harfi
filinin: فَفَقَهُ يَفْقَهُ Hê harfi de, فَفَقَهُ filinin
harfleridir. فَوَاكِهَ kelimesi ise, فَكَاهَهُ kelimesinin çoğuludur.

Râ'nın Hükümü (Râ Harfinin Okunuşu)

Râ harfi, dil ucunun hafif yanlarıyla birlikte üst damağa değmesiyle çıkarılan bir harftir. Bu harf, diğer harfler gibi “her zaman kalın sesli ya da ince sesli olarak okunur” denemez. Kalın ve ince seslilik yönüyle özel bir konumu vardır.

Tecvîd ilminde Râ harfinin kalın ve ince sesli okunuşu “**Hükümü’r-Râ**” (**Râ’nın Hükümü**) olarak bilinmektedir.

Râ harfinin kalın sesli okunmasına تَفْخِيمُ الرَّاءِ ; ince sesli okunmasına da تَرْقِيقُ الرَّاءِ denir.

Râ harfi, genelde üstün ve ötreli durumlarda “**RA, RU**” şeklinde kalın; esreli durumlarda “**RI**” şeklinde ince sesli olarak okunur. Şimdi Râ harfinin kalın ve ince sesli olarak okunmasını maddeler halinde görelim:

A- Râ Harfinin Kalın Okunduğu Yerler:

1- Râ harfi üstün ve ötreli olduğunda kalın okunur. Asla kendisinden öncesi ve sonrasına bakılmaz. Şeddeli Râ harflerinde de durum aynıdır; kendi harekesine göre okunur.

رَحْمَةُ رَبِّكَ ، أَرَأَيْتَ ، مَغْفِرَةً وَأَجْرًا ، بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
وَأَسِرُّوا قَوْلَكُمْ أَوِ اجْهَرُوا بِهِ ، رُوحَ الْقُدُسِ ، رُبَّمَا يَوْدُ الَّذِينَ كَفَرُوا

2- Râ harfi sâkin, kendisinden önceki harf üstün ve ötreli durumda ise kalın okunur.

أَرْسَلْنَا ، يَا مَرْيَمُ ، يُزَكِّمُ ، فُزِقَانًا ، مُزْدَفِينَ ، لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ

Râ'nın kendi harekesi ne olursa olsun, üzerinde vakf yapıldığında (durulduğunda), ondan önceki harf üstün veya ötreli ise yine kalın okunur.

اللَّهُ أَكْبَرُ * هُوَ الْأَبْتَرُ * وَالْقَمَرُ * أَبْجَرُ * بِالْذُّرِّ * وَدُسِرُ *

3- Râ sâkin, Râ'dan önceki harf de sâkin (cezmlî ya da med harfli) olup, ondan önceki harf üstün ve ötreli durumda ise kalın okunur. (Bu durum ancak kelimedede durulduğunda meydana gelir.)

وَالْفَجْرِ * عَشْرِ * وَالْوَثْرِ * وَالْعَصْرِ * بِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ * مِنْ أَلْفِ شَهْرِ *
لَفَى خُسْرِ * مَعَ الْعُسْرِ * يُسْرُ * وَالنَّهَارِ * مَعَ الْآثَارِ * بِالْأَسْحَارِ *
فِي الْقُبُورِ * فِي الصُّدُورِ * وَتُفُورِ * بِذَاتِ الصُّدُورِ * وَإِلَيْهِ النَّشُورُ *

4- Râ sâkin, kendinden önceki harf kesre-i ârızâ (her zaman sâbit olmayan geçici esre) ile harekeli ise, Râ harfi kalın okunur.

لِمَنْ ارْتَضَى ، الَّذِي ارْتَضَى ، أَمْ ارْتَابُوا ، إِنْ ارْتَبْتُمْ ، رَبِّ ارْجِعْهُمَا
رَبِّ ارْجِعُونِ ، ارْجِعْ ، ارْجِعْ ، ارْجِعْ ، ارْجِعُونِ

Kesre-i ârızâ iki türlüdür:

a- Sâkin olan harfe verilen esredir. اَمْ ارْتَابُوا misallerinde olduğu gibi.

Bu misallerde اَمْ ارْتَابُوا kelimesindeki Mîm harfi aslında sâkin idi (اَمْ). اَمْ ارْتَابُوا kelimesine bitiştilerle okunduğu için esreli okundu.

اِرْتَابُوا ve اِرْجِعِي kelimelerinin başındaki Hemzeler, vasl Hemzesi olduğu için aslen sâkin kabul edilirler. Çünkü her zaman harekeli olarak okunmaz; ancak kendileriyle başlanırsa okunurlar.

b- Başka bir kelimeye bulunan esredir. Ârız değilse bile başka kelimeye bulunduğundan ârız kabul edilir. رَبِّ اِرْجِعُونِ misalinde Bê harfinin esresi; اَلَّذِي اِرْتَضَى misalinde Zêl'in esresi gibi.

Esre birinci kelimenin sonunda, sâkin Râ ikinci kelimeye dir. Bu durumda esreli harf ile sâkin Râ arasında harekesiz bir Elif vardır.

Temelde bütün bunlar, vasl Hemzesinden sonra gelen sâkin Râ harfinin kalın okunmasıdır.

اُولَى kelimesindeki esreli Hemze, vasl Hemzesi değil, kat' Hemzesidir ve esresi lâzîmî kesredir; ârızî kesre olamaz. Aynı zamanda esreli Hemze ile Râ harfi aynı kelimededir. Bu özelliklere göre bu kelimeye Râ harfi ince okunur.

5- Râ sâkin kendisinden önceki harf esreli olup, Râ harfin-den sonra isti'lâ sıfatlı (kalın sesli) (خُصَّ صَغُطٌ قِطٌ) خ ص ض harflerinden biri üstünlü veya ötreli olarak gelecek olursa, Râ harfi ses uyumundan dolayı kalın okunur. Bununla ilgili Kur'ân-ı Kerîm'de, Râ'dan sonra sadece üstünlü olan kelimeler vardır; ötreli kelime zikredilmemiştir.

لِبَالْمِزْصَادِ ، مِزْصَادًا ، اِرْصَادًا ، قِزْطَائِسَ ، فِرْزَقَةٍ

B- Râ Harfinin İnce Okunduğu Yerler:

1- Râ harfi esreli olduğunda ince okunur. Şeddeli ya da şeddesiz olması fark etmez.

رِزْقُكُمْ ، رِجَالٌ ، أَرْنَا ، رِجْرًا ، مِنْ أَمْرِنَا ، مِنْ شَرِّ ، وَبُرْزَتْ

2- Râ sâkin, kendisinden önceki harf esreli durumda ise ince okunur. Ancak Râ harfi ile kendisinden önceki esreli harf, **aynı kelime**de olmalıdır.

فَاضِرٌ ، وَاعْفِرْ لَنَا ، وَاسْتَغْفِرْهُ ، أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ ، وَجَاءَ فِرْعَوْنُ

Kelime sonunda gelen ve mâkabli esre olan Râ üzerinde vakf yapıldığında (durulduğunda) da, aynı durum meydana gelir; yani Râ harfi ince okunur.

قَدْ قَدِرَ * فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ * كَانَ كُفِرَ * هُوَ كَذَّابٌ أَشِرُّ * مُسْتَمِرُّ *

3- Râ sâkin, kendisinden önceki harf de sâkin (cezmlî ya da med harfli) olup, ondan önceki harf esreli durumda ise ince okunur. (Bu durum kelime

لِذِي حِجْرِ * سَحَرُ * بَرُّ * ذِكْرُ * لَخْبِيرُ * وَالْيَاكُ الْمَصِيرُ *
وَنَذِيرُ * فَبِئْسَ أَصْحَابُ السَّعِيرِ * وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرُ * وَأَجْرُ كَبِيرُ *

4- Râ sâkin, kendisinden önce harf-i lîn Yê gelirse Râ harfi ince okunur. (Bu durum kelime

وَنُثْنِي عَلَيْكَ الْخَيْرَ * طَيْرُ * سَيْرُ * خَيْرُ * قَالُوا لَا صَيْرُ *

C- Râ Harfinin Hem Kalın Hem de İnce Okunduğu Yerler:

1- Râ sâkin, kendisinden önceki harf esreli olup, Râ'dan sonra da kalın sesli, yani isti'lâ sıfatlı (خُصَّ صَغُطِ قَطْ) خ ص ض harflerden biri esreli olarak gelecek olursa, Râ harfini ince ya da kalın okumak câizdir ve bununla ilgili tek misal vardır:

كُلُّ فِرْقٍ

2- إِذَا يَنْسِرِي * أَنْ أَنْسِرِي * فَأَنْسِرِي * Râ harfini kalın ve ince okumak câizdir.

Bu kelimelerde Râ sâkin, kendisinden önceki harf de sâkin, ondan önceki harf üstünlü olduğu için Râ harfi kalın; Râ'dan sonra, kelimenin aslında çeşitli nedenlerle hazfedilmiş bir Yê harfi olduğu için de Râ harfi ince okunabilir. Kelimelerin aslı:

إِذَا يَنْسِرِي * أَنْ أَنْسِرِي * فَأَنْسِرِي *

3- Sâkin Râ ile esreli harf arasında isti'lâ sıfatlı bir harf sâkin olarak gelmiş ise, Râ harfini kalın ve ince okumak câizdir. Bu durum Kur'ân'da geçen عَيْنَ الْقِطْرِ ، مِنْ مِضْرٍ kelimelerinde durulduğunda meydana gelir. (مِنْ مِضْرٍ * عَيْنَ الْقِطْرِ)

Râ'dan önceki harf, isti'lâ sıfatlı (kalın sesli) olduğu için Râ harfi kalın; bu kalın sesliden önceki harf esreli olduğu için de Râ harfi ince okunabilir.

Özetleyecek olursak:

Râ harfi beş yerde kalın, dört yerde ince, üç yerde de hem kalın hem ince sesli olarak okunur.

Râ harfi ile ilgili iki hususa dikkat çekmek isteriz:

a- İlgili maddelerde de zikredildiği üzere, şeddeli olan Râ harfinin kendi harekesine bakılır; kendisinden önceki harfin harekesine îtibar edilmez.

Bunun için *يُرْسِلُ الرِّيَّاحَ ، لِمُسْتَقَرٍّ* ve benzeri kelimelerde şeddeli Râ harfi ince; *بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ* ، *قُلِ الرُّوحُ* gibi kelimelerde ise Râ harfi kalın okunur.

b- İmâle ile okunan *يُجْرِيهَا* (Hûd, 11/41) kelimesindeki Râ hecesi *rê* şeklinde; hatta daha da ince olmak üzere, esreye yakın bir tonda okunur. Bu kelîşmede imâle vardır. *İmâle, fetha-nın kesreye meylettirilerek okunması demek* olduğundan, esreli Râ harfi nasıl ince okunuyorsa, esreye meylettirilerek (imâle ile) okunan Râ harfi de ince okunur.⁵

İşmâm

الْإِشْمَامُ

Kur'ân'da *لَا تَأْمَنَّا* kelimesi (Yûsuf, 12/11) işmâm ile okunur. Bu kelimenin aslı *لَا تَأْمَنَّا* dır ve işmâm şöyle yapılır:

Nûn harfi şeddeli ve gunneli okunurken, aslındaki *ötreli Nûn'a işaret etmek üzere dudaklar ileri doğru uzatılıp hemen geri çekilir* ve gunne tutulur. İşmâm yapılırken dudaklar birbirine yapışmaz.

⁵ Geniş bilgi için bak: S. 77.

Bu kelimeyi, revm ile okumak da câizdir. Yani idğâm yapılmadan, aslı لَا تُؤْمِنُنَا olan birinci Nûn'un ötresi hafif bir sesle belirtilir. Revmde, şeddeli okuma olmadığından gunne de yoktur.

İşmâm ve revm yapılırken, Arapça sarf itibariyle “bize güvenmezsin” anlamındaki (لَا تُؤْمِنُنَا) nefiy istikbâl kipi dikkate alınmaktadır.

Revm ve işmâm yapılmadan idğamlı okunacak olursa, nehy-i hazır olarak (لَا تُؤْمِنُنَا) “bize güvenme” anlamına gelir ki, kırâat imamlarından bu şekilde okuyan sadece Ebû Ca’fer’dir.

İmâle

الْإِمَالَةُ

İmâle sözlükte “meylettirmek” demektir. Tecvîd ilminde ise “imâle bazı kelimelerde fethanın kesreye meylettirilerek okunmasıdır.” Yani fethanın ses tonunun, fetha ile kesre arası bir ses tonunda okunmasıdır.

Genelde imâle, fethanın uzantısı olan med harfi Eliflerde meydana gelir.

Bilindiği gibi med harfi Elif, bitiştiği harfin harekesini, o harfin ses tonuna göre â ya da ê şeklinde uzatır.

يَا ، بَا ، نَا ، لَا ، سَا ، جَا (ince sesli);

خَا ، صَا ، ضَا ، طَا ، ظَا ، غَا ، قَا (kalın sesli).

Buna “tahkîk” ya da “fetha” ile okumak denir.

Ancak genellikle kırâatlerde:

هُدًى ، مُوسَى ، قُلَى ، ذِكْرَى ، نَهَارٍ ، دِيَارٍ ، وَالنَّاسِ ، كَافِرِينَ

جَاءَ v.s, gibi kelimelerde, med harfi Elifin bitiştiği fethanın kesreye meylettirilerek okunmasına imâle denir.

İmâle, “imâle-i kübrâ” ve “imâle-i suğrâ” olmak üzere ikiye ayrılır:

Fetha’nın kesre’ye meyli az (yani fetha’ya yakın durumda) ise, “imâle-i suğrâ”; kesre’ye daha yakın ise, “imâle-i kübrâ” adını alır.

İmâle-i suğrâ için “taklîl” (تَقْلِيل) ya da “beyne beyne” (بَيْنَ بَيْنَ) tabiri de kullanılır.

Âsım kırâatinin Hafs rivâyetinde:

a- Elif-i maksûreli kelimeler:

هُدًى مُوسَى ، قَلَى ، ذِكْرَى

b- Arapçaya göre mecrûr durumunda olan kelimeler:

نَهَارٍ ، دِيَارٍ ، وَالنَّاسِ كَافِرِينَ

c- Arapçaya göre ecvef-i Yâî, yani Arapça aslına göre ortasında illet harfi Yê bulunan جَاءَ ، جَاءَ gibi kelimelerde imâle yapılmaz.

Bu kelimelerdeki med harfi Elifler, gerçek ses tonları ile okunur. İşte bu tahkîktir; fetha ile okumaktır.

Sadece (Hûd,11/41) جَزَيْهَا kelimesindeki زَى hecesinde imâle vardır, o da imâle-i kübrâdır.

İmâlede ê hecesinin ses tonu, aşağıdaki kelimelerde geçen ***kalın italik e*** harfinin ses tonundadır:

e l âlem g e ç kalma h e y ş e y n e y

Özellikle “oy atmak” anlamında kullanılan ***rey*** kelimesinin ses tonundan da bulunabilir:

Önce ***rey*** diyelim; sonra heceyi biraz uzatarak ***rêy*** şeklinde söyleyelim; daha sonra kelimenin sonundaki y harfini kaldırarak telâffuz edelim: ***rê***. İşte M e c r ê h ê kelimesindeki ***rê*** hecesinin ses tonu imâledir.

Teshîl

التَّسْهِيلُ

Kur'ân'da pek çok yerde istifhâm Hemzesinden sonra, üstün, esre ya da ötreli olmak üzere kat' Hemzesi ile başlayan kelime gelmiştir.

ءَأَنْتَ ، ءَأَنْذَرْتَهُمْ ، ءَأِذَا ، ءَأَنْزَلَ ، أَوْثَقْتُكُمْ

Kur'ân'da ayrıca يَا سَمَاءُ أَقْلِعِي ، مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا misallerinde olduğu gibi birinci kelimenin sonu ile ikinci kelimenin başı olmak üzere iki hemze yan yana gelmiştir.

Kırâatlerin geneline baktığımızda istifhâm Hemzeli kelimelerde:

- a- Her iki Hemze “tahkîk” ile (gerçek mahreci ile);
- b- Veya Hemzelerden biri (genellikle birincisi) “hazfedilerek”;
- c- Yahut ikinci Hemze, Elife “ibdâl” ile (Elife çevrilerek);
- d- Ya da Hemzelerden ikincisi “teshîl” ile okunur.

İstifhâm Hemzeli olmayan ve art arda gelen iki Hemzede ise:

- a- Her iki Hemzeyi de “tahkîk” ile (gerçek mahreci ile);
- b- Veya Hemzelerden biri (genellikle birincisi) “hazfedilerek”;
- c- Ya da Hemzelerden bazen birincisi, bazen de ikincisi “teshîl” ile okunur.

Sözlükte “kolaylaştırmak” anlamına gelen “Teshil” tecvîtte: “Hemzenin, hareke durumuna göre Hemze ile Hê arası, Hemze ile Yê arası, Hemze ile Vâv arası bir sesle okunmasıdır.”

Okumakta olduğumuz Âsım kırâatinin Hafs rivâyetinde, sadece **ءَاْغْجِمِيْ** (Fussilet,41/44) kelimesindeki ikinci Hemze “teshîl” ile okunur. Yani ikinci Hemze net olarak belirtilmez; Hemze ile Hê arası bir sesle okunur.

Bazı tecvîd yazarları, “*Hemze ile med harfî Elif arası bir sesle okunur*”, şeklinde de ifade etmişlerdir.

Ayrıca:

اَللّٰهُ (Yûnus, 10/59; Neml, 27/59);

اَللّٰهُنَّ (Yûnus, 10/51 ve 91);

اَلذِّكْرَيْنِ (En'âm, 6/143 ve 144);

Kur'ân'da Medd-i Lâzım olarak okunan bu kelimeler, **اَللّٰهُنَّ** **اَلذِّكْرَيْنِ** şeklindeki asılları düşünülerek, ikinci Hemzeler teshîl ile de okunabilirler.

Not: İşmâm, imâle ve teshîlin nasıl okunacağını iyi kavramak için, ehline iyi kulak vermek; iyi bilenlerden duymak ve öğrenmek gerekir.

Bazı İfadelere Ait Özel Okunuşlar

A- اِنَّ وَلِيَّ اللّٰهِ Cümleleri:

Bir çok okuyucu **اِنَّ وَلِيَّ اللّٰهِ** kelimelerini (A'râf, 7/196) **İnne veliy yallâhü** şeklinde yanlış olarak okumaktadır. Oysa bu kelimelerin **doğru okunuşu** şöyledir:

اِنَّ وَلِيَّ اللّٰهِ = İnne veliy yi yallâhü

B- بِئْسَ الْإِسْمُ Kelimeleri:

Hucurât sûresinde geçen⁶ بِئْسَ الْإِسْمُ kelimelerini de **Bi'sel ismü** şeklinde hatalı okuyanlar görülmektedir.

Bu kelimelerin **doğru okunuşu** ise şöyledir:

$$\text{بِئْسَ الْإِسْمُ} = \text{Bi'se lismü}$$

Şayet الْإِسْمُ kelimesinden alınacak olursa: اَلْإِسْمُ (e lismü) ya da اَلْإِسْمُ (lismü) şeklinde okunabilir. اَلْإِسْمُ (el ismü) şeklinde okumak yanlıştır.

C- Altında Sîn Harfi Bulunan Kelimeler:

Kur'ân'da Sâd ile yazılı olan bazı kelimelerin, Türkiye baskısı Mushaflarda kelimenin altında; Arap baskısı Mushaflarda ise kelimenin üstünde küçük **Sîn harfi** görülmektedir. Bunun anlamı şudur:

<u>Âsım Kırâatinde Okunuşu</u>	<u>Kur'ân'da Yazılışı</u>
وَيَبْسُطُ Sîn ile	وَيَبْسُطُ Bakara, 2/245
بَسْطَةً Sîn ile	بَسْطَةً A'râf, 7/69
الْمُصْطَبِرُونَ Sâd câiz	الْمُصْطَبِرُونَ Tûr, 52/37
الْمُسْتَبِرُونَ Sîn câiz	

Buna göre Bakara ve A'râf sûrelerinde geçen **Sâd** harfleri, kırâatimizde **Sîn** ile okunur.

Tûr sûresi'ndeki الْمُصْطَبِرُونَ kelimesinde geçen **Sâd** harfi ise, **hem Sâd hem de Sîn** ile okunabilir.

⁶ Hucurât, 49/11.

D- Altında Med (مد) ve Kasr (قصر) Yazılı Olan Kelimeler:

Bir kelimede, hangi harfin altında مد işareti varsa, o harf bir Elif miktarı uzatılarak okunur; hangi harfin altında قصر işareti varsa, o harf de uzatılmadan okunur.

قصر Yazılı Olan Kelimeler		مد Yazılı Olan Kelimeler	
<u>Okunuşu</u>	<u>Mushaf'ta Yazılışı</u>	<u>Okunuşu</u>	<u>Mushaf'ta Yazılışı</u>
مَاءُكُمْ	مَآؤُكُمْ	جَاؤُكَ	جَآؤُكَ
أُولَئِكَ	أُولَئِكَ	أُوتُوا	أُوتُوا
أُولَى	أُولَى	أُولَى	أُولَى
أَنَا	أَنَا	دَاوُدَ	دَاوُدَ
لَكِنَّ	لَكِنَّ	يَلُوتَ	يَلُوتَ
سَلَسِلَ	سَلَسِلَا	يَسْتَوُونَ	يَسْتَوُونَ
لِشَىءٍ	لِشَاىِءٍ	مَا وُورَى	مَا وُورَى
وَلَا تَتَّبِعُوا	وَلَا تَاتِيئُسُوا	يُرَاوُونَ	يُرَاوُونَ
لَاذْبَحْنَهُ	لَاذْبَحْنَهُ	لِيَسْوُوا	لِيَسْوُوا
لَمْ يَنْتَه	لَمْ يَنْتَه	فِيهِ مَهَانًا	فِيهِ مَهَانًا
		وَإِذَا الْمَوْءِدَةُ	وَإِذَا الْمَوْءِدَةُ

Sekte

السَّكَنَةُ

Sekte, sözlükte “susmak” demektir. Tecvîd ıstılahında ise “Sekte: nefes almadan sesin kesilmesidir.”

السَّكَنَةُ قَطْعُ الصَّوْتِ دُونَ النَّفْسِ (أَوْ دُونَ التَّنَفُّسِ)

Aşağıda göreceğimiz bazı Kur’ân âyetlerini tilâvet ederken, bir kelimeyi okuyup bir saniye kadar nefes almadan susmak ve sonra diğer kelimeyi okumaya devam etmektir.

Okumakta olduğumuz Âsım kırâatinin Hafs rivâyetine göre Kur’ân’da, dört yerde sekte yapılarak okunur:

- 1) Yâsîn,36/52: مَنْ بَعَثْنَا مِنْ مَرْقَدِنَا هَذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَنُ
- 2) Kehf, 18/1: وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا قَيِّمًا لِيُنْذِرَ بَأْسًا شَدِيدًا
- 3) Kiyâme, 75/27: وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ *
- 4) Muttaffifîn, 83/14: كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ

Bunlardan ilk ikisinde hem vakf, hem de vasl yapılabilir. Vasl yapıldığında, bizim kırâatimizde sekte ile okunur.

عِوَجًا ve مَرْقَدِنَا kelimelerinde vakf yapmak, öncelikli sıradır.

Dikkat edilirse Kehf sûresindeki عِوَجًا kelimesi âyet sonudur ve üzerinde ط durağı vardır. Yâsîn’deki مَرْقَدِنَا kelimesinin üzerinde de ط durağı görülmektedir.

Bu duraklarda durmak, evlâ olanıdır. Şayet durmayıp geçilecek olursa, kırâatimize göre sekte yapılır.

عِوَجًا kelimesinde sekte yapılırken, aynen vakfta olduğu gibi عِوَجًا şeklinde Medd-i Tabîî olarak okunur.

Kıyâme ve Mutaaffifin’de ise vakf yapılmaz; vasl yapılmazdır. بَلْ ve مَنْ kelimelerinde durup, sonraki kelimelerden devam etmek şeklinde bir okuyuş câiz değildir. Vasl halinde ise بَلْ ve مَنْ kelimelerinden sonra, “Râ” harfi ile başlayan bir kelime geldiğinden tecvütte idğâm yapılır. Ancak kırâatimiz, bu iki yerde idğâm yapmaz; مَنْ ile رَاقٍ , بَلْ ile رَانَ arasını sekte yaparak ayırt etmeyi tercih eder.

Zikredilen bu âyetlerde Hafs’ın sekte yapması, O’nun duyduğu ve tespit ettiği okuma çeşitleri içinden bir tercihtir. Yani sekte yapıp yapılmadığında meydana gelebilecek anlam incelikleri, sekte ile okumayı tercih etmesinde etkili olmuştur diyebiliriz. Şimdi sekte yapılan bu âyetlerdeki mana inceliklerine dikkat çekelim.

1- Kehf sûresi, birinci âyetin sonundan ikinci âyetin başına geçiş yaparken:

وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا ۖ فَيَمَّا لِيُنْذِرَ نَاسًا شَدِيدًا

Kehf sûresinin birinci âyetinin sonunda durup, ikinci âyetinin başından okumaya devam edildiğinde, ya da birinci âyetin sonunda sekte yaparak ikinci âyetin başına devam edildiğinde mana şöyle olacaktır:

“Kuluna kitabı, hiç bir eğrilik (çarpıklık) yapmadan, dosdoğru indiren Allah’a hamdolsun.”

Manaya dikkat edilirse burada “hiç bir eğrilik yapmadan” cümlesi ile “dosdoğru” kelimesi, âyetin başındaki “indirdi” fiiline ayrı ayrı hâl durumundadır. Kur’ân’ın hangi özelliklerle indirildiğini beyan etmektedir.

Şayet sektesiz geçiş yapılırsa, iki şey düşünülebilir:

a) فَيَمَّا kelimesi, عِوَجًا kelimesine sıfat vâkî olur ve şu anlama gelir: “O’nda doğru bir eğrilik yapmadı”.

b) وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ kelimesi, fiiline ikinci mef'ûl (tümleç) olur ve şu manayı ifade eder: “ O’nda eğrilik, doğruluk yapmadı.”

Görüldüğü üzere birinci âyetin sonunda vakf yapıp, ikinci âyeti okumaya devam etmek en uygun olanıdır. Bu takdirde âyetten kast olunan mana gerçekleşmiş olur.

Birinci âyetin sonunda durmadan ikinci âyete geçiş yapılacak olursa, kırâatimize göre sekte yapılarak okunur ki, vakf anındaki anlam aynen gerçekleşmiş olur.

2-Yâsin sûresi, 52. âyette:

مَنْ بَعَثْنَا مِنْ مَرْقَدِنَا هَذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَنُ

Bu ayette مَرْقَدِنَا kelimesi üzerinde durulup ya da sekte yapıp geçilecek olursa, anlam aynıdır:

(Kıyâmet günü inanmayanlar:) Vay halimize! Kabirlerimizden bizi kim diriltilip çıkardı, derler. (Onlara:) Bu, Rahmân’ın va’dettiği şeydir (denilir).”

Şayet hiç vakf veya sekte yapılmadan okunacak olursa, anlamda bir farklılık göze çarpar:

“Rahmân’ın va’dettiği bu kabrimizden bizi kim çıkardı, derler.”

Görüldüğü gibi burada, soru ile cevap birbirine karışmış; inanmayanların kendi kendilerine hayret ve dehşet içinde sorduğu soruya verilmesi gereken cevapta bir eksiklik meydana gelmiş olmaktadır. Bunun için ya مَرْقَدِنَا kelimesi üzerinde duralım; ya da geçerse sekte yapalım.

3- Kiyâme sûresi, 27. âyette: وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ

“Okuyup üfleyecek (ya da tedavi edecek) bir kimse yok mudur, denilir”.

Kıyâme sûresinin bu âyetini okurken, مَنْ ile رَاقٍ arasında sekte yapılır.

Sekte yapılmadan okunacak olursa, مَنْ kelimesinden sonra Râ harfi geldiğinden “*idgâm bilâ gunne*” yapılması gerekecek ve مَرَّاقٍ şeklinde okunacaktır ki, anlamı “*çorbacı*” demek olacaktır.

Görülüyor ki, sekte yapılmadığı takdirde, telâffuzdaki kelime benzerliğinden dolayı zihinde farklı çağrışımlar meydana getirebilecektir. Bunun için مَنْ ile رَاقٍ kelimesinin arasını sekte yaparak okumaya özen gösterelim.

4- Mutaaffifin sûresi, 13. âyette:

كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ

Kırâatimizde Mutaaffifin sûresinin bu âyetinde بَلْ ile رَانَ arası sekte yapılarak okunur ve anlamı şudur:

“Hayır, hayır! Onların kazandıkları (günahlar), kalpleri üzerinde pas bağlamıştır.”

Eğer sekte yapılmadan okunacak olursa, بَرَّانْ şeklinde okunacağından, âyeti hiç ilgisi olmayan “*küpçü*” kelimesini çağrıştıracaktır. Bundan dolayı burada da بَلْ ile رَانَ arası sekte yapılarak okunacak olursa, manadaki incelik daha güzel ortaya çıkacaktır.

Hâ-i Sekitler

لَمْ يَكُنْ	Bakara, 2/259
اِقْتَدِهْ	En'âm, 6/90
كِتَابِيَهْ	Hâkka, 69/19,25
حِسَابِيَهْ	Hâkka, 69/20,26
مَالِيَهْ	Hâkka, 69/28
سُلْطَانِيَهْ	Hâkka, 69/29
مَاهِيَهْ	Kâria, 101/10

Bu kelimelerde durulduğunda, bütün kırâat imamları kelime sonundaki Hê'leri ispat eder; açıkça okur. Geçiş yapıldığında ise, bazı kırâat imamları okur; bazıları ise okumaz.

Geçiş halinde ispat edilmesini (açıkça okunmasını), bazı tecvîd bilginleri “sekte yapılı” şeklinde yorumlamışlar; bazı bilginler ise, önündeki kelimeye karıştırmadan “açıkça okunur” demişlerdir.

Bu Hê'lerin hikmetine gelince:

Bakara ve En'âm sûrelerinde لَمْ يَكُنْ ve اِقْتَدِهْ kelimelerindeki Hê harfleri, لَمْ يَكُنْ ve اِقْتَدِهْ kelimelerine bitişmiştir. Bu kelimelerin aslı, لَمْ يَكُنْ ve اِقْتَدِهْ idi. Cezm alâmeti olarak sondaki Yê'ler (illet harfleri) düşmüş ve لَمْ يَكُنْ ve اِقْتَدِهْ şeklini almıştır.

Bu kelimelerin üzerinde durulduğunda لَمْ يَكُنْ ve اِقْتَدِهْ şeklinde olacaktı. Oysa لَمْ يَكُنْ ve اِقْتَدِهْ kelimelerinde îrâb hareketleri, yani son harf hareketlerinin belirtilmesi daha uygun olacağından, sonlarına bir Hê ilâvesiyle لَمْ يَكُنْ ve اِقْتَدِهْ olmuştur.

لَمْ يَكُنْ kelimesinin, كُنْ kökünden geldiğini ve Hê harfinin kelimenin aslında olduğunu söyleyenler de vardır.

Gerçi Arapçada تَسَى fiili ile تَسَنَ fiili aynı anlama gelmektedir.

كِتَابِي، حِسَابِي، سُلْطَانِي، مَالِي، مَاهِي kelimelerine gelince:

Bunların geçtiği sûrelerde, kendilerinden önceki ve sonraki âyetlerin sonunda ya zamir ya da müennes Tê'si (Hê'ye benzeyen Tê) vardır. Gerek zamir gerekse müennes Tê'lerinde durulduğunda hepsi cezmlî Hê olarak okunur.

Bu kelimelerin aslı كِتَابِي، حِسَابِي، سُلْطَانِي، مَالِي، مَاهِي idi.

Zikredilen bu kelimelerin sonuna da birer Hê harfi ilâve edilerek üzerlerinde durulmuş ve secî sanatı meydana gelmiştir. Bundan dolayı bütün kırâat imamları, vakf halinde bu Hê harfini okumuşlardır. Vasl halinde ise bazı kırâat imamları, secî sanatının ortadan kalkmasından dolayı Hê harflerini okumamış; bazı kırâat imamları da Mushaf'ta yazılı olmasından dolayı okumuştur.

Çeşitli nedenlerle yapılan bu ilâveler vahye dayanmaktadır; sonradan yapılan bir ilâve değildir.

Vakf ve Secâvendler

Bir kelimede durup nefes almaya vakf denir.

Vakf, Kur'ân okunurken nefesin yetmediği anda, âyet sonlarında ya da üzerinde bir durak işareti bulunan kelimede meydana gelir. Her ne sebeple olursa olsun bir kelime üzerinde durulduğunda, kelimenin sonundaki harfte bir takım uygulamalar olur ki, bunlara vakf kuralları denir.

Gerek âyet ortası gerekse âyet sonunda, kelimeler üzerine konulan işaretler daha çok dikkati çeker. Türkiye ve Arabistan baskısı Mushaflarda kullanılan bu işaretlerin özelliklerini belirttikten sonra, vakf kurallarını açıklayacağız.

Türkiye Baskısı Mushaflardaki İşâretler :

Türkiye baskısı Mushaflarda, âyetler üzerinde genellikle Muhammed b. Tayfûr es-Secâvendî'nin koyduğu işaretler kullanılmaktadır. Nitekim bu ilim adamının adına izafeten, bu işaretlere *secâvend* denilmektedir. Secâvendî'nin koyduğu işaretler şunlardır :

أَلْوَقْفُ اللَّارِمُ : م Durulması gereken vakf işareti. Cümle bitmiş olup, mânâ tamamdır.

فَلَا يَخْرُجُكَ قَوْلُهُمْ إِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسْرُونَ وَمَا يُعْلِنُونَ *

أَلْوَقْفُ الْمُطْلَقُ : ط Lâzım ya da câiz gibi her hangi bir kayıtle kayıtlı olmayan bir vakf işaretidir. Bu işaretle de mânâ tamam kabul edildiğinden, durulur.

وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ط ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ *

أَلْوَقْفُ الْجَائِزُ : ج Durmak da geçmek de câizdir; ancak durmak daha iyidir.

هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ *

أَلْوَقْفُ الْمُجَوِّزُ : ز Durmak da geçmek de câizdir; ancak geçmek daha iyidir.

تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ *

işareti ق ya da ن işareti gibi kabul edilir.

وَاعْفُ عَنَّا وَاعْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا

عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ *

أَلَوْفُفُ الْمُرْخَصُصُ : ص
Durmaya ruhsat verilmiş demektir;
geçmek daha iyidir.

بَلْ عَجَبْتَ وَيَسْخَرُونَ * وَإِذَا دُكِرُوا لَا يَذْكُرُونَ *

ق : Kimine göre وَفَى fiilinden emr-i hâzırdır;
“durulmamalı” anlamına gelir. Kimine göre ise " قِيلَ " fiilini
hatırlatan Kâf'tır. Bu takdirde “durulabilir” anlamını ifade
eder. Dolayısıyla geçmek iyidir.

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ

ع : Bu harf hakkında iki görüş vardır:

Kimine göre عَشْرُ kelimesindeki Ayn harfidir; yaklaşık
olarak on âyet civârında mânâ bütünlüğü olan, bir paragraflık
bir bölüm ifade eder.

Kimine göre de رُكُوعُ kelimesindeki Ayn harfidir; hatimle
terâvih namaz kıldırılırken, rükûa gidilecek âyet sonu kabul
edilen bir işarettir. Meselâ Bakara sûresinin yedinci, yirminci,
yirmi dokuzuncu âyetlerin sonlarında bu işaret görülebilir.

Art arda gelen ve
أَلَوْفُفُ الْمُعَانَقَةُ . أَلَوْفُفُ الْمُشَارَكَةُ :
aynı hükmü ifade eden işarettir. Herhangi birinde durulur, di-
ğerinde geçilir. Her ikisinde birden durulmamalı ya da geçil-
memelidir.

ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ * وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ * ...

لا أَلَوْفُفُ الْمَمْنُوعُ :
Durulmaması gereken yeri ifade eden bir
işarettir. “ لَا = Hayır ” ya da “ لَا تَقِفْ = durma ” demektir.

ﻻ işareti, âyet ortasında geldiğinde durmadan geçilir. Nefes yetmeyip durulacak olursa, geriden alınarak devam edilir. Âyet sonunda geldiğinde, mânâya dikkat edilerek okunuyorsa, geçmek daha iyidir. Şayet bu işaret bulunan âyet sonunda durulmuş ise geriden almaya gerek yoktur.

وَالضُّحَىٰ * وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَىٰ * مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَىٰ *

لاص Bazen Sâd ve Lâm-Elif birlikte konulmuştur. Bu durumda mânâ tamam olmadığından geçilmelidir. Ancak nefes yetmez ise durmaya ruhsat verilmiştir.

سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَىٰ * الَّذِي خَلَقَ فَسُوَّىٰ * وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدَىٰ *

Arabistan Baskısı Mushaflardaki İşâretler :

لى kelimesindeki ق harfi ile اولى kelimesindeki لى hecesinin birleşmesi ile meydana gelen bir işarettir : اَلْوَقْفُ اَوَّلَىٰ
Durmak da geçmek de câizdir; ancak durmak daha iyidir.

قَالُوا اَنُؤْمِنُ كَمَا اَمَرَ السُّفَهَاءُ ۗ اَلَا اِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَاءُ وَلَكِنْ لَا يَعْلَمُونَ *

الْوَضْلُ اَوَّلَىٰ kelimesindeki ص harfi ile اولى kelimesindeki لى hecesinin birleşmesi ile meydana gelmiştir : اَلْوَضْلُ اَوَّلَىٰ
Durmak da geçmek de câizdir; ancak geçmek daha iyidir.

اُولَئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ ۗ وَاُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ *

اَلْوَقْفُ الْجَائِزُ : ج Durmak da geçmek de câizdir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ ۚ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ *

Arap baskısı Mushaflardaki م ve ٱ işaretleri, Türk baskısı Mushaflardaki anlamı ifade eder. Ancak konulduğu kelimeler farklılık gösterir. Âyet sonlarında hiç bir işaret görülmez.

Bu vakf işaretleri için “farzdır ya da haramdır” gibi bir ifade kullanmak doğru değildir. Hz. Peygamber-sahâbe-tâbiînden rivâyet edilerek gelen durma ya da geçme şeklindeki okuyuşlar, kırâat âlimleri tarafından tercihler kullanılarak bir takım işaretlerle ifade edilmiştir.

“Bu işaretlere dikkat edilerek Kur’ân okunacak olursa daha güzel olur” demek en doğru sözdür.

Vakf (Duruş) Kuralları

Kelimelerin son harfi dikkate alınarak, aşağıda belirtilen kurallara göre vakf (duruş) uygulanır:

1- Kelimenin son harfi tek harekeli ise cezmlî olarak okunur.

Gecişte okunuşu

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْقَلْبِ
قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

Duruştaki okunuşu

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْقَلْبِ *
قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ *
الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ *

2- Kelimenin sonu tenvînli olduğunda:

a- Bu tenvîn iki esre ya da iki ötre ise yine cezmlî olarak okunur.

Gecişte okunuşu

سَيَصْلَى نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ
قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ

Duruştaki okunuşu

سَيَصْلَى نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ *
قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ *

b- Kelimenin son harfi iki üstünlü ise Elif üzerine durulur.

Geciste okunuşu

وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا
أَلَمْ يُجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَادًا
وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً
فِرَاشًا وَالسَّمَاءَ بَنَاءً

Duruştta okunuşu

وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا *
أَلَمْ يُجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَادًا *
وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً *
فِرَاشًا وَالسَّمَاءَ بَنَاءً *

3- Kelimenin son harfi müennes Tê'si, yani Hê harfine benzeyen kapalı Tê harfi ise, harekesi ne olursa olsun cezmlî Hê gibi durulur.

Geciste okunuşu

هَلْ أَتَيْكَ حَدِيثُ الْعَاشِيَةِ
وُجُوهٌ يُؤْمِنُ خَاشِعَةً
فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ
لَا تَسْمَعُ فِيهَا لَافِيَةً

Duruştta okunuşu

هَلْ أَتَيْكَ حَدِيثُ الْعَاشِيَةِ *
وُجُوهٌ يُؤْمِنُ خَاشِعَةً *
فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ *
لَا تَسْمَعُ فِيهَا لَافِيَةً *

4- Uzatılarak ya da uzatılmadan okunan bütün zamirlerde cezmlî olarak durulur.

Geciste okunuşu

يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ

Duruştta okunuşu

يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ ط يَعْلَمُ

5- Kendisinden önceki harf ötre olan harekeli Vâv veya kendisinden önceki harf esre olan harekeli Yê harfleri, duruş halinde medde dönüşür.

Geciste okunuşu

هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ
وَالَهُ مُوسَى فَقَسَى

Duruştta okunuşu

هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَالِمُ الْغَيْبِ
وَالَهُ مُوسَى فَقَسَى *

Bu harfler şeddeli ise, Vâv ve Yê harfleri cezmlî olarak okunur. Ancak çok hafif tutularak şeddeli olduğu hissettirilir.

Gecişte okunuşu

بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ

فَأَصْلَهُمُ السَّامِرِيُّ

Duruştâ okunuşu

بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ^٢

فَأَصْلَهُمُ السَّامِرِيُّ *

6- Sonu şeddeli Mîm ve şeddeli Nûn olan kelimelerde, cezmlî olarak durulur ve gunnesi belirtilir.

Gecişte okunuşu

حَقُّ ثُقَاتِهِ فَلَا تَمُوتُنَّ

مَثَلُ الْفَرِيقَيْنِ كَالْأَعْمَى وَالْأَصَمِّ

Duruştâ okunuşu

حَقُّ ثُقَاتِهِ فَلَا تَمُوتُنَّ

مَثَلُ الْفَرِيقَيْنِ كَالْأَعْمَى وَالْأَصَمِّ

7- Kelimenin sonunda kalkale sıfatlı harf şeddeli ve iki üstünlü değil ise, cezmlî olarak durulur ve kalkale yapılır.

Gecişte okunuşu

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ

سَيَصْلَى نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ

Duruştâ okunuşu

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ *

سَيَصْلَى نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ *

Şeddeli kalkale harflerinde durulduğunda ise, önce sükûn ile tutturulur sonra kalkale sesi çıkarılır.

Gecişte okunuşu

تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ

وَالْبَعْثُ بَعْدَ الْمَوْتِ حَقٌّ

Duruştâ okunuşu

تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ *

وَالْبَعْثُ بَعْدَ الْمَوْتِ حَقٌّ *

8- Kelimenin sonunda med harfi bulunursa, yine med harfi okurak durulur.

Geçişte okunuşu

Duruştaki okunuşu

وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا

وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا *

وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى

وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى *

فَادْخُلِي فِي عِبَادِي

فَادْخُلِي فِي عِبَادِي *

9- اَنَا zamiri ve benzerlerinin vakf hâli Medd-i Tabîi, vasl hâli ise Elifi terk ederek okumaktır. Buna benzeyen, yani aynı hükümde olan kelimeler ve okunuş şekilleri şöyledir:

Duruştaki okunuşu

Geçişte okunuşu

Kur'ân'da Yazılışı

أَنَا	أَنَّ	أَنَا	Her yerde
لَكِنَّا	لَكِنَّ	لَكِنَّا	Kehf, 18/38
الظُّنُونَا	الظُّنُونَنَّ	الظُّنُونَا	Ahzâb, 33/10
الرَّسُولَا	الرَّسُولَنَّ	الرَّسُولَا	Ahzâb, 33/66
السَّبِيلَا	السَّبِيلَنَّ	السَّبِيلَا	Ahzâb, 33/67
سَلَايِلَا	سَلَايِلَنَّ	سَلَايِلَا	İnsân, 76/4
قَوَارِيرَا	قَوَارِيرَنَّ	قَوَارِيرَا	İnsân, 76/15

سَلَايِلَا kelimesinin سَلَايِلَنَّ şeklinde yazılması da câizdir. Bu takdirde سَلَايِلَنَّ şeklinde durulur.

Kelime sonlarında bulunan Elif'lerin hikmetine gelince:

Kur'ân'ın her yerinde görülen أَنَا zamiri, imlâ olarak sonu Elif'le yazıl原因miştir.

Kehf sûresindeki لَكِنَّا kelimesinin aslı أَنَا لَكِن dir. Okunuşta kolaylık olması açısından أَنَا zamirinin başındaki Hemze'nin üstünü kendinden önceki sâkin Nûn'a nakledilerek أَنَا لَكِن olmuş; sonra da لَكِن kelimesinin Nûn'u أَنَا nin Nûn'unda idgâm edilmiş ve لَكِنَّا şeklini almıştır.

Ahzâb sûresindeki الْظُّنُونَا ، الرَّسُولَا ، السَّيِّلَا kelimelerinin sonundaki Elif'ler, kendilerinden önce ya da sonra bulunan âyet sonlarına uygun olarak (secî sanatı dolayısıyla) gelmiştir.

İnsân sûresindeki قَوَاهِرَا ، سَلَاسِلَا kelimelerinin sonundaki Elif'ler ise, Arapça dilbilgisi yönünden “munsarîf” kabul edildiğinden dolayı gelmiştir.

Arapça'da isimler, cer (esre) ve tenvîn kabul ederse munsarîf; etmezse gayr-ı munsarîf kabul edilirler.

10- أَنَا zamirine benzediğİ halde aynı hükümde olmayan kelimelerde ise, sonda bulunan Elifler gerek duruşta gerekse geçişte dikkate alınmaz.

<u>Duruşta okunuşu</u>	<u>Geçişte okunuşu</u>	<u>Kur'ân'da Yazılışı</u>
تَمُودَ	تَمُودَ	تَمُودَا Hûd, 11/68
لَنْ نَدْعُوا	لَنْ نَدْعُو	لَنْ نَدْعُوا Kehf, 18/14
لَيَرْبُوا	لَيَرْبُو	لَيَرْبُوا Rûm, 30/39
لَتَشْلُوا	لَتَشْلُو	لَتَشْلُوا Ra'd, 13/30

ثُمَّودَا kelimesinin sonundaki Elif, Arapça dilbilgisi yönünden “munsarîf” kabul edilmesine göre yazılmış; kırâatimizde gayr-ı munsarîf kabul edildiğinden Elif okunmamıştır. Munsarîf kabul edildiğinde üstünlü halde ثُمَّودَا şeklinde, sonu tenvînlî ve Elif’li olacaktır.

لَنْ نَدْعُوَا ، لِيَرْبُوَا ، لِيَسْتَلُوَا kelimelerinde sonda görülen Elif, Kur’ân imlâsında kendinden önceki harf ötre olan üstünlü Vâv’lardan sonra Elif yazılır.

فَمَا أَتَيْنِ يَ (Neml, 27/36) cümlesindeki فَمَا أَتَيْنِ يَ kelimesinde iki şekilde durulabilir:

a- Kelimenin sonundaki Yê harfini hazfederek:

فَلَمَّا جَاءَ سُلَيْمَنُ قَالَ أَتَيْدُونَنِي بِمَالٍ فَمَا أَتَيْنِ

b- Kelimenin sonundaki Yê harfini medde dönüştürerek:

فَلَمَّا جَاءَ سُلَيْمَنُ قَالَ أَتَيْدُونَنِي بِمَالٍ فَمَا أَتَيْنِ يَ

Vasl (Geçiş) Kuralları

Âyetlerdeki kelimelerde durmayıp devam ederek okumaya *vasl* denir. Gerek âyet sonları gerekse vakf işareti bulunan kelimelerin son harekelerini belirterek bir sonraki kelimeye devam etmeye de *vasl* denir. Geçiş yapıldığında, kendisinden sonra gelen kelimenin baş harfine göre gerekli olan tecvîd kuralları uygulanır. Bu kuralları da maddeler halinde açıklayalım.

1- Sonu tek harekeli olan kelimeden geçiş:

a- Sonu tek harekeli olan kelimeden kat' Hemzeli bir kelimeye geçiş yapılırken, hem kelimenin sonundaki hareke hem de önüne gelen kelimenin başındaki Hemze belirtilir.

Geçişte okunuşu

Duruşta okunuşu

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ * إِذَا جَاءَ
مَالِكِ يَوْمَ الدِّينِ * إِيَّاكَ تَعْبُدُ

b- Sonu tek harekeli olan kelimeden vasl Hemzeli bir kelimeye geçiş yapılırken, geçiş yapılacak olan kelimenin başındaki Hemze okunmaz.

Geçişte okunuşu

Duruştta okunuşu

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ الْحَمْدُ لِلَّهِ	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ * الْحَمْدُ لِلَّهِ
هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ الَّذِينَ	هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ * الَّذِينَ
يَأْتِيَهُمُ النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ أَرْجَعِي	يَأْتِيَهُمُ النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ * أَرْجَعِي
فِي السَّمَوَاتِ أَتُونِي بِكِتَابٍ	فِي السَّمَوَاتِ ۖ أَتُونِي بِكِتَابٍ

âyetinde⁷ اَيْتُونِي فِي السَّمَوَاتِ اَيْتُونِي بِكِتَابِ kelimesinin başındaki Hemze, vasl Hemzesidir.

Bu kelime, اِثْنَا fiilinden emr-i hâzır çoğuldur: Sonuna da اِثْنُونِ zamiri bitişmiştir. Kelimenin aslı اِثْنُونِ dir. Arap dilinde Hemze Hemze'ye tutturularak okunmaz; sâkin olan Hemze medde dönüşür ve اِثْنُونِ kelimesi اِثْنُونِ şeklini alır.

⁷ Ahkâf, 46/4.

Kur'ân'da buna benzer örnekler vardır. Ancak diğer örnekler, vasl halinde bulunduğundan fark edilmiyor. Eğer onlar da vakf yapıp Hemzeli kelimedden başlanırsa, bu örneğin benzeri olduğu anlaşılacaktır. Şöyle ki:

<u>Hemzeli kelimedden başlanıldığında okunuşu</u>	<u>Kur'ân'da vazıhı ve okunuşu</u>
اِيتُونِي بِهِ	وَقَالَ الْمَلِكُ اِنتُونِي بِهِ Yûsuf, 12/50 ; 54
اِيتِنَا	إِلَّا أَنْ قَالُوا اِئْتِنَا Ankebût, 29/29
اِيتِ	لِقَاءَنَا اِئْتِ Yûnus, 10/15
اِذِّنْ لِي	مَنْ يَقُولُ ائْذِنْ لِي Tevbe, 9/49
اَوْثِمْنَ	فَلْيُؤَدِّ الَّذِي اَوْثِمْنَ Bakara, 2/283

c- Sonu tek harekeli olan kelimedden Hemzeli olmayan bir kelimeye geçiş yapılırken, kelimenin sonundaki hareke belirtilir.

Geciste okunuşu

Durusta okunuşu

عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ * عَنِ النَّبَاِ الْعَظِيمِ * عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ * عَنِ النَّبَاِ الْعَظِيمِ

2- Sonu çift harekeli (tenvînli) olan kelimedden geçiş:

a- Sonu çift harekeli (tenvînli) olan kelimedden Hemzeli olmayan bir kelimeye geçiş yapılırken, önüne gelen kelimenin baş harfine göre izhâr, ihfâ, idgâm ya da iklâb gibi tecvîd kuralı uygulanır.

Geciste okunuşu

وَالْعَادِيَّاتِ صَبْحًا فَالْمُورِيَّاتِ
İhfâ

وَلَيَالٍ عَشْرٍ وَالشَّفْعِ
İdgâm maa'l-gunne

فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ لَا تَسْمَعُ
İdgâm bilâ gunne

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ مَفَارًا حَدَائِقَ
İzhâr

Duruştâ okunuşu

وَالْعَادِيَّاتِ صَبْحًا * فَالْمُورِيَّاتِ

وَلَيَالٍ عَشْرٍ * وَالشَّفْعِ

فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ * لَا تَسْمَعُ

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ مَفَارًا * حَدَائِقَ

b- Sonu çift harekeli olan kelimedenden vasl Hemzeli bir kelimeye geçiş yapılırken, kelime başındaki vasl Hemzesi okunmaz. Birinci kelimenin son harfindeki tenvîn tek hareke ile okunur ve esreli bir Nûn sesi çıkarılarak sonraki âyete geçiş yapılır. Bu durum yazıda, tenvînli kelimenin altına esreli küçük bir Nûn harfi konularak belirtilir.

عَزَّيْرُ ابْنِ اللَّهِ = عَزَّيْرُ ابْنِ اللَّهِ نُوحُ ابْنُهُ = نُوحُ ابْنُهُ

Arap dilinde iki sâkinin art arda (karşı karşıya) gelmesine *إِلْتِقَاءُ السَّاكِنَيْنِ* ya da *اجْتِمَاعُ السَّاكِنَيْنِ* denir. Bu durumda telâffuzda güçlük olur. Bu telâffuz güçlüğüne gidermek için birinci sâkin esre ile okunur.

Zikredilen misallerde de, *عَزَّيْرُ ابْنِ اللَّهِ* kelimesi *عَزَّيْرُ ابْنِ* idi. *عَزَّيْرُ* kelimesinin Hemze'si vasl Hemzesi olduğundan okunmaz. Sonu Tenvînli olan *عَزَّيْرُ* kelimesinin okunuşu *عَزَّيْرُنْ* şeklindedir. Art arda gelerek okunduğunda *عَزَّيْرُنْ ابْنِ اللَّهِ* şeklinde olacak ve okuma zorluğu meydana gelecekti.

Bu zorluğu ortadan kaldırmak için, عَزَّيْرُنْ şeklinde okunan kelimenin sonundaki sâkin Nûn esre ile okunmuş ve Kur'ân imlâsında da kelime altında küçük esreli bir Nûn şeklinde yazılmıştır. Kur'ân'da bunun örnekleri çoktur. Bunlardan bir kısmını zikrederim:

<u>Duruştâ okunuşu</u>	<u>Geçişte okunuşu</u>	<u>Kur'ân'da yazılışı</u>
قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ * اللَّهُ	قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدُ اللَّهِ	قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ * اللَّهُ
وَنُزُلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ * الَّذِي	وَنُزُلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ لُّمَزَةٍ * الَّذِي	وَنُزُلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ * الَّذِي
مَثَلًا * الْحَمْدُ لِلَّهِ	مَثَلٌ الْحَمْدُ لِلَّهِ	مَثَلًا * الْحَمْدُ لِلَّهِ

c- Sonu çift harekeli olan kelimedden kat' Hemzeli bir kelimeye geçiş yapılırken, izhâr kuralı uygulanır.

<u>Geçişte okunuşu</u>	<u>Duruştâ okunuşu</u>
لَا يَذُوقُونَ فِيهَا بَرْدًا وَلَا شَرَابًا إِلَّا	لَا يَذُوقُونَ فِيهَا بَرْدًا وَلَا شَرَابًا * إِلَّا
إِنِّي إِذَا لَفَى ضَلَالٍ مُّبِينٍ * إِنِّي أَمِنْتُ	إِنِّي إِذَا لَفَى ضَلَالٍ مُّبِينٍ * إِنِّي أَمِنْتُ

3- Sonu med harfi olan kelimedden geçiş:

a- Sonu med harfi olan bir kelimedden Hemzeli olmayan bir kelimeye geçiş yapılırken, hem kelimenin sonundaki med harfi, hem de önüne gelen kelimenin ilk harfi aynen okunur.

<u>Geçişte okunuşu</u>	<u>Duruştâ okunuşu</u>
وَالضُّحَىٰ وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَىٰ	وَالضُّحَىٰ * وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَىٰ *
فَاسْتَوَىٰ وَهُوَ بِالْأُفُقِ الْأَعْلَىٰ	فَاسْتَوَىٰ * وَهُوَ بِالْأُفُقِ الْأَعْلَىٰ *

b- Kat' Hemzeli bir kelimeye ise Medd-i Munfasıl yapılarak geçilir.

Geciste okunuşu

Duruştta okunuşu

سَنُقْرِئُكَ فَلَا تَنْتَسِي * إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ
أَرَأَيْتَ إِنْ كَانَ عَلَى الْهُدَى * أَوْ أَمَرَ
سَنُقْرِئُكَ فَلَا تَنْتَسِي إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ
أَرَأَيْتَ إِنْ كَانَ عَلَى الْهُدَى أَوْ أَمَرَ

c- Sonu med harfi olan kelimedden vasl Hemzeli bir kelimeye geçiş yapılırken, hem med harfi hem de vasl Hemzesi okunmaz.

Geciste okunuşu

Duruştta okunuşu

لَا يَضِلُّهَا إِلَّا الْأَشَقَى * الَّذِي
لَا يَضِلُّهَا إِلَّا الْأَشَقَى الَّذِي

4- Sonunda zamir bulunan kelimedden geçiş:

a- Sonunda zamir bulunan bir kelimedden Hemzeli olmayan bir kelimeye geçiş yapılırsa, kendisinden önceki harfin durumuna bağlı olarak uzatılır ya da uzatılmaz.

Geciste okunuşu

Duruştta okunuşu

عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَغْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ
وَرَضُوا عَنْهُ * ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ *
عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَغْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ
وَرَضُوا عَنْهُ ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ

b- Sonunda zamir bulunan bir kelimedden kat' Hemzesi bulunan kelimeye geçiş yapılırsa, zaminin uzatılıp uzatılmama durumuna göre kural uygulanır. Zamir uzatılma durumunda ise, Medd-i Munfasıl meydana gelir; uzatılmama durumunda ise aynen okunur.

Geciste okunuşu

Duruştta okunuşu

مِنْهُ إِلَّا
إِلَى طَعَامِهِ أَنَا صَبَبْنَا
مِنْهُ إِلَّا
إِلَى طَعَامِهِ * أَنَا صَبَبْنَا

c- Sonunda zamir bulunan bir kelimedden vasl Hemzesi bulunan kelimeye geçiş yapılırsa, Vasl Hemzesi okunmaz; zamir de uzatılmaz.

Geište okunuşu

بِأَمْرِ اللَّهِ

Duruştta okunuşu

بِأَمْرِهِ ۞ اللَّهُ

5- Besmele'den Hemze ile başlamayan sûre başlarına geçiş:

Besmelenin son harfine hareke verilerek devam edilir; başka bir kural uygulanmaz. Hurûf-u mukattaa ile başlayan tüm sûrelerde de bu kural geçerlidir.

Vasl (geçiş) hali

Vakf (duruş) hali

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ قُلْ أَعُوذُ	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۞ قُلْ أَعُوذُ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ طَسْمَ *	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۞ طَسْمَ *
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ أَلَمْ *	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۞ أَلَمْ *

6- Besmele'den kat' Hemzeli sûre başlarına geçiş :

Kat' Hemzeli sûre başlarında hiçbir kural uygulanmaz ve Hemzeler okunur.

Kat' Hemzeli Sûreler

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ أَلْهَيْكُمْ التَّكَاثُرُ ...	Tekâsür
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ أَتَى أَمْرُ اللَّهِ	Nahl
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ أَلَمْ ...	İnşirâh. Fîl
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ إِنَّا ...	Feth, Kadr, Kevser
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ إِذَا ...	Münâfikûn, Nasr
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ أَرَأَيْتَ ...	Mâûn

7- Besmele'den vasl Hemzeli sûre başlarına geçiş:

Vasl Hemzeli sûre başlarında Hemze okunmaz.

Vasl Hemzeli Sûreler

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ الْحَمْدُ لِلَّهِ ..	Fâtiha, En'âm, Kehf, Sebe', Fâtır
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ الَّذِينَ كَفَرُوا ...	Muhammed
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ الرَّحْمَنُ * عَلَّمَ الْقُرْآنَ *	Rahmân
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ أَقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ ..	Alâk
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ اقْتَرَبَ لِلنَّاسِ ...	Enbiyâ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ ...	Kamer
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ الْحَاقَّةُ * مَا الْحَاقَّةُ *	Hâkka
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ الْقَارِعَةُ * مَا الْقَارِعَةُ *	Kâria

8- Hurûf-u mukattaa'dan, sonra gelen kelimeye geçiş :

Bu kuralları üç maddede zikredebiliriz:

a- Vakf anında nasıl okunuyorsa, geçiş anında da aynı okunanlar (farklı bir kural uygulanmayanlar):

الْم * ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ ...	الْم * أَحْسِبَ النَّاسَ
الْمَقْصُ * كِتَابٌ أَنْزَلَ إِلَيْكَ ...	الرَّ تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ
يُس * وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ *	ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ *
طس * تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ	طه * مَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْفَى

ص وَالْقُرْآنِ ذِي الذِّكْرِ * كَهَيْعَتِص * ذِكْرُ رَحْمَةِ رَبِّكَ عَبْدَهُ زَكَرِيَّا
حَم * تَنْزِيلُ الْكِتَابِ حَم * عَشَق * كَذَلِكَ يُوحَى..
ق وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ

Bu harflerden sonraki âyet başlarında hangi harf gelmiş olursa olsun, kırâatimiz olan Âsım kırâatinin Hafs rivâyetine göre **izhâr** yapılır; farklı bir kural uygulanmaz.

b- İhfâ ile geçiş yapılanlar:

طس ت تِلْكَ آيَاتُ الْقُرْآنِ وَكِتَابٍ مُبِينٍ *

Neml sûresinin başındaki âyete dikkatle bakalım: طس ت Mukattaa harfinin sonunda Sîn var. Bundan sonra gelen تِلْكَ kelimesinin başında ise ihfâ harflerinden Tê geldiğinden, Sîn'den تِلْكَ kelimesine devam edilerek okunacak olursa, **ihfâ** yapılır.

c- Âl-i İmrân sûresinin başındaki آلم den, önündeki اللهُ lafzına geçiş yapılacağında, اللهُ lafzının başındaki Hemzenin fethası (üstünü) kendisinden önceki Mîm'e nakledilir. Bu durumda Mîm:

(1)- Medd-i Tabîî gibi **bir Elif uzatılabilir.**

(2)- Aslı düşünülerek **dört Elif** uzatılarak da okunabilir.

أَلِف لَامِيمُ اللهُ... أَلِف لَامِيمُ اللهُ...
4 Elif 4 Elif 1 Elif 4 Elif

آلم deki, لَام her zaman **dört Elif** uzatılarak okunur.

Vakfta ve İbtidâda Dikkat Edilecek Hususlar

1- Üzerinde durulmayacak yerler:

a- Kelime ortasında durulmamalıdır. Meselâ قُلُوبِهِمْ kelimesinde قُلُو diye; لَا تُؤَاخِذْنَا kelimesinde لَا diye durulmaz.

b- إِذْ، إِذَا، مَا، مَن، مِنْ، عَنْ، بَلْ، لَمْ، لَمَّا، لَوْ، قَدْ، فِى، عَلَى، إِلَى gibi benzeri harflerde durulmamalıdır.

c- Harf-i cerlerde ve Arapça isim tamlamasının temel unsurlarından olan muzâfta durulmamalıdır. Kısaca esreli bir kelimedenden önceki kelimedede durulmaz. Meselâ:

يَوْمَ الدِّينِ terki binde يَوْمٌ diye; آيَاتِ رَبِّهِمْ terki binde آيَاتٌ diye; وَمِنْ جُنُوبِهِمْ terki binde وَمِنْ diye; وَعَلَى جُنُوبِهِمْ terki binde وَعَلَى diye durulmaz.

2- Üzerinde durulan bir kelimenin mâkablinden alınmayacak yerler:

Bu kısımda, üzerinde durak işareti olmayan bir yerde, yani âyet ortasında durulduğunda, mâkablinden (öncesinden) alınmaması gereken yerleri belirteceğiz:

a- Mecrûr olan kelimelerde, yani gerek muzâfun ileyh gerekse harf-i cerden sonra gelen kelimelerden alınarak okunmamalıdır.

Kısaca esreli bir kelimedenden alınarak okunmaz. Meselâ:

فِى مَنَاقِبِهَا terki binde durulduğunda, مَنَاقِبِهَا kelimesinden;

آيَاتِ رَبِّهِمْ terki binde durulduğunda, رَبِّهِمْ kelimesinden;

وَعَلَى جُنُوبِهِمْ terki binde durulduğunda, جُنُوبِهِمْ kelimesinden;

حَلَقَ terkîbinde durulduğunda da حَلَقَ kelimesinden alınarak okunmamalıdır.

b- Kelimelerin başında gelen بَ، مِنْ، إِلَى، عَنْ، عَلَى، لَ، كَ gibi harf-i cerlerden **mecbur kalmadıkça** alınmamalıdır. Mecbur kalınırsa alınabilir. Meselâ:

وَمَا أَنْزَلْنَاهُ عَلَى قَوْمِهِ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ جُنْدٍ مِنَ السَّمَاءِ âyetini okurken, nefes yetmeyip مِنْ السَّمَاءِ kelimesinde durulursa, geriden alacağı kelimelerin hepsi harf-i cerli kelimelerdir. Âyetin başına dönse yine nefesi yetmeyecektir.

Bu sebeple istediği bir harf-i cerli kelimedenden, yani مِنْ جُنْدٍ kelimesinden veya مِنْ بَعْدِهِ kelimesinden ya da عَلَى قَوْمِهِ kelimesinden alınarak okunabilir.

c- بَعْدُ ve قَبْلُ kelimeleri Arapçada kendisinden sonra gelen kelimeye “muzâf” (tamlanan) durumunda olurlar ve harekeleri duruma göre ya üstün ya da esredir (بَعْدُ، قَبْلُ). Bu durumda olan بَعْدُ ve قَبْلُ kelimelerinde durulmamalıdır. Şayet üzerinde durulursa, önünde gelen muzâfün ileyhinden koparılmış olacaktır.

Bu kelimelerin önünde gelen “muzâfün ileyh” (tamlayan) hazfedilmişse, بَعْدُ ve قَبْلُ kelimeleri ötrelidir (قَبْلُ بَعْدُ) ve bu kelimelerin üzerinde durulabilir.

Kısaca, ötreli بَعْدُ، قَبْلُ kelimelerinde durulmalı; üstün ve esreli بَعْدُ، قَبْلُ kelimelerinde durulmamalıdır.

3- Üzerinde durulan bir kelimenin mâkablinden alınacak yerler:

Kur'ân okurken nefes yetmeyip âyet ortasında durulduğunda, geriden almamız gereken en uygun kelimeler şunlardır:

- a- (Arapça biliyorsak) her çeşit fiil;
- b- اَنَّ، كَنَّ، لَكِنَّ، لَيْتَ، لَعَلَّ gibi harfler;
- c- ثُمَّ، فَ، وَ gibi harfler.

İstiâze ve Besmele

Burada İstiâze ve Besmele'nin, sûre başı ve ortalarına ilk defa başlarken; bir sûrenin sonu ya da ortasından diğer bir sûrenin başı ya da ortasına geçiş yaparken uyulması gereken kurallara dikkat çekeceğiz:

A- Tevbe sûresi hariç, diğer sûrelerin ilk âyetine "Eûzü-Besmele" çekilerek başlanır. "Eûzü-Besmele"nin sonlarında durmak ya da geçmekte bir beis yoktur.⁸

أَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ * بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ * الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ
الْعَالَمِينَ *

B- Tevbe sûresinin başına **Eûzü** çekilerek başlanır; **Besmele** çekilmez. **Eûzü**'de durulur ya da ilk âyete bitiştirilebilir.⁹

أَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ
بِرَّاءَةٌ مِّنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ *

⁸ a- Vakf-ı küll, b- Vakf-ı evvel vasl-ı sâni, c- Vasl-ı evvel vakf-ı sâni, d- Vasl-ı küll.

⁹ a- Vakf, b- Vasl.

C- Bütün sûrelerin ilk âyeti dışında, diğer âyetlere de aynen sûrelerin ilk âyetinde olduğu gibi **Eûzü-Besmele** çekilerek başlanır ve sûre başındaki uygulama yapılır.¹⁰

أَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ * بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ * أَمَّنَ الرَّسُولُ

D- Sûrenin sonundan, başka bir sûrenin başına devam edilmek istenirse, (yani iki sûre arasında) durum şöyledir:¹¹

1- Hem âyetin sonunda hem de **Besmele**'de durulabilir.

غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ * بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ *

آلَمْ * ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ *

2- Âyetin sonunda durulup, **Besmele** sûreye eklenebilir.

غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ *

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ آلَمْ ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ *

3- Aynı anda sûrenin sonundaki âyet **Besmele**'ye, o da diğer sûreye eklenebilir.

غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ آلَمْ ذَلِكَ الْكِتَابُ

Ancak :

غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ *

şeklinde âyetin sonu **Besmele**'ye eklenerek durulmaz.

¹⁰ a- Vakf-ı küll, b- Vakf-ı evvel vasl-ı sâni, c- Vasl-ı evvel vakf-ı sâni, d- Vasl-ı küll.

¹¹ a- Vakf-ı küll, b- Vakf-ı evvel vasl-ı sâni, c- Vasl-ı küll.

4- Sûrenin ortasındaki bir âyete Besmele eklenerek (bitiştirilerek) okunmaz. Besmeleden sonra başka bir âyete ya da bir sûreye devam edip etmemek önemli değildir. Önemli olan, sûre ortasındaki bir âyete Besmele eklenmemesidir.¹² Meselâ :

Âl-i İmrân sûresi, 194. âyetine Besmele bitiştirilerek:

إِنَّكَ لَا تَخْلِفُ الْمِيعَادَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ şeklinde okunmaz.

Ancak اَلَمْ يَخْلِفُ الْمِيعَادَ إِنَّكَ âyetinde durup nefes alınır; sonra diğer âyet ya da sûre başına Besmele çekilerek devam edilir. Besmelede durulur ya da âyete geçilir.

E- Tevbe sûresinden önceki sûrelerden her hangi birinin sonundan, meselâ Enfâl sûresinin sonundan Tevbe sûresinin başına devam edilerek okunmak istendiğinde:¹³

1- Sûrenin sonunda durulur; sonra **Besmele** çekilmeden Tevbe sûresine devam edilir.

إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ * بَرَاءَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِّنَ
الْمُشْرِكِينَ *

2- Sûrenin sonu, Tevbe sûresinin başına iklâb yapılarak eklenebilir.

إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ (م) بَرَاءَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ

3- Ya da Enfâl sûresinin sonunda sekte yapılarak Tevbe sûresinin başına devam edilebilir.

إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ س بَرَاءَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِّنَ
الْمُشْرِكِينَ *

¹² a- Vakf-ı küll, b- Vakf-ı evvel vasl-ı sâni.

¹³ a- Vakf bilâ Besmele, b- Sekit bilâ Besmele, c- Vasl bilâ Besmele.

4- Sûrenin ortasındaki bir âyete Besmele eklenerek (bitiştirilerek) okunmaz. Besmeleden sonra başka bir âyete ya da bir sûreye devam edip etmemek önemli değildir. Önemli olan, sûre ortasındaki bir âyete Besmele eklenmemesidir.¹² Meselâ :

Âl-i İmrân sûresi, 194. âyetine Besmele bitiştirilerek:

إِنَّكَ لَا تَخْلِفُ الْمِيعَادَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ şeklinde okunmaz.

Ancak الْمِيعَادَ إِنَّكَ لَا تَخْلِفُ âyetinde durup nefes alınır; sonra diğer âyet ya da sûre başına Besmele çekilerek devam edilir. Besmelede durulur ya da âyete geçilir.

E- Tevbe sûresinden önceki sûrelerden her hangi birinin sonundan, meselâ Enfâl sûresinin sonundan Tevbe sûresinin başına devam edilerek okunmak istendiğinde:¹³

1- Sûrenin sonunda durulur; sonra **Besmele** çekilmeden Tevbe sûresine devam edilir.

إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ * بَرَاءَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِّنَ
الْمُشْرِكِينَ *

2- Sûrenin sonu, Tevbe sûresinin başına iklâb yapılarak eklenebilir.

إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ (م) بَرَاءَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ

3- Ya da Enfâl sûresinin sonunda sekte yapılarak Tevbe sûresinin başına devam edilebilir.

إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ س بَرَاءَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِّنَ
الْمُشْرِكِينَ *

¹² a- Vakf-ı küll, b- Vakf-ı evvel vasl-ı sâni.

¹³ a- Vakf bilâ Besmele, b- Sekit bilâ Besmele, c- Vasl bilâ Besmele.

Not: Hatim merâsimlerinde bazı kişilerin:

أَمِينَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ * أَلَمْ ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ şeklinde okudukları görülmektedir. Kırâatte أَمِينَ sözcüğü yoktur. Bunu, duâya iştirak kabilinden içimizden söyleyelim.

Kur'ân okumayı bitirdikten sonra 'صَدَقَ اللَّهُ الْعَظِيمُ' denir.

Şeddeli Harflerde Dudak Ta'limi

Şeddeli harflerde dudak ta'limine geçmeden önce, şeddeli harfin telâffuzu ile ilgili kısa bir bilgi vermek yerinde olacaktır.

Şeddeli telâffuzda harflerin, özellikle *şedde miktarına* dikkat edilmelidir.

Şedde miktarı: Harfeyn'den *ekall*, *harf-i vâhid'ten ekser*, yani iki *harften az*, *tek harften çok bir telâffuzdur*.

Şeddeli harf, bir cezimli bir de harekeli harften meydana gelmiştir:

$$\text{أَب} = \text{أَب} + \text{ب} \quad \text{جَدُّ} = \text{جَدُّ} + \text{د}$$

Mûsikî yönünden iki vuruşluk bir zaman dilimidir.

Buradaki vuruşlar, Mûsikîde belirtilen şekilde olması şart değildir. Elimizi kaldırıp masaya vurmak "bir vuruş" kabul edilir. Vuruş temposunun yavaş, orta ve hızlı olması, kırâat usûllerindeki "tertîl, tedvîr ve hadr" tariklerini belirler.

Şeddeli harfin telâffuzunda, birinci vuruşta harf cezimli, ikinci vuruşta ise harekeli okunur. Bu okuyuş temposu, aynı zamanda medlerde bir *elif* miktarı karşılığıdır.

Şeddeli Mîm ve Nûn harfinin temposu ise üç vuruşluk bir zamandır:

Birinci vuruşta harf cezimli okunur; ikinci vuruşta *gunne* tutulur ve üçüncü vuruşta harekeli kısım söylenir.

İkinci harf:

وَأَسْرُوا kelimesinde, şeddeli Râ;

لَنْ نُؤْمِنَ kelimesinde, kendisinde idgâm olunan ötreli Nûn;

هُمَزَةٌ لَمْزَةٌ kelimelerinde, ötreli Lâm.

لَيُنَبِّذَنَّ ve أَرْسَلْتُمْ بِهِ kelimelerinde Bê harfi.

Harekelere göre uygulama şöyle yapılır :

a- Birinci harfin harekesi üstün ya da esre, ikinci harfin harekesi de ötre ise; ikinci harfe tutturur tutturmaz dudaklar ileri gider ve ötreli harf, gunneli veya gunnesiz bir şekilde okunur. Gunne, ötreli harf üzerinde yapılır.

وَالْحَبُّ ، وَدُّوا ، وَأَسْرُوا ، هُمَزَةٌ لَمْزَةٌ
مَنْ يُؤْمِنُ ، لَنْ نُؤْمِنَ ، فِي عَمَدٍ مُّمَدَّدَةٍ ، عَلَيْهِمْ مُّوَصَّدَةٌ

Bunlardan iki misali ele alıp inceleyelim:

وَأَسْرُوا misalinde birinci harf kabul edilen Sîn harfi esre, ikinci harf kabul edilen Râ harfi şeddeli ve ötre ile harekelidir. Sîn harfinden Râ harfine tutturur tutturmaz dudaklar ileri gider ve Râ harfi ötre ile okunur.

لَنْ نُؤْمِنَ misalinde ise birinci harf kabul edilen sâkin Nûn'dan önceki Lâm harfi üstün, ikinci harf kabul edilen ve kendisinde idgâm olunan Nûn harfi ötre ile harekelidir. Sâkin Nûn ötreli Nûn harfinde idgamlı okunurken dudaklar derhal ileri gider ve gunne bu şekilde tutulduktan sonra ötreli Nûn harfi okunur.

b- Birinci harfin harekesi ötre, ikinci harfin harekesi üstün ya da esre olabilir.

Bu durumda ikinci harfe tutturur tutturamaz dudaklar geri gelir yani normale döner; üstün ya da esreli harf, gunneli veya gunnesiz bir şekilde okunur. Gunne, üstün ve esreli harf üzerinde yapılır.

وَيْلٌ لِّكُلِّ ، اَتَحْجُوزُنِي ، كُنْتُ ، ءَامَنْتُمْ مِّنْ ، قَدْ جَاءَتْكُمْ مَّوْعِظَةٌ مِّنْ رَبِّكُمْ

Bunu da iki misal ile açıklayalım:

کَلَّ misalinde birinci harf kabul edilen Kêf harfi ötre, ikinci harf kabul edilen Lâm harfi şeddeli ve üstün ile harekelidir. Kêf harfinden Lâm harfine tutturur tutturamaz dudaklar geri gelir, yani normale döner ve Lâm harfi üstün ile okunur.

ءَامَنْتُمْ مِّنْ misalinde ise birinci harf kabul edilen sâkin Mîm'den önceki Tê harfi ötre, ikinci harf kabul edilen ve kendisinde idgâm olunan Mîm harfi üstün ile harekelidir. Sâkin Mîm üstünlü Mîm harfinde idgamlı okunurken dudaklar derhal geri gelir, yani normale döner ve gunne bu şekilde tutulduktan sonra üstünlü Mîm harfi okunur.

c- İklâb ve dudak ihfâlarında da Bê harfinin harekesine göre dudaklar ileri ya da geri hareket ettirilir.

مِنْ بَطُونَهَا ، سَمِعَ بَصِيرٌ ، لَيَنْبَذَنَّ ، وَاللَّهُ رَؤُفٌ بِالْعِبَادِ
عَلَيْهِمْ بُنْيَانًا ، أَرْسَلْتُمْ بِهِ ، أَتَبَيَّكُم بِتَأْوِيلِهِ ، عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ

Bu hususu da yukarıda zikrettiğimiz prensip doğrultusunda açıklayalım:

مِنْ بَطُونَهَا misalinde birinci harf kabul edilen sâkin Nûn'dan önceki Mîm harfi esre, ikinci harf kabul edilen Bê harfi ötre ile harekelidir.

Sâkin Nûn ötreli Mîm harfinde iklâb ile okunurken dudaklar derhal ileri gider ve iklâb gunnesi bu şekilde tutulduktan sonra ötreli Bê harfi okunur.

أُرْسِلْتُمْ بِهِ misalinde ise birinci harf kabul edilen sâkin Mîm'den önceki Tê harfi ötre, ikinci harf kabul edilen Bê harfi esre ile harekelidir.

Sâkin Mîm, Bê harfi karşısında ihfâ-i şefevî ile okunurken dudaklar derhal geri gelir, yani normale döner ve gunne bu şekilde tutulduktan sonra esreli Bê harfi okunur.

Not: Diğer bir edâ şekline göre, iklâb ve ihfâ-i şefevîlerde, Bê harfinden önceki harfin harekesine itibar edilerek dudaklar ileri ya da geri hareket ettirilir. Şöyle ki :

مِنْ بُطُونِهَا misalinde sâkin Nûn ötreli Bê harfi karşısında iklâb ile okunurken dudaklar normal haldedir ve iklâb gunnesi bu şekilde tutulduktan sonra ötreli Bê harfine geçerken dudaklar yay gibi öne doğru yumulur.

أُرْسِلْتُمْ بِهِ misalinde ise sâkin Mîm, Bê harfi karşısında ihfâ-i şefevî ile okunurken, Tê harfinin ötreli olmasından dolayı dudaklar ileride yumulu durumdadır ve gunne bu şekilde tutulduktan sonra dudaklar normale dönerek esreli Bê harfi okunur.

İdgamlardaki uygulamadan farklı olarak, burada dudakların birinci harfin harekesine göre mi yoksa Bê harfinin harekesine göre mi şekil alacağı hususu, iklâb ile ihfâ-i şefevînin yapılışındaki ihtilaftan kaynaklandığını tahmin ediyoruz.

Bilindiği üzere ihfâ-i şefevîde sâkin Mîm Bê harfi karşısında gunne ile; iklâbta ise tenvîn ve sâkin Nûn Bê harfi karşısında Mîm'e çevrildikten sonra gunne ile okunmaktadır.

Her ikisinde de sâkin Mîm gunne ile okunurken, yani iklâb ve ihfâ-i şefevî yapılırken, dudakların birbirine temas edip etmeyeceği hususunda ihtilaf edilmiştir.

İklâb ve ihfâ-i şefevîde iki edâ şekli vardır:

Bir edâ şeklinde *dudaklar birbirine değdirilerek gunne ile okunuken*, diğer bie edâ şeklinde ise *dudaklar birbirine değmeden gunne ile okunmaktadır*. Buradan hareketle dudak ta'lîmindeki kanâatimiz şudur:

a- İklâb ve ihfâ-i şefevî yapılırken, dudaklar birbirine yavaşça temas ettirilerek gunne ile okunacak olursa, dudak hareketi aynen idgamlardaki gibi olacaktır; yani Bê harfinin hareketine göre gunne tutulacaktır.

b- Şayet dudaklar birbirine değmeden iklâb ve ihfâ-i şefevî gunne ile okunacak olursa, dudaklar Bê harfinin hareketine göre değil, sâkin Mîm'den önceki harfin hareketine göre tutulacaktır ve gunne yapıldıktan sonra Bê harfi okunacaktır.

Bize göre iklâb ve ihfâ-i şefevîde yapılan her iki uygulama da doğrudur; kişi üstadından ahzettığı (öğrendiği ve okuduğu) şekilde uygulama yapabilir ve âdâba uygun olanı da budur.

Tilâvet Secdesi ve Yapılışı

Kur'ân'da 14 yerde secde âyeti vardır.

1- A'râf sûresi, 7/206	8- Neml sûresi, 27/25
2- Ra'd sûresi, 13/15	9- Secde sûresi, 32/15
3- Nahl sûresi, 16/49	10- Sâd sûresi, 38/24
4- İsrâ sûresi, 17/107	11- Fussilet sûresi, 41/37
5- Meryem sûresi, 19/58	12- Necm sûresi, 53/62
6- Hacc sûresi, 22/18	13- İnşikâk sûresi, 84/21
7- Furkân sûresi, 25/60	14- Alâk sûresi, 96/19

Şâfiî mezhebinde, Sâd sûresi yerine Hacc sûresindeki 77. âyet secde âyeti kabul edilir ve Hacc sûresinde iki secde âyeti olmuş olur.

Bu âyetleri okuyan ya da bir kimsenin okuduğunu duyan kimse, Allâh rızası için bir defa secde yapar ki buna "tilâvet secdesi" (okuma secdesi) denir.

Aynı yerde ya da aynı zaman zarfında kaç defa okunursa okunsun veya duyulursa duyulsun bir defa secde yapılır. Ancak değişik sûrelerdeki her secde âyeti için ayrı secde yapılır.

Kur'ân okurken secde âyetini atlayıp diğer âyetleri okumak mekruhtur. Bu durum, Kur'ân'ın nizam ve intizâmını, ilâhî uygunluğunu bozar. Her âyeti mutlaka okuyalım. İstediğimiz zaman secde yapar, sevap kazanırız. Şayet çeşitli nedenlerle yapamaz isek günahkâr olmayız.

Okuma bittikten sonra, secdenin erken yapılması iyidir. Yapılamaz ise daha sonra, her hangi bir vakitte yapılabilir.

Bu secdeleri yapmak Hanefî mezhebine göre vâcip, diğer mezheplere göre sünnettir.

Hayız ve loğusa olan bayanlar, bu secdeden sorumlu değildir; secde yapmazlar.

Tilâvet secdesinin yapılışı şöyledir:

1- Secde etmek için “*niyet ettim tilâvet (okuma) secdesini yapmaya*” denir. (Secdeye ayakta başlamak daha faziletlidir.)

2- **الله أكبر** diyerek secdeye gidilir ve secdede üç defa **سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى** denir ve **الله أكبر** diyerek kalkılır.

3- Kalkarken * **سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ** denir. Bilmeyen bir şey söylemez.

Art arda birkaç tilâvet secdesi yapılabilir.

Şâfiî mezhebinde, niyet ettikten sonra, önce **الله أكبر** diyerek iftitâh tekbiri alınır; sonra tekrar **الله أكبر** diyerek secdeye gidilir. Secde bitince de oturulup hemen selâm verilir.

Kur'ân Kırâatinde Meşhur Olan Sahâbe

Ashâb-ı kiram, Hz. Peygamberden duydukları âyetleri ya bizzat Hz. Peygambere dinletiyor ya da birbirleri ile dinleştireyorlardı.

Yazdığı ve ezberlediği Kur'ân âyetlerini bizzat Hz. Peygamberin huzurunda okuyanların başında Osmân b. Affân, Ali b. Ebî Tâlib, Übeyy b. Ka'b, Abdullah b. Mes'ûd, Zeyd b. Sâbit, Ebu'd-Derdâ ve Ebû Mûsa'l-Eş'arî'yi sayabiliriz.

Bunlar Kur'ân kırâatinde sahabe içinde birinci tabakayı meydana getirirler.

On Kırâat İmamı ve Râvîleri

Kur'ân öğretimi sahabe-tâbiîn, tâbiîn-tebe' tâbiîn arasında devam ederken, tâbiîn döneminden itibaren belli İslâm merkezlerinde bazı kişiler Kur'ân kırâatinde ve öğretiminde temayüz etmeye ve halk arasında kabul görmeye başlamıştır. Bunlar, Kur'ân kırâatinde otorite kabul edilmişlerdir.

Kendilerine **kırâat imamı** denen ve asırlar boyu kırâatlerinin sıhhati üzerinde ittifak edilen bu kişiler şunlardır:

<u>Kırâat İmamı</u>	<u>Mensûb olduğu şehir</u>	<u>Râvîleri</u>
1- Nâfi'	Medîne	Kâlûn ve Verş
2- Abdullah b. Kesîr	Mekke	Bezzî ve Kunbül
3- Ebû Amr	Basra	Dûrî ve Sûsî
4- Abdullah b. Âmir	Şâm	Hişâm ve İbn Zekvân
5- Âsim b. Behdele	Kûfe	Ebû Bekr Şûbe ve Hafs
6- Hamze	Kûfe	Halef ve Hallâd
7- Kisâî	Kûfe	Ebu'l-Hâris ve Dûrî
8- Ebû Ca'fer	Medîne	İbn Verdân ve İbn Cemmâz
9- Ya'kûb	Basra	Ruveys ve Ravh
10- Halef	Bağdat	İshâk ve İdrîs

Bu kırâat imamları, bulundukları beldelerde yüzlerce talebe okutmuşlar ve bildiklerini öğrencilerine öğretmişlerdir. Bu talebeler arasında temâyüz eden ve öğrendiklerini kendilerinden sonrakilere nakleden kişilere de **râvî** denmektedir. İşte bizim de okumakta olduğumuz ve dünyanın dört bir yanına yayılmış olan kırâat, **Âsım kırâatinin Hafs rivâyetidir**.

Âsım'ın Hafs'a okuttuğu kırâat, özellikle Ebû Abdîrrahmân es-Sülemî'den öğrendiği kırâattir. Ebû Abdîrrahmân es-Sülemî, Hz. Osman döneminde çoğaltılan Kur'ân nüshalarından (Mushaflardan) Kûfe'ye gönderilen nüshayı öğretmekle görevlendirilen kişidir.

Ebû Abdîrrahmân es-Sülemî, çoğunlukla Ali b. Ebî Tâlib, Osmân b. Affân ve Zeyd b. Sâbit'ten, kısmen de Abdullâh b. Mes'ûd ve Übeyy b. Ka'b'tan okumuştur. Pek tabîdîr ki bunlar da Hz. Peygamberden okumuşlardır.

Es-Sülemî'den nakledildiğine göre Ali b. Ebî Tâlib, Osmân b. Affân ve Zeyd b. Sâbit'in kırâatleri aynıdır. Bu üç sahâbeden :

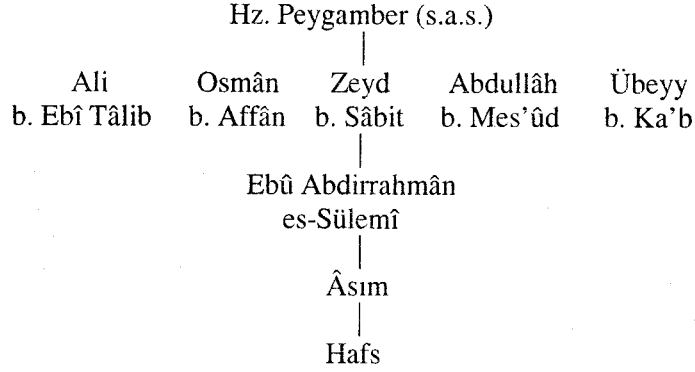
Hiz. Ali ilk müslüman çocuktur; Hiz. Peygamberin amca çocuğu ve aynı zamanda damadıdır.

Hiz. Osman, Hiz. Peygamberin iki kızı ile evlenme şerefine nâil olan (Zi'n-Nûreyn) tek kişidir.

Medîneli olan Hiz. Zeyd ise, Hiz. Peygamber Mekke'den Medîne'ye hicret ettiğinde henüz on iki yaşları civarında bir çocuktur ve Hiz. Peygamberin yanında büyümüş; vefatına kadar hem vahiy kâtipliği yapmış hem de O'nun rahle-i tadrîsinde Kur'ân öğrenmiştir.

Bu üç sahâbenin Hiz. Peygambere bu derece yakın olmaları ve öğrendikleri Kur'ân âyetlerini bizzat O'nun huzurunda okumaları; kırâatlerinin Ebû Abdîrrahmân es-Sülemî kanalıyla Âsım'a, ondan da Hafs'a intikali gösteriyor ki okuduğumuz kırâat, -doğrusunu Allâh bilir- Hiz. Peygamberin fasih lehçe ile okuduğu kırâat olsa gerektir.

Bu bilgiler ışığında, Âsım kırâatinin Hz. Peygambere kadar olan rivâyet halkası şöyledir:

Kur'ân Kırâatinde Usûller

Tecvîd üzere kırâat usûlleri **tahkîk** (tertîl), **tedvîr** ve **hadr** olmak üzere üç kısımdır:

1- Tahkik (تَحْقِيقُ): Medlerde ve sıfatlarda câiz olduğu derece mübalağa ederek yavaş okumaktır. Hareke, sükûn, şedde, izhâr, ihfâ, iklâb, gunne vb. tecvîd kurallarını yerine getirmede son derece hassas davranarak tam hakkını vermektedir.

Bu okuyuş tarzını genellikle, kırâat imamlarından Hamza, Nâfî'nin râvîsi Verş ve Âsım tercih etmiştir, denilir.

Bu okuyuş tarzı için “**tertîl**” tâbiri de kullanılır. Ancak bazı kırâat bilginleri, “**tahkîk**” tâbirini ta'lîm ve temrîn (öğrenme ve alıştırma) için; “**tertîl**” tâbirini ise, tefekkür ederek okuma için kullanmışlardır.

Tahkîk tarzı okuyuşta:

Medd-i Muttasıl ve Medd-i Munfasıl, Hamza ve Verş'e göre beş Elif, diğer imamlara göre dört Elif;

Medd-i Lâzım ve Medd-i Ârız bütün kırâat imamlarına göre dört Elif;

Medd-i Lîn ise bütün kıtâat imamlarına göre üç Elif med edilerek okunur.

2- Hadr (حَذْر): Tecvîd kaidelerini uygulayarak süratli okumaktır.

Bu okuyuş tarzında medlerde câiz olan mertebelerin en aşağısı uygulanır:

Medd-i Muttasıl iki Elif; Medd-i Munfasıl ve Medd-i Ârız ve Medd-i Lîn bir Elif; Medd-i Lâzım dört (yahut üç) Elif med edilerek; hareke ve sükûnlara dikkat edilerek okunur. Medd-i Lîn hiç uzatılmadan da okunabilir.

Terâvih namazında ve özellikle hatm-i şerif ile namaz kılınırken bu usûl tercih edilir. Ama bazı hatimlerde görüldüğü üzere tecvîde riâyat olunmadan okunursa, mekruh olduğu gibi haram olmasından da korkulur.

Bu okuyuş tarzını genellikle, kırâat imamlarından İbn Kesîr, Ebû Amr, Ebû Ca'fer, Ya'kûb ve Nâfî'nin râvîsi Kalûn tercih etmiştir, denilir.

3- Tedvîr (تَدْوِير) : Hadr ile tahkîk arası bir okuyuştur ve tecvîd kurallarında orta bir yol tercih edilir.

Bu tarz okuyuşta:

Medd-i Muttasıl, Medd-i Munfasıl ve Medd-i Ârız üç Elif; Medd-i Lâzım dört Elif ve Medd-i Lîn iki Elif med edilerek; hareke ve sükûnlara da dikkat edilerek okunur.

Bu okuyuş tarzını genellikle, kırâat imamlarından İbn Âmir, Kisâî ve Halefû'l-Âşir tercih etmiştir, denilir.

Terâvih namazı dışındaki namazlar kılınırken bu usûl tercih edilir.

Medd-i Tabîler, her üç okuyuş tarzında da birer Elif med edilerek uzatılır.

Bu üç tarz okuyuşla ilgili medlerdeki miktarlar şöyledir:

	M. Tabî	M. Muttasıl	M. Munfasıl	M. Lâzım	M. Ârız	M. Lîn	
Âsım	1	4	4	4	4	3 =	Tahkîk
Hamze, Verş	1	5	5	4	4	3	
İbn Âmir, Kisâî							
Halefû'l-Âşir	1	3	3	4	3	2 =	Tedvîr
İbn Kesîr, Kalûn							
Ebû Amr, Ya'kûb							
Ebû Ca'fer	1	2	1	4	1	1 =	Hadr
Kalûn, Dûrî			2				

Okuyucu, bu okuyuş tarzlarını aynen uygulamak zorunda değildir. Duruma göre ve isteğe bağlı olmak üzere tercih eder.

Hatim İndirme

Bilindiği üzere günümüzde öncelikli olarak ölümler için hatim indirilmektedir. Oysa Kur'ânı Kerîm, Allâh kelâmı olduğu bilinci ile, O'nun rızası için okunmalı ve hatmedilmelidir. Sonunda kabul edilmesi için Cenâb-ı Hakk'a duâ edilmeli; “*şefkat ve merhameti sonsuz olan Allâh Teâlâ râzı olmuştur*” ümidi ile, meydana gelebilecek sevaptan, ölümlerin de nasîplenmesi için O'na nazlanılmalı ve yalvarıp yakarılmalıdır. Çünkü Kur'ân âyetleri, öncelikle diriler için indirilmiştir.

Nitekim Nâs sûresinden sonra Mushafların sonuna konulan hatim duâlarına dikkat edilirse, bu ince çizgiyi görmek mümkündür.

Üç günden az bir zamanda hatim indirmemeye özen gösterilmeli; imkân nispetinde meâli ile birlikte, düşünerek ve tefekkür ederek okunmaya gayret edilmelidir. Para kazanmak için hatim indirmekten de uzak durulmalıdır.

Kur'ân Hatminde Tekbîr:

Hız. Peygambere Mekke döneminde bir ara vahiy kesilmesi (fetret-i vahiy) olmuş ve müşrikler tarafından alay edilmişti. Nihayet Duhâ sûresi nâzil olunca Hız. Peygamber de ferahlamış; huzur bulmuş ve **ٱللّٰهُ اَكْبَرُ** diyerek mutluluğunu ifade etmişti.

Böylece, Kur'ân hatminde Duhâ suresinden Nâs sûresine kadar her sûrede Tekbîr getirmek “sünnet” kabul edilmiş ve bazı kırâatlerde olduğu gibi özellikle İbn Kesîr kırâatinin Bezzî rivâyetinde, bu sünnet-i seniyye ihyâ edile gelmiştir.

Bizler de, bu sünnet-i seniyyeye uyarak İhlâs, Felâk ve Nâs sûrelerinde Tekbîr, Tehlîl ya da Tahmîd getirmekteyiz. Bunu yaparken, ya sadece Tekbir getirmekte, ya da Tekbîr, Tehlîl ve Tahmîdi birlikte okumaktayız.

Her ne kadar İhlâs sûresi bir defa okunması gerekirse de, üç defa okumasında bir beis yoktur.

Tekbîr getirmeden de İhlâs, Felâk ve Nâs sûreleri okunabilir.

“Tekbîr, Tehlîl ve Tahmîd” denilince şu cümleler akla gelmelidir:

Tekbîr: **ٱللّٰهُ اَكْبَرُ**

Tehlîl: **لَا اِلٰهَ اِلَّا ٱللّٰهُ وَٱللّٰهُ اَكْبَرُ**

Tahmîd: **لَا اِلٰهَ اِلَّا ٱللّٰهُ وَٱللّٰهُ اَكْبَرُ وَٱللّٰهُ اَحْمَدُ**

Bir rivâyetle Tahmîd: **لَا اِلٰهَ اِلَّا ٱللّٰهُ وَٱللّٰهُ اَكْبَرُ ٱللّٰهُ اَكْبَرُ وَٱللّٰهُ اَحْمَدُ**

Tekbîr, Tehlîl ya da Tahmîd'in, sûre başında mı yoksa sonunda mı uygulanacağı konusunda ihtilâf edilmiştir:

Bazı alimler Cebrâil'in (a.s.) Duhâ sûresini getirip okuyuşunu dikkate alarak sûre sonunda Tekbîr getirileceğini;

Bazı alimler de gelen vahiyden sonra Hz. Peygamberin (a.s.) bu sûreyi okuyuşunu dikkate alarak sûre başında Tekbîr getirileceğini ifade etmişlerdir.

Kırâat bilginleri her iki hususu dikkate alarak uygulama yapmışlardır. Ancak örfümüzde genelde sûre sonu esasına göre Tekbîr getirilmektedir. İbnü'l-Cezerî'nin meşhur ve güzel dediği usûl budur.

Hatimlerde Nâs sûresinden sonra Fâtiha sûresi ve Bakara sûresinin ilk beş âyeti okunarak hatim duâsı yapılır.

Örfümüzde uygulanan sûre sonlarında Tekbîr getirme usûlüne gelince:

Bu usûl esas alınarak şu şıklardan biri tercih edilebilir:

İhlâs - Nâs sûreleri arasında:

1- İhlâs sûresinin sonunda, Tekbîr'de ve Besmele'de durulabilir; sonra Felâk sûresi okunabilir:

وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ * اللَّهُ أَكْبَرُ * بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ * قُلْ أَعُوذُ ...

2- Hem İhlâs sûresinin sonunda, hem de Tekbîr'de durulabilir; Besmele'den geçiş yapılarak Felâk sûresi okunabilir:

وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ * اللَّهُ أَكْبَرُ * بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ قُلْ أَعُوذُ ...

3- İhlâs sûresinin sonundan Tekbîr'e geçiş yapılarak Tekbîr'de ve Besmele'de durulabilir; sonra Felâk sûresi okunabilir:

وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ * اللَّهُ أَكْبَرُ * بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ قُلْ أَعُوذُ ...

4- İhlâs sûresinin sonundan Tekbîr'e geçiş yapılarak Tekbîr'de durulabilir; sonra Besmele Felâk sûresine eklenerek okunabilir:

وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ * اللَّهُ أَكْبَرُ * بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ قُلْ أَعُوذُ ...

5- İhlâs sûresinin sonundan, Tekbîrden ve Besmele'den geçiş yapılarak Felâk sûresi okunabilir:

وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ ۝ اللَّهُ أَكْبَرُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ *

Felâk-Nâs ve Nâs-Fâtiha sûreleri arasında da aynı uygulama yapılabilir.

Tehlîl ya da Tahmîd getirildiğinde de durum aynıdır.

Fâtiha sûresinin sonu ile Bakara sûresinin başında Tekbîr getirilmez. İki sûre arasındaki okuma şekilleri uygulanır.¹⁴

Sûre sonunda bulunan kelimelerden Tekbîr'e geçiş yapıldığında, hareke durumuna göre tecvîd kuralı uygulandığını unutmayalım. Meselâ:

أَحَدٌ ۝ اللَّهُ أَكْبَرُ ، حَسَدَ اللَّهُ أَكْبَرُ ، وَالنَّاسِ اللَّهُ أَكْبَرُ

Sûrenin sonundan ve Tekbîr'den geçerek Besmelede durup bir sonraki sûreye başlamak câiz değildir.

وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ ۝ اللَّهُ أَكْبَرُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ * قُلْ أَعُوذُ

Bu şekilde okunduğu takdirde, Besmele'nin önceki sûrenin sonuna ait intibâmı verdiğiinden bu okuyuş doğru değildir.

¹⁴ Bak: S. 109.

BİBLİYOGRAFYA

Aliyyü'l-Kârî,

el-Minehu'l-Fikriyye alâ Metni'l-Cezeriyye, Mısır, 1308 H.

Çetin, Abdurrahman,

Kur'ân Okuma Esasları, Aksa Yayınları, Bursa, 2003.

ed-Dânî, Ebû Amr Osman b. Said,

et-Teysîr fi'l-Kırââtî's-Seb', Tahkik: Otto Pretzl, İstanbul, 1930.

ed-Dimyâtî, Ahmed b. Muhammed,

İthâfu Fudalâi 'l-Beşer fi'l-Kırââtî'l-Erbaati Aşer, Matbaatü'l-Âmire, 1359 H.

Huseynî, Muhammed Esad,

el-Virdü'l-Mufîd fî Şerhi't-Tecvîd, İstanbul, 1313 H.

İbnu'l-Cezerî, Muhammed b. Muhammed,

-- Takribü'n-Neşr fi'l-Kırââtî'l-Aşr, Tahkik: İbrâhim Atve, Mısır, 1961.

-- el-Mukaddime, İstanbul, 1310 H.

Karaçam, İsmail,

Kur'ân-ı Kerîm'in Fazîletleri ve Okuma Kaideleri, İstanbul, 1980.

Karakılıç, Celâleddin,
Tecvîd İlmi, Ankara, 1963.

Mehmed Salih,
Muhîtu't-Tecvîd, İzmir, 1329 H.

Muhammed Hamdi,
Karabaş Tecvîdi, İstanbul, 1323 H.

Nasr, Muhammed Mekkî,
Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd fî İlmi't-Tecvîd, Matbaa-i Âmire,
1323 H.

Pâlüvî, Abdü'l-Fettâh,
Zübdetü'l-İrfân, Hilâl Y Aynları, t.y.

Saçaklızâde,
Cühdü'l-Mukil, Konya Vilâyet Matbaası, 1877.